

Fra synliggjøring til rettsliggjøring

En kvalitativ medieanalyse av norske og britiske avisers fremstilling av seksuell vold under
Bosniakrigen mellom 1992-1995 og Ukrainakrigen i 2022

Tomine Barstad Solvang

Masteroppgave i retts sosiologi

Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2023

Antall ord: 36 217

Sammendrag

Tittel: Fra synliggjøring til rettsliggjøring

Undertittel: En kvalitativ medieanalyse av norske og britiske avisers fremstilling av seksuell vold under Bosniakrigen mellom 1992-1995 og Ukrainakrigen i 2022

Forfatter: Tomine Barstad Solvang

Veileder: Solveig Laugerud

Levert ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo

År: 2023

Seksuell vold i krig har de siste tjue-tretti årene blitt synliggjort ved hjelp av mediene, forskning og engasjement blant feministiske aktivister og humanitære organisasjoner. Kampen for å synliggjøre voldtekt i krig kom fra et sterkt ønske om at kvinnelige ofre i krig skulle få rettferdighet, og for at overgriperne deres skulle stilles til ansvar i retten. Formålet med denne oppgaven er å undersøke hvordan norske og britiske medier fremstiller seksuell vold under Bosniakrigen på 90-tallet og under Ukrainakrigen i 2022. Journalistikken var i stor grad med på å synliggjøre seksuell vold i krig, og derfor undersøker denne oppgaven hvordan mediene er med på å forme vår forståelse av fenomenet.

Oppgaven er forankret i et sosialkonstruktivistisk perspektiv, som muliggjør å undersøke hva som ligger bak medienes fremstillinger. Gjennom den tematiske analysemetoden har jeg trukket ut temaene rettslig og sosial mobilisering, vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis og sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper. Oppgavens analyse er formet etter en kronologisk linje, som speiler når og hvordan temaene blir fremstilt i mediene og eventuelle endringer fra 90-tallet til 2022. Gjennom temaene har oppgaven også undersøkt hvordan mediene formidler rettslig informasjon til samfunnet, og dermed hvordan rett og samfunn påvirker hverandre.

De analytiske funnene viser at synliggjøringen av voldtektene i Bosniakrigen på 90-tallet førte til rettsliggjøring av fenomenet, som preger hvordan mediene fremstiller voldtekt under Ukrainakrigen. Dokumentasjon og konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper er med på å synliggjøre fenomenet under begge krigene. I 2022 blir fenomenet tatt på alvor av mektige aktører der det nå blir oppfattet som et sikkerhetsproblem. Bevisinnhenting henger sammen med rettsliggjøringen av fenomenet, som viser seg i den raske straffeforfølgelsen under

Ukrainakrigen. Under Bosniakrigen er det mer fokus på å få frem kvinnes erfaringer med voldtekt, samt å kriminalisere voldtekt i krig.

Under Ukrainakrigen har mediene og verdenssamfunnet rettsbevissthet ført til at aktører er tidligere ute med å mobilisere sosialt og rettslig. Bevisstheten om at voldtekt i krig burde håndteres rettslig, fører også til at ukrainske kvinner blir oppfordret til å være mer proaktive bl.a. gjennom spredning av informasjon på sosiale medier. Samtidig er de bakenforliggende årsakene til voldtekt i krig, som feministene kjempet for å synliggjøre, ikke lenger like synlig i mediens fremstillinger av fenomenet i dag. Selv om rettsliggjøring av voldtekt i krig kan ses på som en seier for kvinner og feministiske aktivister, som nettopp kjempet for å kriminalisere voldtekt i krig, kan også oppmerksomheten mot å straffeforfølge forbryterne ta fokuset vekk fra dem som blir berørt.

Forord

Mens jeg skriver dette forordet, er det fremdeles krig mellom Russland og Ukraina. Selv om det kan anses som positivt at ukrainske kvinner informerer hverandre om hvordan de kan beskytte seg mot overgrep og at europeiske kvinner sender nødprevensjon til dem, vil det ikke gagne ofre på sikt å tenke at «de vet jo at dette skjer i krig», slik vi har tenkt om soldatene som voldtar i krig: «det er noe alle soldater gjør». Jeg håper ord blir til handling, og at vi for alvor lærer hverandre at voldtekt aldri må godtas, selv om krig er en unntakssituasjon.

For et år det har vært. Jeg valgte å begi meg ut på et tema som har vært svært krevende og trist å lese om. Det har vært noen tøffe stunder, og noen ganger har det vært vanskelig å rive seg vekk fra følelsen av håpløshet jeg flere ganger har vært påvirket av gjennom arbeidet med dette temaet. Det hadde ikke gått uten alle mine gode følgesvenner og støttespillere. Takk!

Tusen takk til veilederen min Solveig Laugerud. Du har klart å dra meg gjennom dette, og hver veiledning har vært motiverende og engasjerende. Ditt engasjement og dine refleksjoner har vært uvurdelige for denne oppgaven. Jeg har lært så mye av deg!

Mine flotte mastervenner på DJ; Charlotte, Margrethe og Rameen. Hva skulle jeg gjort uten dere! Takk for lange, gode pauser, lunsj, middager og vin. I denne stressende tida har deres støttende ord betydd mye. Klem!

Tusen takk til familie og venner: takk til mamma og pappa som har kommet med støttende ord og ros uansett hva. Takk til Ida og Ane for at dere får meg til å tenke på andre ting - og at dere passer på lillesøstera deres når det trengs. Tusen takk for gode diskusjoner og innspill til oppgava. Tusen takk til vennene mine for korrekturlesing, hvilepauser, og for at dere har dratt meg med på ting selv om jeg har vært et mastervrak til tider.

Tomine Barstad Solvang

Oslo, mai 2023

Innholdsfortegnelse

1 Introduksjon	1
1.1 Problemstilling	2
1.2 Aktualitet og relevans	2
1.3 Oppgavens struktur	3
2 Bakgrunn	5
2.1 Seksuell vold i krig: Et politisk felt	5
2.2 Krigen i Bosnia-Hercegovina	6
2.3 Krigen i Ukraina	7
2.4 FNs resolusjon 1325	8
2.5 Nobelprisen i 2018	10
3 Teori	11
3.1 Sosialkonstruktivisme	11
3.2 Seksuell vold - sentrale definisjoner og begreper	12
3.2.1 Voldtekt i krig	16
3.2.2 Konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper	18
3.3 Medier, kvinner og vold	22
3.4 Rettssosiologiske begreper	27
3.4.1 Rettsliggjøring, legalstrategier og rettsoptimisme	27
3.4.2 Rettslig og sosial mobilisering	27
3.4.3 Rettsbevissthet.....	28
3.4.4 Vekselvirkninger mellom rett og samfunn	29
4 Metode	31
4.1 Valg av metode	31
4.2 Tematisk analyse	32
4.3 Datamateriale: avisartikler	32
4.3.1 Valg av aviser og avisartikler	33
4.3.2 Koding og kategorisering av nyhetsartikler	34

4.3 Vitenskapelig kvalitet	35
4.3.1 Transparens, validitet og reliabilitet	36
4.3.2 Overførbarhet	37
4.3.3 Metodiske og etiske refleksjoner.....	38
5 Analyse	41
5.1 Analyse av britiske avisers dekning av krigen i Bosnia	41
5.1.1 Vitnesbyrd og dokumentasjon.....	41
5.1.2 Sosial og rettslig mobilisering	44
5.1.3 Sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper	46
5.2 Analyse av norske avisers dekning av krigen i Bosnia	51
5.2.1 Vitnesbyrd og dokumentasjon.....	51
5.2.2 Sosial og rettslig mobilisering	53
5.2.3 Sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper	56
5.3 Analyse av norske avisers dekning av krigen i Ukraina	60
5.3.1 Sosial og rettslig mobilisering	60
5.3.2 Vitnesbyrd og bevis.....	63
5.3.3 Sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper	66
5.4 Analyse av britiske avisers dekning av krigen i Ukraina	69
5.4.1 Sosial og rettslig mobilisering	69
5.4.2 Vitnesbyrd og bevis.....	72
5.4.3 Sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper	74
6 Diskusjon	78
6.1 Om utviklingen fra 90-tallet til 2022: kontinuitet og endring	78
6.2 Synliggjøring, rettsliggjøring og kampen mot straffefrihet	83
7 Avslutning	87
8 Litteraturliste	88
Vedlegg	96

1 Introduksjon

I februar 2022 invaderte Russland Ukraina etter flere måneders opprustning på russisk side ved Ukrainas grense i øst. Krigsutbruddet resulterte i en rekke konsekvenser for stater i Europa, som strømkrise og matvaremangel, samt et mer spent forhold til Russland og Kina. Krigsutbruddet og de følgende månedene preges av hyppig medierapportering fra krigen, og det tar ikke lang tid før de første sakene om voldtekt i Ukrainakrigen dukker opp, da spesielt voldtekt fra russisk side mot ukrainske kvinner. Den norske stat åpnet opp for å ta imot 30.000 flyktninger fra Ukraina (Sfrientzeris og Røyne, 2022), og det har blitt publisert flere artikler som adresserer voldtekt av ukrainske kvinner i krigssonen, samt voldtekt av ukrainere på flukt eller i Norge. Mediedekning av voldtekt i krig kan spores tilbake til Bosniakrigen mellom 1992-1995, der journalistene som var utstasjonert i krigsområdene, mobiliserte for å synliggjøre det tidligere neglisjerte området som voldtekt i krig var. På grunn av det journalistiske arbeidet på 90-tallet, og fordi mektige aktører som FN etter hvert har definert og anerkjent at voldtekt i krig og konflikt er et sikkerhetsproblem, har voldtekt i krig blitt et kjent fenomen, som vi ser i avisartikler som «Venter en bølge av seksuell vold i Ukraina» (Nordås, 2022). I 2018 ble Nobels fredspris tildelt legen Dr. Denis Mukwege og Nadia Murad for deres innsats i kampen mot seksuell vold i krig, og temaet ble for alvor satt på dagsorden: kampen for synliggjøring og bekjempelsen av seksuell vold i krig er nå en aktiv del av fredsbygging i konfliktdominerte stater og samarbeidsland i FN.

De hyppige nyhetsoppdateringene som handler om voldtekt i krig, er en del av arbeidet med å synliggjøre fenomenet. Denne oppgaven ønsker derfor å undersøke hvilken rolle mediene tar i å sette søkelys på seksuell vold i krig, bekjempelse av straffefrihet, og hvordan fremstillinger av kjønn blir brukt for å engasjere lesere på dette feltet. Oppgaven vil belyse dette ved å undersøke hvordan to norske og to britiske aviser på 90-tallet og i 2022 fremstiller temaet «voldtekt i krig», der de valgte casestudiene er krigen i Bosnia-Hercegovina mellom 1992 til 1995 og krigen i Ukraina i 2022. Mer konkret vil det foretas en tematisk analyse av avisartiklene, for å undersøke hva mediene velger å rette søkelyset mot når de fremstiller voldtekt i krig. Dette innebærer å se nærmere på hvordan seksuell vold i krig blir fremstilt og forstått i mediene, hvordan fremstillinger av sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper har endret seg siden Bosniakrigen til Ukrainakrigen, og hvordan seksuell vold i krig blir diskutert og jobbet med av politiske aktører i 2022 kontra 1992-1995.

År 2000, med opprettelsen av FNs resolusjon 1325, utgjør et paradigmeskifte for kvinners rettigheter. Resolusjonen skulle sikre og ivareta økt representasjon av kvinner på alle beslutningsområder i «nasjonale, regionale og internasjonale institusjoner som skal hindre, styre og løse konflikter» i FNs medlemsland, fordi dette også vil forhindre overgrep av kvinner i krig og konflikt (UNSC, 2000). Nyhetsoppdateringer har også endret seg betydelig siden 90-tallet, med oppdateringer time for time, samtidig som store deler av menneskers liv foregår på internett. Det er der vi henter informasjon, og også der flere velger å mobilisere for å bistå kvinner i krig eller på flukt.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen i denne oppgaven er som følger:

- Hvordan fremstiller norske og britiske medier fenomenet voldtekt i krig gjennom deknningen av Bosniakrigen på 90-tallet og Ukrainakrigen i 2022?

Denne problemstillingen kan tolkes som åpen, men vil avgrenses til å omhandle rettssosiologiske temaer som belyser synliggjøringen og rettsliggjøringen av seksuell vold i krig. Jeg har valgt tematisk analyse for å undersøke hvilke temaer mediene setter søkelys på når de skriver om seksuell vold i krig. Overordnet har jeg identifisert tre hovedtemaer som særlig tar for seg et brudd i hvordan fenomenet oppfattes og håndteres, der opprettelsen av FNs resolusjon 1325 i 2000 kan tolkes som et paradigmeskifte. De tre temaene er sosial og rettslig mobilisering, vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis og sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper. Oppgavens analyse er formet etter en kronologisk linje, som speiler når og hvordan temaene blir fremstilt i mediene og eventuelle endringer fra 90-tallet til 2022.

1.2 Aktualitet og relevans

Det er flere faktorer som har spilt inn på beslutningen om å ta fatt på dette temaet. Temaet seksuell vold i krig ble spesielt relevant da det brøt ut krig mellom Russland og Ukraina i februar 2022. Da norske aviser fortløpende begynte å publisere artikler som advarte mot økende seksuell vold mot ukrainske kvinner i kjølvannet av krigen, begynte oppgavens problemstilling å ta form. Begrunnelsen for valg av temaet kommer først og fremst fra personlig interesse for seksuell vold som en samfunnsutfordring, og fra et ønske om å få utvidet forståelse av hvordan seksuell vold blir behandlet rettslig. Da ble det relevant å se på forholdet mellom rett og samfunn med utgangspunkt i temaet seksuell vold. Mediene ble også relevant å undersøke, fordi de i stor grad er med på å sette dagsorden. Seksuell vold i

samfunnet før øvrig er et tema mediene har skrevet mye om og satt søkelys på, også i Norge. Her har de store avisene belyst og problematisert bl.a. debatten om en norsk samtykkelov inspirert av Sverige og Danmark, og publisert artikler som har handlet om overgrep utført av kjente, norske kulturprofiler eller politikere. Ettersom mediene begynte å publisere artikler om voldtekt i Ukrainakrigen, ble mediernes måte å fremstille seksuell vold i krig et eget interessefelt for min del. Under Bosniakrigen spilte journalistene en stor rolle i å synliggjøre massevoldtektene av de bosniske kvinnene. Her ble journalistene ansett som aktivister, men også viktige aktører som mobiliserte for opprettelsen av Den internasjonale straffedomstolen, der den tidligere serbiske presidenten Slobodan Milošević ble siktet for forbrytelser mot menneskeheten.

Disse forskjellige aspektene førte til slutt fram til konklusjonen om å utforske et tema innenfor kategorien seksuell vold, som da er seksuell vold i krig; mye på grunn av oppmerksomheten temaet har fått de siste årene, for eksempel gjennom utdelingen av Nobels fredspris, men også på grunn av nysgjerrighet og et ønske om å forstå noe som av mange oppfattes som prekært.

1.3 Oppgavens struktur

Oppgaven består av syv kapitler. I dette *første kapitlet* har jeg gjort rede for oppgavens aktualitet og relevans, der mediedekningen av den pågående Ukrainakrigen er særlig relevant. I *neste kapittel* tar jeg for meg relevant bakgrunnsinformasjon for oppgavens videre teori- og analysedel. Den relevante bakgrunnsinformasjonen omfatter redegjørelse av det politiske feltet seksuell vold i krig, korte historiske skisseringer av Bosniakrigen og Ukrainakrigen, opprettelsen av FNs resolusjon 1325 i 2000, samt betydningen av Nobels fredspris i 2018. *Tredje kapittel* inneholder teori relevant for analysen, der jeg bl.a. trekker inn ulike perspektiver på seksuell vold i krig, redegjørelse av det sosialkonstruktivistiske perspektivet som er relevant for undersøkelsen av fremstillinger av kjønn, offer og overgriper, mediesosiologiske teorier og perspektiver, samt rettsosiologisk teori som ser på forholdet mellom rett og samfunn. I *Fjerde kapittel* redegjør jeg for de metodiske valgene som er tatt i henhold til analysen, samt metodiske og etiske refleksjoner rundt valg av temaet seksuell vold i krig. *Femte kapittel* er analysen. Denne delen er delt inn i fire deler som består av to deler som tar for seg britisk og norsk dekning av Bosniakrigen, og to deler som tar for seg norsk og britisk dekning av Ukrainakrigen. I det *sjette kapitlet* vil jeg diskutere de analytiske funnene. Her er det spesielt interessant å undersøke om det er en viss kontinuitet og endring i

hvordan temaet seksuell vold i krig blir fremstilt i mediene fra Bosniakrigen til Ukrainakrigen, og hvorvidt vi finner endringer eller likheter i de valgte temaene under analysen. Det *sjuende kapitlet* konkluderer hva oppgaven har kommet frem til i henhold til problemstillingen.

2 Bakgrunn

I dette kapittelet vil jeg gå nærmere inn på sentral bakgrunnsinformasjon som er viktig for oppgavens analyse- og diskusjonsdel. Her vil jeg bl.a. trekke fram rettsliggjøringen av seksuell vold i krig og hvordan voldtekt ble innlemmet som krigsforbrytelse under Bosniakrigen. Jeg vil også beskrive bakgrunnen for Ukrainakrigen og litt om krigens mediedekning, samt utbredelsen av seksuell vold under Ukrainakrigen. Jeg vil i tillegg redegjøre for viktige punkter i FNs resolusjon 1325, og hvordan utdelingen av Nobels fredspris i 2018 kan tolkes.

2.1 Seksuell vold i krig: Et politisk felt

Seksuell vold i krig har de siste tjue-tretti årene blitt synliggjort ved hjelp av mediene, forskning og engasjement blant feministiske aktivister og humanitære organisasjoner. Kampen for å synliggjøre voldtekt i krig kom fra et sterkt ønske om at kvinnelige ofre i krig skulle få rettferdighet, og for at overgriperne deres skulle stilles til ansvar i retten. Denne kampen har ført til at seksuell vold i krig ikke lenger er et neglisjert område innen internasjonal sikkerhetspolitikk (Baaz & Stern, 2013, s. 1). Engasjementet blant akademikere og aktivister, samt opprettelsen av FNs resolusjon 1325, har ført til at verdenssamfunnet nå anerkjenner at seksuell vold i krig er et sikkerhetsproblem. Dette er fordi voldtekt ifølge FN blir systematisk tatt i bruk som «et våpen i krig», som dermed truer verdensfreden og eksistensen til menneskene som utsettes for seksuell vold (Baaz & Stern, 2013, s. 2). Kvinners rolle og erfaringer i væpnede konflikter og kriger ble for første gang satt søkelys på i resolusjon 1325, der det ble understreket at kvinners deltakelse i konfliktløsninger er avgjørende for å sikre kvinners rettigheter i væpnede konflikter: «Kvinnens medvirkning er nødvendig for å sikre varig fred» (Utenriksdepartementet, 2012). Voldtekt i krig blir ikke lenger ansett som et biprodukt av krig som er uunngåelig. Ifølge FN kan voldtekt i krig forhindres ved hjelp at kvinner bl.a. tar aktiv del i forebyggingsarbeid i organisasjoner som ønsker å bekjempe seksuell vold i krig, samt arbeidet med å ansvarliggjøre og straffe overgripere (Baaz & Stern, 2013, s. 2). Dette har ført til høy oppslutning rundt overbevisningen om at bekjempelse av «straffefrihet» vil forhindre seksuell vold i krig, og at dette er det *eneste* middelet for å forhindre seksuell vold i krig (Houge & Lohne, 2017, s. 758). «Straffefrihet» er et politisk begrep som blir brukt i sammenheng med diskusjoner om hvordan man kan løse utfordringene som er knyttet til seksuell vold i krig: målet er at de som utøver seksuell vold skal bli straffet, og straff vil på sikt føre til at færre blir voldtatt i krig. Engasjementet mot straffefrihet vitner om en sterk tiltro til at rettssystemet vil løse sosiale

utfordringer, når det i praksis kan få utilsiktede konsekvenser (Baaz & Stern, 2013, s. 2). Dette handler om rettsliggjøring av sosiale problemer, som innebærer at løsningene på problemene overføres til retten, som i flere tilfeller ender opp med å forenkle fenomenet (Mathiesen, 2011, s. 202). Rettsliggjøringen av fenomenet kan føre til at man glemmer de sosiale årsaksforklaringene som ligger bak. Den sterke troen på at kampen mot straffefrihet er det eneste middelet til målet, kan resultere i at andre utfordringer ved seksuell vold i krig blir oversett og man glemmer de sosiale strukturene som er med på å produsere volden (Houge & Lohne, 2017, s. 781). Det vil derfor være interessant å undersøke hvorvidt idéen om å få slutt på straffefrihet kommer til uttrykk i avisenes fremstilling av Bosniakrigen og Ukrainakrigen, og hvordan kampen mot straffefrihet påvirker arbeidet med håndteringen av seksuell vold i krig.

2.2 Krigen i Bosnia-Hercegovina

I dette underkapittelet vil jeg skissere nærmere den historiske bakgrunnen for Bosnia-Hercegovina-krigen, samt noen av dens ettervirkninger. Krigen i Bosnia blir brukt som casestudie i denne oppgaven fordi mediedekningen var banebrytende på flere måter. Gjennom medias aktive observerende og rapporterende rolle i krigføringen i Bosnia, ble journalistikken sett på som politisk (Hirschauer, 2014, s. 97).

Krigen i Bosnia-Hercegovina starter få år etter den kalde krigens slutt og kommunismens fall i Øst-Europa. Nærmere bestemt utløses krigen i april 1992 og varer fram til november 1995 (Holm-Hansen, 2022). Bakgrunnen for krigføringen er oppløsningen av Jugoslavia, som fram til midten av 90-tallet bestod av republikkene Slovenia, Kroatia, Bosnia-Herzegovina, Serbia, Montenegro og Makedonia. Opprettelsen av Jugoslavia ble til i 1943 under andre verdenskrig, og var en føderasjon bestående av de seks republikkene nevnt ovenfor (Holm-Hansen, 2022). Etter at Jugoslavias leder, Josip Broz Tito, døde på 80-tallet, begynte nasjonalismen å få fotfeste i de forskjellige republikkene. Republikkene ville frigjøre seg fra føderasjonen og grunnlegge egne stater. Slovenia og Kroatia erklærte seg selvstendige i 1991. Det påfølgende året holdt Bosnia, med en majoritet av muslimer, folkeavstemning og ville erklære staten som selvstendig. Serbiske ledere oppfordret til boikott av valget, samtidig som den kristne serbiske nasjonalismen vokste i Bosnia. Det kristne bosnisk-serbiske lederskapet i Bosnia boikottet valget, selv om det internasjonale samfunnet anerkjente Bosnia som selvstendig stat i april 1992 (Holm-Hansen, 2022). Fra mai 1992 inntok serberne Sarajevo, og tok kontroll over 70% av territoriet (Holm-Hansen, 2022).

I ettertid av krigen har det blitt estimert at rundt 20-50 000 muslimske kvinner og barn skal ha blitt voldtatt under krigen, som en del av den serbiske militære strategien for å foreta etnisk rensing av bosniske muslimer, og for at bosniske muslimske kvinner skulle føde serbiske barn (Omerović, 2021). I *The Securitization of Rape* tar forfatteren Sabine Hirschauer (2014) for seg krigene i Rwanda og Bosnia på 90-tallet. Hun skriver at de to krigene satte unik rettslig presedens innen internasjonal lov og rett. Voldtektene mot de sivile i Bosnia ble av Det internasjonale krigsforbrytertribunalet for det tidligere Jugoslavia (ICTY) erklært som «A crime against humanity» (Hirschauer, 2014, s. 2). Journalistenes rapporteringer om «voldtektsleire», liknende nazistenes konsentrasjonsleirer, skapte massiv oppmerksomhet i flere europeiske land, samt utenfor Europa. Hirschauer hevder mediene hadde en aktiv rolle i den rettslige mobiliseringen, og tok aktiv del i synliggjøringen av voldtekt i krig (Hirschauer, 2014, s. 97). Rettssakene i ICTY under og i etterkant av krigen var den første i verdenshistorien til å straffeforfølge voldtektsforbrytere i krig, og oppfattes derfor som en milepæl for kvinners rettigheter: «The tribunal became an extraordinary - exceptional - measure because it was unique as an international judicial entity to hold war perpetrators - including rapists - for the first time accountable» (Hirschauer, 2014, s. 15). Etter krigene i Bosnia og Rwanda blir voldtekt oppfattet som et uttrykk for en systematisk, kollektiv forbrytelse, snarere enn en individuell forbrytelse (Hirschauer, 2014, s. 5).

2.3 Krigen i Ukraina

Den 24. februar 2022 invaderte Russland Ukraina, etter at USA i november 2021 meldte om «uvanlig store troppeansamlinger» på den ukrainske grensen. Russland nektet for troppeansamlingen, samtidig som staten krevde at Ukraina ga rettslige garantier for å ikke søke NATO-medlemskap, og krav om at USA og NATO måtte begrense deres innflytelse i tidligere sovjetrepublikker (Holm-Hansen & Paulsen, 2023). Russland hevder fremdeles at det ikke er en krigføring, men en «spesialoperasjon» (Jentoft, Reisdal & Ottesen, 2023). Ukraina og vesten mener derimot det er regelrett krigføring og dermed brudd på folkeretten og FN-pakten (Holm-Hansen & Paulsen, 2023). Krigen har tydelige røtter tilbake til 2014, da Russland annekterte den ukrainske Krim-halvøya og har siden hatt russiske styrker stasjonert der. Den lengre konflikten omhandler landområder, etnisitet og historie. Bakgrunnen for dette omhandler Sovjetunionens begynnelse og fall. Både Russland og Ukraina var deler av den sovjetiske føderasjonen mellom 1922 og 1991. Krimhalvøya tilhørte den russiske delen fram til 1954. I 1954 bestemte ledelsen i Sovjetunionen å legge Krim under Ukraina, for så å bli

administrert av den ukrainske sovjetrepublikk. Makten over både Krim og Ukraina lå likevel i Russlands hovedstad Moskva. Etter Sovjetunionens oppløsning i 1991 erklærte Ukraina seg uavhengig, og ledelsen i Moskva godtok at Krim ble en del av Ukraina, selv om majoriteten av befolkningen på Krim var etniske russere (Holm-Hansen & Paulsen, 2023).

Den økte spenningen som førte til krigsutbruddet i 2022, oppstod altså av flere grunner. Den tidligere ukrainske presidenten Viktor Janukovitsj ønsket å kombinere en økonomisk samarbeidsavtale med Russland og en assosieringsavtale med EU. Janukovitsj valgte likevel å avstå fra å signere en assosieringsavtale med EU i 2014, som videre kunne ført til et fullt EU-medlemskap i fremtiden (Holm-Hansen & Paulsen, 2023). Dette var fordi assosieringsavtalen utelukket et fremtidig økonomisk medlemskap med Russland, noe Russland ønsket og tidligere har avlagt med stater som Belarus og Kasakhstan. Da Janukovitsj valgte å si nei til EUs forespørsel, ble presidenten avsatt på grunn av stor misnøye blant den EU-vennlige befolkningen vest i Ukraina. Russland så på avsettelsen som en provokasjon, og hevdet i tillegg at vesten hadde hjulpet nynazistiske demonstranter i å gjøre et «statskupp», og mente den ikke var demokratisk. På den andre siden anså vestlige stater det som progressivt for ukrainsk politikk, siden avsettelsen hadde flertall i parlamentet (Holm-Hansen & Paulsen, 2023). Avgjørelsen førte dermed til annekteringen av Krim-halvøya, som igjen førte til spenningene som ledet opp til krigsutbruddet i februar 2022. Etter annekteringen av Krim-halvøya i 2014, og fram til krigsutbruddet i 2022, har det blitt rapportert om kjønnsbasert vold utført av russisk militære mot ukrainske kvinner, da spesifikt i områdene Luhansk og Donetsk på grensen til Russland (Tzivaras, 2018). I kjølvannet av krigsutbruddet i februar 2022 publiserte norske og britiske aviser artikler om ukrainske kvinner som har opplevd seksuell vold i Ukrainakrigen eller på flukt fra krigen. Det er forventet at kvinner, men også barn og menn, blir voldtatt under krigen i Ukraina, ifølge forskere på området (Nordås, 2022).

2.4 FNs resolusjon 1325

Resolusjon 1325 fulgte etter 90-tallets kriger i bl.a. Bosnia-Herzegovina, Rwanda og Kongo, der fortellinger om systematisk bruk av voldtekt, og «voldtekt som våpen», ble kjent for en hel verden. Utredningen av FNs resolusjon 1325 begynte gradvis med Beijing-erklæringen i 1995, som satte søkelys på likestilling mellom kjønnene (Cohn, Kinsella & Gibbings, 2004). I 1998 fortsatte FNs kvinnekommisjon, sammen med kvinnelige representanter fra tidligere konfliktfylte stater, å legge press på å sikre en resolusjon som fastslår kvinners rettigheter i krig og konflikt (Cohn, Kinsella & Gibbings, 2004). Resolusjon 1325 tok også sikte på å

strategisk endre fokuset på kvinner som ofre for konflikter og kriger, til å bli deltakende aktører i fredsbygging (Cohn, Kinsella & Gibbings, 2004). Resolusjonen skal rette «en sterk henstilling til FNs medlemsland om å sikre økt representasjon av kvinner på alle beslutningsnivåer i nasjonale, regionale og internasjonale institusjoner som skal hindre, styre og løse konflikter» og omhandler 18 punkter som redegjør ulike målsettinger (Utenriksdepartementet, 2012). Punkt 10 *oppfordrer* alle parter i en konflikt til beskyttelse av kvinner og jenter mot kjønnsbasert vold som voldtekt, og punkt 12 *understreker* at alle stater har et ansvar for å gjøre slutt på straffefrihet og å straffeforfølge krigsforbrytelser, som voldtekt. Ansvaret for å følge opp resolusjonen ligger på FNs medlemsland. Resolusjonen vitner om et paradigmeskifte i år 2000, der FN og medlemslandene anerkjente at krig og konflikter gjør kvinner sårbare, og at kvinner er avgjørende aktører i å løse, hindre eller vurdere konflikter og krig, og i fredsarbeid. FN har skrevet opp fire viktige markører for resolusjonen fra 2000: 1. Kvinners rolle i forebygging av konflikter, 2. Kvinners deltakelse i fredsarbeid, 3. Beskyttelse av kvinners rettigheter under og etter konflikt og 4. Kvinners (sanitære) behov under repatriering, gjenbosetting, rehabilitering, reintegrering og gjenoppbygging etter konflikt (Utenriksdepartementet, 2012).

Den norske regjeringen vedtok senere i 2006 en handlingsplan for å gjennomføre resolusjon 1325. Denne handlingsplanen handler om at Norge vil «styrke, koordinere og systematisere den norske innsatsen for internasjonal fred, sikkerhet og demokrati». Dette innebærer videre økt deltakelse og representasjon av kvinner i lokale og internasjonale fredsbyggingsprosesser. Mer presist ønsket regjeringen med denne handlingsplanen å rekruttere flere kvinner til fredsoperasjoner i internasjonale organisasjoner som FN, NATO, EU og OSSE. Den norske regjeringen ønsket også å samarbeide med nasjonale og internasjonale frivillige organisasjoner i gjennomføringen av målsettingene som omhandler kvinners rett til beskyttelse mot overgrep i konfliktsituasjoner (Utenriksdepartementet, 2012). Resolusjonen oppmuntrer medlemsland til å inkorporere kjønnsperspektiv i forebyggingen og fredsarbeidet.

Etter milepæls-resolusjonen i 2000, har FN de siste tjue årene opprettet ni resolusjoner som omhandler temaet kvinner, fred og sikkerhet. De ni resolusjonene tilhører to kategorier ifølge FN: Den første kategorien skal fremme effektiviteten av kvinners deltakelse i fredsarbeid, og den andre ønsker å forebygge og adressere seksuell vold i krig (Utenriksdepartementet, 2012). Den nyligste kom på plass i oktober 2019, og omhandler anerkjennelsen av de forrige

resolusjonene som omhandler kvinner, fred og sikkerhet, og skal bidra til å stadfeste viktigheten av at medlemsland inkluderer kvinner i fredsarbeid (Utenriksdepartementet, 2012).

2.5 Nobelprisen i 2018

I 2018 ble Nobels fredspris tildelt legen Dr. Denis Mukwege og Nadia Murad for deres innsats i kampen mot seksuell vold i krig. Fredsprisen kom atten år etter FNs resolusjon 1325, og etter flere påfølgende resolusjoner på feltet. Mukwege er lege og har jobbet med voldtekts ofre i Kongo, og Nadia var selv overlevende jesidi-kvinne etter Den islamske stats krigføring i Irak. Fredsprisen kan tolkes som en «nedrustningspris», ifølge professor ved Peace Research Institute Oslo (PRIO) Inger Skjelsbæk. Prisen symboliserer ikke bare en økende oppmerksomhet mot å anerkjenne at seksuell vold blir brukt som våpen i krig, men også et ønske om å få bukt med straffefrihet (Skjelsbæk, 2018, s. 2). På Nobelsenterets nettside får man et innblikk i hvordan man kan mobilisere mot seksuell vold i krig, gjennom utstillingen *The Body as a Battlefield*:

Visitors to this year's Nobel Peace Prize Exhibition get the chance to become involved in the struggle to end the use of sexual violence in war. Visitors can sign an appeal urging Norway's Higher Prosecuting Authorities to bring the perpetrators of such war crimes to justice. The appeals will be forwarded to the Director of Public Prosecutions.

Engasjementet og anerkjennelsen av fredsprisen kan vitne om en økt oppmerksomhet mot hvilke konsekvenser seksuell vold i krig bærer med seg, og hvordan volden utgjør ringvirkninger i lokalsamfunn, flere år etter krigføringene.

Seksuell vold er noe som skjer i fredstid så vel som i krigstid, og på veien ut av krig. Flere argumenterer for at forestillingen om at voldtekt blir brukt som et systematisk «våpen» i krig kan bidra til å glemme de underliggende strukturene som fører til hvorfor seksuell vold er så utbredt i konflikter og krig (Baaz & Stern, 2013, s. 2). Bakgrunn for oppgaven springer ut av et ønske om å forstå hvordan mediebildet former vår forståelse av voldtekt i krig, og hvordan mediene har fremstilt fenomenet de siste 30 årene. Den norske mediedekningen av Ukrainakrigen har vært preget av mer hyppig dekning av seksuell vold enn det mediedekningen av andre tidligere kriger har vært, og det er derfor rettssosiologisk og mediesosiologisk interessant å undersøke hvordan dekningen har utviklet seg fra 90-tallets mediebilde til i dag.

3 Teori

Oppgavens teoretiske rammeverk er hentet fra sosiologi, mediesosiologi og retts sosiologi.

Hovedfokuset i oppgaven handler om å undersøke hvordan voldtekt mot kvinner i krig blir fremstilt i norske og britiske aviser. Dette innebærer at oppgaven ønsker å se på hva avisene velger å trekke frem i artiklene som tematiserer voldtekt i krig. Teorikapittelet tar for seg ulike perspektiver på temaene som skal undersøkes i analysen, samt ulike perspektiver på voldtekt i krig og media. Temaene jeg har valgt å undersøke er rettslig og sosial mobilisering, vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis og konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper.

3.1 Sosialkonstruktivisme

Utgangspunktet for denne oppgaven er å undersøke hvordan mediene former vår forståelse av seksuell vold i krig, gjennom deres fremstilling av fenomenet, kjønn, offer og overgriper når de publiserer artikler om temaet. Medienes fremstilling av seksuell vold i krig produseres gjennom tidligere kunnskap og forståelse av temaet, og kan dermed ses på som en videreføring av vår felles forståelse av virkeligheten. Ifølge sosialkonstruktivisme, skapes virkeligheten gjennom samhandling med andre mennesker og gjennom språket vårt. Det mennesker i et samfunn oppfatter som sannhet, er ofte basert på delte antakelser om «sunn fornuft» (Blyth, Burr & Farrand, 2008, s. 34). Disse antakelsene kommer ofte til uttrykk i mediene, som dermed bidrar til å produsere kunnskap og sannheter om fenomener, som igjen påvirker publikums forståelser av fenomenene. Våre opplevelser av sosiale fenomener henger sammen med de oppfatningene og forestillingene vi allerede har om fenomenene (Håkonsen, 2008, s. 27). Sosialkonstruktivismens grunnleggelse var basert på kritikk mot det positivistiske vitenskapssynet, som forfektet at vitenskap kan måles subjektivt; vitenskap kan kun måles objektivt, hevdet positivistene (Blyth, Burr & Farrand, 2008, s. 34).

Grunnleggelsen var også fundert på maktkritikk rettet mot innflytelsesrike aktører, der man stilte seg kritisk til hvordan og hvorfor kunnskapen disse aktørene produserer gis høyere status enn andre (Blyth, Burr & Farrand, 2008, s. 34). Hva som blir ansett som sannhet eller kunnskap i vår tid, kan altså være påvirket av hvem som har makt i samfunnet:

Dominant ideologies sustain social practices that may be oppressive and marginalising, revealing a need to radically question these. Social constructionism thus requires that all knowledge and all practice must be subjected to critical doubt, including current professional wisdom or government policy, no matter how well-intentioned (Blyth, Burr & Farrand, 2008, s. 34).

Innenfor det sosialkonstruktivistiske perspektivet er kunnskap heller et produkt av de sosiale omstendighetene i et samfunn, samt de historiske kontekstene, som i sum preger menneskers virkelighetsoppfatning. Derav kan vitenskap måles subjektivt. Det som preger vår tids

oppfatninger om hva som er sant rundt sosiale, politiske, historiske eller kulturelle spørsmål, kan innen det sosialkonstruktivistiske perspektivet oppfattes som å være påvirket av politiske interesser og av de aktørene som har mest makt og innflytelse. Disse idéene kommer også til uttrykk gjennom mediene, og hvem mediene velger å gi plass til å uttrykke sine meninger. Dominerende ideologier eller idéer opprettholder sosiale forestillinger som kan være marginaliserende og undertrykkende for enkelte grupper i et samfunn. Det sosialkonstruktivistiske perspektivet muliggjør og åpner opp for kritikk mot dominerende ideologier, meninger eller idéer basert på «sunn fornuft» (Blyth, Burr & Farrand, 2008, s. 34).

Samfunnets kunnskap om seksuell vold i krig, er preget av institusjoner med høy status og makt, som universitetet, FN og Nobelsenteret – men mennesker utenfor disse institusjonene, henter kunnskap kanskje først og fremst gjennom mediene. Påvirkningen er gjensidig mellom de ulike aktørene, men viser seg på ulike måter. Som jeg vil vise i analysen, var det bl.a. mediene som la press på politikere og FN, og som preget verdenssamfunnets oppfatning av utbredelsen og bruken av seksuell vold i krigen. Under dekningen av Ukrainakrigen har dette endret seg. I 2022 henter mediene kunnskap fra Universitetet, FN og Nobelsenteret når de formidler hva seksuell vold i krig er. Dermed kan fremstillingen og forståelsen av seksuell vold i krig ha endret seg, sammen med samfunnets forståelse av fenomenet.

3.2 Seksuell vold - sentrale definisjoner og begreper

I FNs resolusjon 1325 oppfordres FNs medlemsland til å beskytte jenter og kvinner mot kjønnsbasert og seksuell vold i krig og konflikt (Utenriksdepartementet, 2012). Seksuell vold kan forstås som seksuelle handlinger utført mot en persons vilje, og ved bruk av tvang eller trusler (Skilbrei & Stefansen, 2018, s. 15). Den internasjonale straffedomstolen (ICC) definerer seksuell vold i krig og konflikt under artikkelene forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. De straffbare handlingene innebærer bl.a. voldtekt, tvungen prostitusjon, tvungent svangerskap og seksuelt slaveri. Voldtekt er definert av ICC i Roma-vedtektene om Den internasjonale straffedomstol i artikkel 7 (1) (g)-1 Forbrytelser mot menneskeheten og i artikkel 8 (2) (b) (xxii)-1 Krigsforbrytelser som følgende (ICC, 1998):

- The perpetrator invaded the body of a person by conduct resulting in penetration, however slight, of any part of the body of the victim or of the perpetrator with a sexual organ, or of the anal or genital opening of the victim with any object or any other part of the body.

- The invasion was committed by force, or by threat of force or coercion, such as that caused by fear of violence, duress, detention, psychological oppression or abuse of power, against such person or another person, or by taking advantage of a coercive environment, or the invasion was committed against a person incapable of giving genuine consent.

Den internasjonale straffedomstolen understreker i definisjonsavklaringen at begrepet «invasion» favner bredt, og blir tatt i bruk av ICC for å tydeliggjøre at definisjonen av voldtekt er kjønnsnøytral (ICC, 1998). Seksuell vold er også definert under de samme artiklene, og lyder som følger:

- The perpetrator committed an act of a sexual nature against one or more persons or caused such person or persons to engage in an act of a sexual nature by force, or by threat of force or coercion, such as that caused by fear of violence, duress, detention, psychological oppression or abuse of power, against such person or persons or another person, or by taking advantage of a coercive environment or such persons or persons incapacity to give genuine consent.

ICCs begrepsavklaring av voldtekt og seksuell vold er kjønnsnøytral, men i FNs resolusjon som ble opprettet i etterkant av avdekkingen av massevoldtektene i Bosnia og Rwanda, oppfordres det spesielt til å beskytte kvinner og jenter mot kjønnsbasert og seksuell vold i krig. Det er ofte språket som bidrar til å forme vår oppfatning av hvem som er offer/overlevende og overgriper for seksuell vold, og ved å navngi og bruke begreper som kjønnsbasert vold (som vold mot kvinner og femicide) synliggjør man *hvem* som gjør *hva* mot *hvem* (Boyle, 2019, s. 24). Når FN bruker begrepet «kjønnsbasert vold» for vold mot kvinner kan det tolkes som et politisk middel for å synliggjøre at volden er strukturell – ikke bare i krig, men også i fredstid.

Begrepet kjønnsbasert vold mot kvinner viser til at kvinner blir påført vold fordi de er kvinner (Boyle, 2019, s. 23). På den måten kan man se at kjønn former vår forståelse av seksuell vold, når FNs sikkerhetsråd understreker i resolusjon 1325 at jenter og kvinner må beskyttes fra seksuell vold, og at det derav er større sannsynlighet for at kvinner blir ofre for seksuell vold, i motsetning til menn. Begrepet seksuell vold er dermed situasjonsbetinget og må tolkes ut fra kultur, språk og samfunn, samtidig som det gir uttrykk for å være politisk. Gjennom begrepet «the continuum of sexual violence» kan man forstå sammenhenger mellom kjønn og vold, og

at seksuell vold særlig rammer kvinner på grunn av manglende likestilling i samfunnet (Boyle, 2019, s. 21). Et eksempel på et begrep som synliggjør kjønnsbasert og strukturell vold mot kvinner er begrepet «femicide». Begrepet femicide spiller på det latinske ordet for kvinne, *femina*, og det engelske ordet for drap, *homicide*, som ofte er forbundet med en mannlig gjerningsperson. Begrepet sikter også til *genocide* (folkemord), for å vise til drapene av kvinner er i et så stort omfang at det blir regnet som folkemord på kvinner (Hefti, 2022, s. 80). Begrepet synliggjør at drap av kvinner, spesielt i partnerskap, gir uttrykk for å være et strukturelt, kjønnet problem. Det strukturelle problemet viser seg i hvordan kjønnsroller kan være med på å opprettholde skjev maktbalanse mellom kjønnene, som kommer til uttrykk i partnerdrap, der kvinner er overrepresentert i statistikken som ofre (Boyle, 2019, s. 24). Voldtekt i krig kan også anses som strukturell vold rettet mot kvinner, fordi de fleste ofrene for voldtekt i krig er kvinner.

For å kunne analysere medias framstilling av fenomenet er det viktig å se på virkemidlene. En del av oppgavens analyse vil undersøke hvordan mediene mobiliserer for å synliggjøre ofres opplevelser av voldtekt, der vitnesbyrd er viktig for å vise til utbredelsen av og erfaringene med fenomenet. I den forbindelse vil det være relevant å diskutere årsaker til hvorfor mediene gjengir vitnesbyrdene i form av personlige beretninger, og hvorfor mediene gjenforteller grafiske beskrivelser av voldtektene og menneskene det angår. Ved hjelp av vitnesbyrdene satt mediene fenomenet på dagsorden, og brøt stillheten. Den langvarige tausheten til ofre for voldtekt i krig, var lenge en av årsakene til at fenomenet ble neglisjert av verdenssamfunnet. Dette har resultert i at overgripere ikke har blitt straffeforfulgt, og at voldtekt i krig lenge ikke ble ansett som en krigsforbrytelse, men heller som et naturlig biprodukt av krig. Å vitne om eller være vitne til voldtekt er utfordrende på flere plan. I straffesaker knyttet til seksuell vold og voldtekt i krig er det mange ofre som frykter å ikke bli hørt eller trodd, samtidig som ofre frykter å få konsekvenser i form av sosiale sanksjoner, som følge av å bryte stillheten rundt overgrep i krig (Henry, 2010, s. 1101). Det kan være utfordrende for ofre å vitne om voldtektene på grunn av manglende språk for opplevelsene, psykiske reaksjoner som forårsaker fragmentert hukommelse, men også hvordan ofre blir møtt av rettssystemet – for eksempel kan ofre bli mistenkeliggjort om vitneforklaringene er fragmentert eller endret i løpet av rettsprosessen (Henry, 2010, s. 1102). Ofre for seksuell vold og voldtekt i krig kan føle på skam på grunn av sosiale normer i eget lokalsamfunn, og velger dermed å ikke vitne. Noen samfunn kan f.eks. ha forestillinger om at voldtekt er noe ofrene selv har forårsaket. Samtidig er det å vitne om krigsforbrytelsene viktig for at ofre skal få rettferdighet, og

samtidig få anerkjennelse for at forbrytelsene har funnet sted (Henry, 2010, s. 1101). Å vitne for krigsforbrytelser, og samtidig være et offer for forbrytelsene, kan oppleves som et paradoks for offeret. På den ene siden kan offerets taushet være et resultat av manglende språk eller reaksjon på grusomhetene som er begått, og dermed kan det tause offeret tolkes som det meste autentiske offeret (Henry, 2010, s. 1100). Men stillhet kan også tolkes som et uttrykk for at offeret ikke er troverdig eller pålitelig (Henry, 2010, s. 1105).

Oppfatninger av hva seksuell vold og voldtekt er, har ofte vært dominert av voldtektsmyter, som baserer seg på forestillinger om voldtekt, kjønn, offer og overgriper (McPhail, 2016, s. 317). Forskning viser at forestillingene også kan ha betydning for utfallet i straffesaker (Corrigan, 2018). I tillegg til slike forestillinger, kan fysiske bevis eller dokumentasjon på psykiske traumer (som PTSD) i voldtektssaker bli vektlagt når man gjør troverdighetsvurderinger av ofre i retten. Utformingen av «rape kits» (rettsmedisinsk undersøkelse) på 70-tallet sprang ut fra et feministisk engasjement for at ofre skulle bli trodd og at overgripere skulle straffes, ved hjelp av en standardisert metode for å samle inn fysiske bevis (Corrigan, 2018). Fysiske bevis styrker troverdigheten til ofre, fordi ofre uten fysiske bevis ofte kan bli utsatt for mistenkeliggjøring (Corrigan, 2018). Samtidig som fysiske bevis anses å styrke ofres troverdighet, har det også blitt kritisert for å bli ansett som nærmest den eneste måten å etterforske seksuelle overgrep på (Shelby, 2018, s. 2). Selv om fysiske bevis kan styrke ofres troverdighet, resulterer det ikke alltid i et positivt utfall for ofre i straffesaker, da de kan tolkes på forskjellige måter (Shelby, 2018). Å dokumentere fysiske skader eller samle inn bevis for voldtekt i krigsområder er en viktig del av prosessen for å rettsforfølge eventuelle overgripere, og for å få et visst innblikk i omfanget av den seksuelle volden. I disse kontekstene blir helsepersonell trent opp i forskjellige teknikker for å samle inn bevis og for å bekrefte eventuelle anklager om overgrep (Morse, 2014, s. 64). Metodene helsepersonell bruker for å samle inn bevis på, er bl.a. ved innhenting av vitneforklaringer og dokumentasjon på fysiske skader eller psykiske følgeskader.

Traumer etter voldtekt kan også styrke troverdigheten til ofre i straffesaker, fordi traumet kan vitne om og kan tolkes som et bevis på en grusom og vond opplevelse som krever behandling i ettertid (Henry, 2010, s. 1102). Om offeret har traumer etter overgrepet, er det altså mer sannsynlig at offeret får anerkjennelse for overgrepet (Walklate, 2017, s. 12). Dette kan ses i lys av *victimology*, der forskning på offeret i kriminalsaker har beveget seg fra å diskutere politiske støttetiltak og behandling for ofre, til at man vektlegger hvor traumatisert ofre er i

straffesaker (Walklate, 2017, s. 9). Traume-narrativet har senere blitt kritisert for å sykeliggjøre naturlige responser på vonde opplevelser (Walklate, 2017, s. 12).

3.2.1 Voldtekt i krig

Seksuell vold i krig var lenge et tema som ble forsket lite på, selv om det finnes en del empiri på at det alltid har skjedd i krig gjennom historien (Hirschauer, 2014, s. 67). Da krigene i Jugoslavia og Rwanda på 90-tallet brøt ut, var det flere journalister enn tidligere som hyppig rapporterte om hva som foregikk blant sivile i krigsområdene. Journalistene skrev om bl.a «voldtekts-leire» i Bosnia og intervjuet flere sivile som hadde blitt utsatt for voldtekt. Utover 1990-tallet var det flere feministiske forskere som for alvor begynte å forske på tematikken på grunn av de pågående krigene (Hirschauer, 2014, s. 97). Blandet med et økende engasjement blant forskere, journalister og aktivister, førte det med seg et økende press på Den internasjonale straffedomstolen, som deretter opprettet *ad hoc* domstoler for krigsforbrytelser i Bosnia og Rwanda på 90-tallet. Disse domstolene inkluderte voldtekt innenfor krigsforbrytelsene, for første gang i historien (Hirschauer, 2014, s. 111). Dette var også første gangen ofre vitnet om voldtekt i krig for en domstol (Henry, 2010, s. 1103).

Enkelte forskere hevder at voldtekt og seksuell vold i krig kan tolkes som et uttrykk for skjev maktbalanse mellom kjønnene i fredstid; den kjønnsbaserte volden i krig kan reflektere sosiale normer knyttet til kjønn og seksualitet i fredstid (Alexandre & Mutondo, 2021, s. 149). Skjev maktbalanse mellom kjønnene sikter til f.eks. ulike sosiale rettigheter og sosioøkonomisk status mellom kjønnene (Alexandre & Mutondo, 2021, s. 150). Altså burde fenomenet belyses kontekstuellt. Seksuell vold i krig kan være mer utbredt i stater der kvinners seksualitet er knyttet til skam, og menn som begår seksuelle overgrep i krig kan fra før, i fredstid, inneha sexistiske og/eller rasistiske holdninger, eller blitt opplært til å være aggressive eller dominerende ovenfor kvinner (Alexandre & Mutondo, 2021, s. 149). Forskning på seksuell vold i krig tilsier flere mulige tilnærminger til hvorfor soldater voldtar i krig:

We have noted how conflict-related sexual violence is usually understood as caused by opportunism, and/or committed because it is used as a weapon of war. In human rights reporting, these narratives are reflected first in portrayals of perpetrators through victims' testimonies as "savages" (e.g., Mutua 2001)—as rebel soldiers who commit sexual violence because they can, and second, through the summaries that accompany the reports, where sexual violence is often described as a strategy or tactic of war (Houge & Lohne, 2017, s. 768).

Det er altså flere måter å tolke hvorfor soldater voldtar i krig. Ulike forklaringer spenner fra å omhandle at voldtekt er en del av krigen eller militærets natur, at soldater blir kommandert til

å gjøre det av sine ledere, eller at det er et uttrykk for en militær strategi. Det kan også tolkes som en refleksjon av strukturell ulikhet og skjev maktbalanse mellom kjønnene i fredstid.

I 2007 vedtok FNs sikkerhetsråd resolusjon 1820 som anerkjente seksuell vold i krig som «et våpen i krig» som truer internasjonal fred og sikkerhet (Meger, 2016a, s. 149). Et av de mest brukte begrepene om seksuell vold i krig er «voldtekt som våpen» eller «rape as a weapon of war», og henviser til hvordan voldtekt blir brukt systematisk for å bryte ned sivile i en krig, fordi konsekvensene ofte blir at de voldtatte blir frastøtt sitt samfunn eller føder «uønskede» barn (Hirschauer, 2014, s. 152). Det fører samfunn til kaos, og moral oppløses. Voldtekt som våpen i krig blir beskrevet som billig og effektivt, som blant annet er en av grunnene til at det er utbredt. Begrepet er politisk, der ønsket er å synliggjøre volden (ofte rettet mot kvinner) som lenge var neglisjert av verdenssamfunnet. Begrepet har vært gjenstand for kritikk, der enkelte hevder begrepet er sensasjonelt og bidrar til å fremmedgjøre problemområdet som omhandler systematisk vold mot kvinner: «What is important is that if we consider sexual war violence a weapon per se, presuming political intent, policy measures might not approach or address the phenomenon in constructive, preventive ways» (Houge, 2015, s. 11).

Nicola Henry har også kritisert humanitære organisasjoner og rettighetsforkjempere for å «fikserer» på temaet, og at den overdrevne bruken av mantraet om å få slutt på straffefrihet fører til at man overser de strukturelle årsaksforklaringene som ligger til grunn:

Notwithstanding the widespread literary, artistic and political attention to wartime rape throughout history, it was not until the 1990s that sexual violence in armed conflict received any substantive international, legal attention. Rape in wartime has since become a much discussed subject in personal memoirs, journalistic accounts, films with Hollywood stars and human rights and activist campaigns. Indeed, the armed conflicts in the former Yugoslavia, Rwanda, Darfur and the Democratic Republic of Congo have virtually become synonymous with rape in part due to the attention given to these crimes (2014, s. 93).

Etter at seksuell vold i krig har blitt innlemmet som et sikkerhetsproblem av internasjonale aktører som FN, har man begynt å overse sammenhengene mellom seksuell vold i krig og kjønnsbasert vold i fredstid, hevder enkelte forskere (Meger, 2016a, s. 151). Meger hevder at seksuell vold i krig har blitt *fetisjert* og er derav blitt omgjort til et område som kun mektige aktører kan håndtere, og er blitt betraktet som et enkeltstående fenomen knyttet til krig og konflikter, framkallet sine strukturelle årsakssammenhenger (Meger, 2016a, s. 152). Begrepet fetisjere er inspirert av Marx' teori om *varefetisjisme* (fetishized commodity), som i denne sammenhengen omhandler hvordan fenomenet seksuell vold i krig tillegges en høyere verdi

enn andre former for vold i krig, på grunn av de økonomiske midlene som gis til å bekjempe seksuell vold i krig:

In order to access resources, funding, or simply attention, actors, such as NGOs, individuals, and policymakers are compelled to trade upon “conflict-related sexual violence” as a security commodity. They find themselves constrained from pursuing alternative understandings or approaches that consider the social and political contextual determinants of this violence (Meger, 2016a, s. 156).

Meger hevder at seksuell vold i krig blir fetisjert ved at området har blitt fremmedgjort for allmennheten, fordi det har blitt overlatt til å utelukkende handle om sikkerhetspolitikk. Feministiske teoretikere kjempet mot at kjønnsbasert vold ble ansett som å være en bieffekt av krig, og ønsket å synliggjøre at voldtektene er en utstrakt eller ekstrem versjon av volden som kvinner ellers opplever i sitt daglige liv i fredstid (Meger, 2016a, s. 150). Enkelte vil dermed hevde at det økende internasjonale engasjementet ikke nødvendigvis tilsier at man finner eller tar i bruk løsninger på problemet. Andre vil likevel hevde at fredsprisen i 2018 heller kan tolkes som en «nedrustningspris», som ønsker å bidra til å synliggjøre og institusjonalisere problematikken ytterligere (Skjelsbæk, 2018, s. 1).

3.2.2 Konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper

I denne oppgaven vil en del av analysen sentreres rundt medienes fremstillinger av kjønn, offer og overgriper. Jeg vil derfor forklare hva ulike sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper kan være, og hvordan de kan komme til uttrykk i samfunnet og i media.

Sosiale konstruksjoner av kjønn baserer seg på oppfatninger av sammenkoblingen mellom biologisk og sosialt kjønn. De biologiske kjønnene produseres gjennom sosialt aksepterte normer for biologiske kriterier som klassifiserer en person som enten kvinne eller mann, der kriteriene inkluderer kjønnsorgan og antall eller kombinasjoner av x- eller y-kromosomer (West & Zimmermann, 1987, s. 127). De biologiske kriteriene avgjør ofte hvilken kjønnskategori mannen eller kvinnen blir plassert i. Sosialt kjønn baserer seg på de gitte kjønnskategoriene. De psykologiske og personlighetsmessige karakteristikkene som menn og kvinner blir tildelt blir ansett som *naturgitte* og bestemt ut ifra det biologiske kjønn, spesielt i vestlige samfunn (1987, s. 127-128). Mennesker i disse samfunnene ser på de to kjønnene som fundamentalt forskjellige, som bl.a. speiler seg i hvordan arbeidsmarkedet er fordelt, gjennom hva vi betrakter som typiske kvinneyrker og mannsyrker, men også hvem som innehar karaktertrekkene feminitet og maskulinitet (1987, s. 128). Ut fra en biologisk forståelse av kjønn, blir menn forstått som naturlig voldelige og aggressive, med ukontrollerte seksuelle drifter. Kvinner blir på den andre siden ansett som naturlig føyelige, og underordnet

mannens kontroll (Ellis, 2016, s. 18). Denne forståelsen er diskutabel, og ikke alltid tilfredsstillende for å undersøke hvorfor *ikke alle menn* er voldelige, og hvorfor *noen* kvinner kan være voldelige (Ellis, 2016, s. 18). Flere undersøkelser viser at kontekstuelle, sosiale og psykologiske faktorer er viktige å ta med i betraktning når det kommer til utbredelse av kjønnet vold (Ellis, 2016, s. 18).

Forskning på kjønn innenfor samfunnsvitenskapen er mer kritisk til at den sosiale inndelingen av kjønn er naturgitt: «Reducing gender to a fixed set of psychological traits or to a unitary "variable" precludes serious consideration of the ways it is used to structure distinct domains of social experience» (West og Zimmermann, 1987, s. 128). Uttrykket «Doing gender», som West og Zimmermann teoretiserer, henviser til hvordan kjønnene deles inn i spesifikke kategorier basert på fysiologiske eller biologiske forskjeller, og at det derfor er unngåelig å ikke opptre på bestemte, gitte måter etter hvilken kategori vi tilhører: «In virtually any situation, one's s category can be relevant, and one's performance as an incumbent of that category (i.e., gender) can be subjected to evaluation» (West og Zimmermann, 1987, s. 145). Det gjør også at inndelingene tilrettelegger for vårt sosiale liv, og legitimerer maktskjevheten mellom kjønnene: «Thus if, in doing gender, men are also doing dominance and women are doing deference (cf. Goffman 1967, pp. 47-95), the resultant social order, which supposedly reflects "natural differences," is a powerful reinforcer and legitimator of hierarchical arrangements» (West og Zimmermann, 1987, s. 146). Menn er overrepresentert i statistikken som tilsier hvilket kjønn som begår lovbrudd (Ellis, 2016, s. 17). En årsak til dette kan være at gutter fra tidlig alder blir introdusert for «kriminelle kulturuttrykk», som lekevåpen og politibiler, samtidig som de blir oppfordret til å være selvstendige og ikke uttrykke sårbarhet fra tidlig av. Gutter og jenter blir sosialisert inn i forskjellige kjønnsroller tidlig, der jenter på den andre siden tidlig blir introdusert for omsorgsrollen (Ellis, 2016, s. 19).

Konstruksjonen av maskulinitet og femininitet gir uttrykk for hvordan maskulinitet blir ansett som dominant, og femininitet blir ansett som å være underdanig maskulinitet (Humphries, 2009, s. 2). Opprettholdelsen av den dominerende maskuliniteten tillater oppfatningen om at menn er dominante, og kvinner er underordnet menn, og blir praktisert i de fleste kulturer (Humphries, 2009, s. 3). Det har blitt rettet kritikk mot å dele inn kjønnene i kun to kategorier av maskulinitet og femininitet. Andre forskere mener at det finnes ulike maskuliniteter og femininiteter, basert på bl.a. klassetilhørighet og kjønnenes sosiale interaksjoner med andre institusjoner i samfunnet (Ellis, 2016, s. 21). Det er ikke gitt at enhver mann er overordnet

enhver kvinne, man må også ta andre elementer som klasse, etnisitet og kultur med i betraktning: «Men cannot simply ‘be’ masculine, they must ‘do’ masculinity and be seen to ‘do’ it. It is a context-bound performance that is subject to circumstances, involving active negotiation and agency» (Ellis, 2016, s. 22).

Historisk sett har seksuell vold blitt betraktet som en form for maskulin aggresjon utøvet av menn *mot* kvinner, selv om det ikke alltid er tilfellet (Turchik, Hebenstreit, & Judson, 2016, s. 133). I krig kan alle kjønn være ofre for seksuell vold, men på ulike vis. Virkemiddelet resulterer ofte i det samme for begge kjønn, som er å ydmyke, skremme og *feminisere* offeret. Å feminisere offeret tilsier igjen at normalen er et kvinnelig offer:

Sexual violence is effective then as it works to feminize the victim, whether female or male, and the wider audience intended for the spectacle. The target audience is almost assuredly male, so that the message is an attack on a masculinity to be subordinated (Meger, 2016b).

Enkelte forskere hevder også at enkelte menn som utøver vold, gjør det for å vise avstand til femininitet (Messerschmidt, 1993, s. 84 i Ellis, 2016, s. 23). Voldsutøvelse av menn kan også tolkes som et uttrykk for maktdemonstrasjon, der vold ofte forbindes med maskulinitet. Samtidig kan de sosiale kontraksjonene rundt vold og maskulinitet oppfattes som en forenklet forestilling av hva vold og maskulinitet er. Noen hevder at man må se på psykologiske årsaksforklaringer i tillegg til de sosiale, for å forstå hvorfor enkelte menn utøver vold, og andre ikke (Ellis, 2016, s. 24-25). Houge (2015) tegner opp fem forskjellige forklaringsmodeller for å undersøke hvorfor soldater voldtar i krig. Den første handler om konkurranse mellom soldater, for å fremvise en ekstrem form for maskulinitet ovenfor andre medsoldater. Den andre handler om konformitet, og hvordan soldater bukker under presset om å voldta fra andre soldater eller øvrige ledere, fordi de ikke tør stå imot presset eller stå opp for seg selv. Den tredje teorien handler om at enkelte soldater voldtar fordi krigen muliggjør et ønske om å voldta (i fredstid). En annen teori handler om den ideelle soldat; disse soldatene voldtar fordi de anser voldtekt som en plikt eller som en nødvendig del av å være den «perfekte soldat», på bakgrunn av hva de ser at andre soldater gjør eller hva de får beskjed om fra øvrige hold. Den siste teorien handler om overlevelse: soldatene voldtar fordi de er redde for egne liv og konsekvensene de kan få fra øvrige ledere hvis de ikke tar imot ordre om å voldta (Houge, 2015, s. 6).

Fremstillingen av kjønnede ofre og overgripere baserer seg ofte på tradisjonelle oppfatninger og forventninger om kjønn og kjønnsuttrykk i samfunnet. Forestillingen om «det ideelle

offer» er en teori utviklet av kriminologen Nils Christie, og handler om gitte kriterier som gjør det lettere eller vanskeligere å bli anerkjent som offer (1986, s. 18). Christie definerte også hvem «den ideelle lovbryteren» er, som ofte er et ukjent og ondt individ – altså en person offeret ikke kjenner til fra før (Christie, 1986, s. 19). Offeret er svakt, i motsetning til lovbryteren, og et godt bilde på hvem det ideelle offeret er, er en gammel dame som gjør gode gjerninger for andre – den ideelle lovbryter er derimot en ukjent, sterk og stor mann. Om offeret har prøvd å motsette seg handlingene til forbryteren i en eller annen form, for å beskytte seg selv fra å bli et offer, jo mer ideelt er offeret (Christie, 1986, s. 19). Disse to kategoriene komplementerer hverandre i den grad at, jo mer ideelt offeret er, jo mer ideell er lovbryteren (Christie, 1986, s. 25).

Forestillingen om det ideelle offer og den ideelle forbryter kan også overføres til ofre og overgripere i internasjonale konflikter og kriger. Forestillingene om det ideelle offeret og den ideelle overgriperen i denne sammenhengen er avhengig av oppmerksomhet fra mediene, for å kunne oppnå statusen som ideelle ofre og forbrytere (van Wijk, 2013, s. 162). Å oppnå statusen som et ideelt offer er utfordrende på flere plan. Offeret må på en side allerede inneha makt i en eller annen form, som gjør at ofrene får mediedekning (van Wijk, 2013, s. 166). Om ofrene får medieoppmerksomhet, kan det ha positiv innvirkning for ofrene, men ikke nødvendigvis. Konflikten eller krigen i denne sammenhengen må inneha fire elementer for at den skal få oppmerksomhet fra media: «The conflict should: (i) not be complex; (ii) have a unique selling point; (iii) have a limited time span; and (iv) be well-‘timed’» (van Wijk, 2013, s. 174). Ofrene må kunne «selge» deres personlige historie til media, og mediene må være interessert i historien deres. Hvis ikke mediene skriver om konflikten eller krigen, er det vanskelig for folk utenfor konfliktområdet å få informasjon om den. Ofrene er også avhengig av å få oppmerksomhet og støtte fra menneskerettighetsorganisasjoner, og da må også organisasjonene ofte ha en forbindelse til ofrene, om det så er religiøst eller kulturelt (van Wijk, 2013, s. 167). Det er derfor mer utfordrende å oppnå offerstatus i internasjonale konflikter eller kriger og dra nytte av det, enn for ofre i lokalsamfunn (van Wijk, 2013, s. 174). Svakerestilte grupper, som er i mindretall i konflikter eller kriger (f.eks. etniske eller religiøse minoriteter), kan ofte bli ansett som mer ideelle ofre for krigsforbrytelser: «Being the underdog normally pays off» (van Wijk, 2013, s. 163). Det ideelle offeret i konflikter og kriger er ofte nøytrale parter som sivilbefolkningen, kvinner og barn, eller andre uskyldige grupper. Overgriperen oppnår statusen som «den ideelle overgriper» når også mennesker

utenfor konfliktområdet, og ikke bare menneskene som er direkte påvirket av konflikten eller krigen, har felles oppfatning av overgriperen som ond:

When asked, most people, however, have a tendency to define all such offenders of international crimes as being 'bad'. We do so because we have an interest in embracing the idea that especially perpetrators of such large scale atrocities are 'evil' (van Wijk, 2013, s. 165).

Å oppnå offerstatusen kan hjelpe ofrene med å forbedre situasjonen de er i, der offerstatusen kan gi ofre tilgang på helsehjelp, terapi og næring (van Wijk, 2013, s. 171). Samtidig kan ofrene få anerkjennelse for opplevelsene de har stått i, når forbryteren blir straffet. Det er også andre aktører i slike sammenhenger som kan tjene på ofrenes medieoppmerksomhet. Når mediene gir oppmerksomhet til ofrene, kan det også være en mulighet for lokale politikere å bistå, som i slike sammenhenger ofte kan være motivert av personlig vinning (van Wijk, 2013, s. 171). Politikeren har mye å vinne politisk ved å vise interesse for ofre og deres opplevelser, men bare hvis politikeren selv får medieoppmerksomhet:

Virtually all voters will see his/ her call for action positively, while the risks and costs associated with calling for action are limited. When the local social system asks, local politicians provide. In an ideal world, ideal victims of international crimes can similarly benefit (van Wijk, 2013, s. 173).

Ofre, politikere og mediene er på den måten avhengig av gjensidig anerkjennelse og oppmerksomhet fra hverandre for å oppnå status på hver sin måte: ofre for å få anerkjennelse og hjelp, politikere for å få støtte fra sine velgere, og potensielt nye velgere, mens mediene er avhengig av at deres artikler får oppmerksomhet og blir lest, bl.a. for å få økonomisk støtte.

3. 3 Medier, kvinner og vold

I denne oppgaven er den metodiske framgangsmåten å analysere avisers fremstilling av seksuell vold i krig før og etter resolusjon 1325. Å se på fremstillingene kan gi innblikk i hvordan medier påvirker politiske beslutninger og motsatt, og hvordan mediene informerer offentligheten om kriminalitet. Det er ofte gjennom mediene samfunnet henter kunnskap om lover og deres virkninger (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 117). Mediene bidrar også til å sette sosiale utfordringer på dagsorden, og har makt til å bestemme hvilke saker som kan få politisk betydning: «Through the media as a communication institution, its acts of security speech facilitate and create action, are active and actively produce new realities - and hence become political» (Hirschauer, 2014, s. 91). På den måten er mediene aktører som konstruerer vår felles virkelighetsoppfatning.

Mediesosiologi omhandler sosiologiske perspektiver på hvordan mediene utvikler seg, og påvirker samfunnet og individer. Thomas Mathiesen skriver i *Makt og medier* (2010) om

hvordan makt, samfunn, medier og kommunikasjon påvirker hverandre. Det er spesielt interessant å se utviklingen fra TV-ens inntog på 60-tallet i norske hjem, til dagens massemedier med sosiale medier, der informasjon blir delt hvert sekund (Mathiesen, 2010, s. 15). Mathiesen skiller mellom fire måter makt innenfor mediene viser seg; *fra* mediene, *bak* mediene, *i* mediene og *rundt* mediene. Eiendomsforholdet til mediene, samt styringen, ledelsen og organiseringen av mediene danner hovedgrunnlaget for makten bak mediene (Mathiesen, 2010, s. 58). Makt bak mediene tilsier dem som styrer og eier media, f.eks. Investorer, direktører eller selskaper, og fordeling av økonomi. Makt fra mediene omhandler hvordan mediene i seg selv påvirker eller preger oss. Makt rundt og i mediene omhandler kilder, hvem som slipper til og hvem som ikke gjør det (Mathiesen, 2010, s. 15). Nyhetsmediene og nyhetsjournalistikken blir ofte betraktet som en selvstendig institusjon, som igjen samvirker med andre politiske institusjoner, og representerer en særegen ordensmakt «som har stort potensial for påvirkning av politiske prosesser og politiske avgjørelser» (Mathiesen, 2010, s. 155). På den måten kan rettslige institusjoner påvirke mediene, og omvendt.

Medieindustrien er avhengig av økonomisk støtte fra flere hold, fra private så vel som fra offentlige ordninger. Den økende økonomiske støtten fra private hold, og den minkende støtten fra statlig hold i det norske medielandskap har ført til endrede forhold for mediehus og journalister: «Den nye medieindustrien drives ikke med ambisjon om å få noe sagt, men om å få noe solgt» ((Gøran Rosenberg i Morgenbladet 8.-14.mars 2002) 2010, s. 99). Ettersom mediene har blitt stadig mer avhengig av inntekt fra eksterne aktører og nye publiseringskanaler på internett, har også nyhetsstoffet endret seg. Der kapitaleierne har økonomisk makt over redaktører og journalister, har redaktører og journalister makt over lesere og seere. For å generere «klikk» og leser- eller seertall, må de som produserer tekst, bilde og video lage innhold som fenger. Dette er igjen en gjensidig påvirkning: det leserne klikker seg inn på eller velger å lese, må igjen journalistene produsere:

Økonomien med kapitalens økte makt har ikke nødvendigvis minsket aktørenes makt inne i mediene, dvs. deres makt over stoff, lesere, seere og andre. Deres handlingsrom er ikke nødvendigvis redusert: makt er ikke nødvendigvis et nullsumspill, der økt makt til den ene medfører minsket makt til den andre (Mathiesen, 2010, s. 99).

Markedskreftene har påvirket medienes virksomhet i stor grad. På grunn av reklame har journalistikken vridd seg mer om til å skulle hente lesernes oppmerksomhet:

Dette griper tilbake til synspunktet om at makt ikke nødvendigvis er et nullsumspill, men at kapitalens økende makt over mediene godt kan føre med seg økt makt over - større frihet til å manipulere - stoff og kunder hos de som arbeider i mediene (2010, s. 154).

Pressen har blitt kritisert for å forenkle nyhetsstoff om utenrikspolitikk: «Det som lett kan fremstilles som en todeling av den internasjonale verden, en ond og en god side, blir til nyheter; det kompliserte og tvetydige blir ofte ikke-nyheter» (Mathiesen, 2010, s. 136). Når det kommer til interaksjonen mellom makten rundt og makten i mediene, speiles dette gjennom hvordan mediene danner «moralsk mediepanikk». Nyhetssaker om kriminalitet kan bli produsert som sensasjon og underholdning, som igjen fører til oppmerksomhet blant publikum (Mathiesen, 2010, s. 146). Dermed påvirker media hvordan samfunnets moral ser ut fra tid til annen. Et eksempel på hvordan medievriddingens komponenter fungerer sammen, er dannelsen av «fiendebilder» i mediene. I utenrikspolitisk sammenheng kan det dannes ekstreme, svart-hvitt-pregede forestillinger av nasjoner, politiske systemer og politiske personer (Mathiesen, 2010, s. 153). Slike fiendebilder kan også endre seg over tid, trolig fordi mediene er selektive når de velger ut hvilke kriger eller konflikter som gis oppmerksomhet, som ofte er basert på hva som vekker oppsikt. Uvanlige og sensasjonelle karakteristikk hos en diktator, og groteske eller bisarre drap på en befolkning i krig eller konflikt, øker sjansen for nyhetsverdien (van Wijk, 2013, s. 169). Hvilke konflikter og kriger som får spalteplass er også avhengig av hvilke stater som gir journalister oppholdstillatelse (van Wijk, 2013, s. 167). Det er heller ikke alle stater som er trygge å reise til for journalister, og det kan være utfordrende å få visum. Men, det er heller ikke det som veier tyngst når det blir avgjort hva som blir skrevet om: «In the end, having no journalists 'on the spot' is a commercial or political choice rather than an unsolvable problem. The international media are thus highly selective» (van Wijk, 2013, s. 168).

Hvis konflikten eller krigen pågår over en lengre periode, mister folk ofte interessen for dekningen. Under Bosniakrigen mistet folk interesse for å lese om tragediene, og folk kjente på noe som i ettertid har fått betegnelsen «Bosnia fatigue» (Ruigrok et al., 2003, s. 23 i van Wijk, 2013, s. 170). Ofrene blir da etter hvert glemt. For å holde på publikums interesse, må mediene spille på følelser og moral (van Wijk, 2013, s. 171). Et mye brukt narrativ i mediebildet er «det individualdramatiske paradigmet» (Mathiesen, 2010, s. 269). Dette dreier seg ofte om reportasjer av enkeltpersoner og deres «dramatiske» historie, og er ment for å vekke oppsikt. Det er også godt salgsstoff for aviser, på grunn av gjenkjennelseeffekten det skaper hos folket, der mediene gjerne spiller på kjente, sosiale konstruksjoner av kjønn, offer

og overgriper for at leserne skal kjenne seg igjen. Flere studier viser at mediene i stor grad påvirker menneskers syn på vold, kriminalitet og offer- og overgriperkonstruksjoner (Humphries, 2009, s. 29). Å skrive kriminaljournalistikk innebærer ofte å spille på velkjente konstruksjoner av hvem et offer og en overgriper er. Det som kjennetegner kriminalartikler er ofte personlige historier om offeret eller overgriperen, deres oppvekst og karaktertrekk som psykiske lidelser (Humphries, 2009, s. 29). Opprettholdelsen av sosiale konstruksjoner av kjønn påvirker også hvilke saker som blir ansett å ha nyhetsverdi, fordi det spiller på gjenkjennelseeffekten: «The list of potentially newsworthy characteristics compiled by Chibnall (1977) applies specifically to crime news. Immediacy, drama, authoritative source, novelty, titillation, conventionalism, personification, and simplification make the difference between an ordinary event and a newsworthy incident» (Humphries, 2009, s. 7).

Dekningen av Bosniakrigen var preget av omfattende artikler som satte søkelys på voldtekts ofre og deres opplevelser. Her var både journalistene og leserne vitner til forbrytelsene som foregikk mot de sivile under krigen, samtidig som de sivile selv vitnet om forbrytelsene til journalistene, for å bryte stillheten rundt det stigmatiserte temaet. Mediernes mottakere, leserne, har i slike sammenhenger blitt kritisert for å være *passive* vitner, som konsumerer krigen gjennom mediene, og responderer med følelser, i stedet for å aktivt kritisere krigens eller konfliktens årsakssammenhenger: «The articulation of sentiment in response to suffering may shift the focus from the suffering other to the self, and that responses to suffering may be enacted through practices of denunciation, such as retribution» (Tait, 2011, s. 1225). Samtidig mener enkelte at pressens dekning av vitner som har opplevd krigsforbrytelser i krig, har vært viktig for å øke kunnskapen og gi informasjon om disse forbrytelsene til allmennheten (Tait, 2011, s. 1225).

Mediene blir ofte kritisert for å formidle rettslig informasjon eller lovbrudd på en skjev måte (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 117). Kritikken går ofte ut på at massemediene ikke bidrar til en bedret folkeopplysning om dagens lovgivning og strafferammer, og at informasjonen heller er misvisende (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 117). Det er ofte de sensasjonelle kriminalsakene som blir omtalt, på grunn av grad av alvorlighet, der sakene som blir omtalt ofte innebærer drap eller uvanlige trekk ved lovbrysterens forhistorie eller voldshistorie. Det er også mest sannsynlig at pressen omtaler de mest uvanlige eller groteske voldtektssakene (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 118). Disse spiller ofte på forestillinger om kjønn, offer og overgriper. Pressefremstillingen av ofre og overgripere har ført til at voldtektslovbrutere

sjelden har kjent seg igjen i skildringene av sakene om voldtekter, noe som kan være avgjørende for lovbrysterens forståelse av voldtekt (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 118). I enkelte tilfeller kan lovbrysteren oppfatte at voldtekten ikke var en voldtekt, fordi den ikke var så grotesk eller ekstrem som det voldtekt i mediene blir fremstilt som (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 118). Forståelser av voldtekt, henger også sammen med forestillinger basert på kunnskap om straff for seksuallovbrudd. I en ny rapport fra NOVA kommer det frem at den norske befolkningen har misoppfatninger rundt hva ulike straffnivåer for ulike type lovbrudd i Norge ligger på. Folk flest ønsker høyere straffer enn straffnivåene ligger på, samtidig som andelen folk som mener at straffene er for milde har sunket (Velferdsforskningsinstituttet NOVA, 2022, s. 134). Mange har oppfatninger om at straffnivåene er lavere enn de er, spesielt for seksuallovbrudd, der straffnivået i realiteten er høyere enn hva folk tror og krever. Funn fra tidligere forskning viser at straffevilligheten går ned, jo bedre informasjon folk har om ulike straffnivåer. Straffeviljen for seksuallovbrudd er spesielt stor (Velferdsforskningsinstituttet NOVA, 2022, s. 8-9).

Krigen i Ukraina er et eksempel på hvordan sosiale medier blir en ny og viktig plattform som bl.a. åpner opp muligheter for kvinner å mobilisere og dele informasjon om hvordan man kan hjelpe til med å forebygge overgrep eller beskytte seg mot det. Dette kan ses på som en forlengelse av hvordan kvinner tok i bruk sosiale medier for å mobilisere mot seksuell trakassering under #metoo-bevegelsen høsten 2017. Bevegelsen ønsket å synliggjøre maktmisbruk og seksuelle overgrep, spesielt i Hollywood (Armstrong & Mahome, 2021, s. 194). Kvinnene i Ukraina velger å være proaktive der de deler tips og informasjon med hverandre for å unngå overgrep. Unge mennesker er i dag mer bevisst på utbredelsen av seksuell vold, i motsetning til før #metoo, som har betydning for hvordan man møter ofre for seksuell vold, eller om man griper inn i situasjoner man ser er ubehagelige for andre (Armstrong & Mahome, 2021, 194). Kjennskap til seksuell vold og medieoppmerksomhet rundt temaet, gjør det mer sannsynlig at noen vil mobilisere (Armstrong & Mahome, 2021, s. 188). Det er også mer trygt for kvinner å mobilisere på internett enn i fysiske, offentlige rom. Ofre har ofte reagert med skam og isolasjon etter å ha vært utsatt for seksuell vold, men synligheten på sosiale medier og #metoo kan ha vært med på å endre dette, da det nå er mange flere som er åpne om personlige opplevelser med seksuell vold: «As the perceived public opinion about the issue shifted, more and more people were speaking out about the need for change» (Armstrong & Mahome, 2021, s. 189).

3.4 Retts sosiologiske begreper

De retts sosiologiske begrepene som er relevant for denne oppgaven og som vil utbroderes i det neste delkapittelet er *rettsliggjøring*, *legalstrategier* og *rettsoptimisme*, *rettslig* og *sosial mobilisering* og *vekselvirkninger mellom rett og samfunn*. I det følgende avsnittet vil jeg redegjøre for disse begrepene, og relevansen vil vises gjennom analysen og diskusjonsdelen.

3.4.1 Rettsliggjøring, legalstrategier og rettsoptimisme

Rettsliggjøring finner sted når politikk og samfunnsmessige fenomener, utfordringer og problemer blir underlagt lover og regler (Andenæs, 2006, s. 588). Dette kan vise seg på forskjellige måter, f.eks. ved at interessegrupper fremmer sine krav som rettskrav, eller ved at rettsinstitusjoner overtar makt over politiske beslutninger. Det er ikke alle deler av samfunnet som egner seg for rettsliggjøring: «Kompliserte mellommenneskelige forhold, hvor detaljene ofte bare er kjent av de involverte partene, passer ofte dårlig inn i en rettsliggjøringsprosess, der forenkling og omformulering av konflikten gjør at problemene endrer karakter» (Andenæs, 2006, s. 588). Gjennom rettsliggjøring blir konfliktens politiske sider underordnet de rettslige, og konflikten blir redusert til å omhandle juridiske problemstillinger (Mathiesen, 2011, s. 201). Dette har fått navnet «konflikttyveri» (Christie, 1977): «Juristene, men også andre eksperter som samfunnsvitere og organisasjonspamper, 'stjeler' ifølge [Christie, 1977] konfliktene fra folk» (Mathiesen, 2011, s. 202).

I henhold til rettslig og sosial mobilisering, bruker gruppene som ønsker endringer, om det så er rettslig eller sosialt, ulike midler for å nå målet og fremme sin sak. Thomas Mathiesen definerer legalstrategier som «først og fremst bevegelsers, pressgruppers og organisasjoners bruk av rettslige virkemidler - domstolene, andre rettslige beslutningsorganer, rettslig argumentasjon - i arbeidet for å fremme sine politiske mål» (Mathiesen, 2011, s. 192). Med rettsoptimisme menes en sterk overbevisning om at lover og rettsinstitusjoner er et maktfullt og effektivt styringsredskap i et samfunn, samt troen på at lovendringer kan endre samfunnets holdninger og atferd ved hjelp av rettslige midler (Mathiesen, 2011, s. 179-78).

3.4.2 Rettslig og sosial mobilisering

Rettslig mobilisering er et begrep som «henviser til hvordan retten brukes på en eksplisitt og bevisst måte gjennom å påkalle formelle institusjonelle mekanismer» (Sandvik, Ikdahl og Lohne, 2021, s. 31). Begrepet innebærer flere handlinger som brukes målbevisst for å gå rettslig til verks for å fremsette krav eller søke sosial endring: «Fra en snever tolkning som

beskriver strategisk sakførsel for domstoler til et mer innholdsrikt repertoar av handlinger som beskriver hvordan ulike aktører – individer så vel som grupper – påkaller rettslige institusjoner, normer, diskurser og symboler» (Sandvik, Ikdahl og Lohne, 2021, s. 31). Eksempler på rettslig mobilisering i denne oppgaven vil være hvordan f.eks. pressgrupper eller statsoverhoder går sammen for å straffeforfølge krigsforbrytelser og opprettelser av *ad hoc*-domstoler.

Sosial, eller kollektiv, mobilisering omhandler hvordan individer, bevegelser eller grupper i samfunnet går sammen om en felles sak eller felles politiske synspunkter, der målet er sosial endring i samfunnet. F.eks har kvinnebevegelser ofte mobilisert i krigstid, for å hjelpe andre kvinner:

Inherent in civil wars is the potential for social and political change, including the transformation of gender roles. In diverse settings, women have expanded their social, economic, and political participation, and actively engaged for peace. Women's mobilization in civil society organizations – often transcending conflict lines and eventually extending to formal politics – has occurred on massive scales in different wars (Kreft, 2018, s. 220).

Hva som ofte driver kvinners politiske mobilisering i konflikter og krig, er at kvinner ofte får nye roller i krigstid fordi mennene blir innkalt til militæret (Kreft, 2018, s. 220). At det for det meste er kvinner som opplever seksuell vold i krig og konflikt gjør at kvinner samler seg om en felles erfaring og opplevelse:

As such, sexual violence not only poses a threat to women's security and rights, but also evokes a sense of collective identity and threat against women as a group. Guided by theories emphasizing the mobilizing potential of threat (Tilly, 1978; Berry, 2015), I theorize that women mobilize in response to the collective threat that sexual violence poses to them as women (Kreft, 2018, s. 220).

Bosniakrigen er også et eksempel på hvordan feministiske forskere, feministiske aktivister og media mobiliserte sammen for å synliggjøre voldtektene i det tidligere Jugoslavia, men også for å sikre rettsforfølgelse av mulige overgripere for kjønnsbasert vold. Opprettelsen av *ad hoc* domstolene i Den internasjonale strafferettsdomstolen, skyldtes forskerne og aktivistenes engasjement:

When these tribunals began prosecuting conflict-related sexual violence, it was in large part the result of feminist, concerted “[t]ransnational advocacy [that] helped generate the necessary political will to adopt and implement legal norms regarding crimes of sexual violence” (Haddad 2011; see also Copelon 2000; Halley 2008) (Houge & Lohne, 2017, s. 758).

3.4.3 Rettsbevissthet

Rettsbevissthet blir i denne oppgaven forstått som et uttrykk for hvilke oppfatninger folk har om hva som er lov og ikke, i rettslig forstand. Oppfatningene av rett og galt er ofte basert på kulturelle forestillinger om rettens rolle i samfunnet og hva som er underlagt loven, men også

hva som «burde» underlegges lover: «In this rendering, people may enact legality in ways neither approved nor acknowledged by law» (Marshall, 2003, s. 662). Rettsbevissthet påvirker folks oppfatning av hva som er moralsk riktig eller galt, og i hvilken grad folk ønsker å mobilisere mot bl.a. seksuell vold, og hva folk anser er seksuell trakassering eller uønsket seksuell oppmerksomhet. Siden seksuell vold i krig er rettsliggjort, har folk bevissthet om at dette er et fenomen som burde håndteres rettslig.

3.4.4 Vekselvirkninger mellom rett og samfunn¹

Retten og samfunnet påvirker hverandre gjensidig, men på forskjellige måter (Friedman, 2016). Retten kan være med på å prege individers atferd, noe som kan undersøkes gjennom å se på hvordan sosiale endringer preger lovgivning, hvordan samfunnsområder som f.eks. menneskerettighetsbevegelsen preger utforming av lover, og å undersøke hvilken innflytelse lover, regler og juridiske institusjoner har overfor samfunnet (Friedman, 2016, s. 1-2). Å måle rettens virkninger kan være utfordrende, fordi den gjensidige påvirkningen ikke nødvendigvis viser til årsakssammenheng. Det kan dermed være utfordrende å stadfeste hvorvidt atferdsendringer i samfunnet er påvirket av lover og regler (Friedman, 2016, s. 63). Lover blir også påvirket av befolkningen, ofte hvis det er et sterkt ønske om lovendring. Dette kan skje hvis det politiske klimaet er polarisert, og pressgrupper ønsker effektiv lovgivning. I slike tilfeller kan det utformes en symbolsk lov, slik at opinionens interesser dempes (Friedman, 2016, s. 52).

Å undersøke rettens virkninger handler om å se på motstand mot og konsekvenser av lovgivning, samt hvordan lover kommuniseres. Hvordan lover kommuniseres og formidles, er avgjørende for hvordan borgere forstår sine rettigheter i samfunnet, og forståelsen av lover generelt (Friedman, 2016, s. 4). Kultur spiller også en stor rolle i hvordan mottakeren forstår og responderer på lover. Menneskerettigheter blir ofte løftet fram av medier for å kaste lys over urettferdighet i land preget av konflikter, men det er også et moderne fenomen preget av kontekstuelle og kulturelle faktorer (Friedman, 2016, s. 13). I mange tilfeller er heller lovers virkning drevet frem av en læringsprosess i samfunnet (Friedman, 2016, s. 71). Holdninger endres over tid, og det skjer på bakgrunn av vekselvirkninger mellom retten og samfunnet, som vil si at retten – som andre instanser – virker sammen med andre samfunnsforhold, og er

¹ Noen av poengene i dette avsnittet har vært brukt i en tidligere eksamensbesvarelse i emnet RSOS4102.

ikke ene og alene en isolerende grunn til påvirkning på samfunnsforhold (Mathiesen, 2011, s. 134-135).

4 Metode

I dette kapittelet vil jeg gå gjennom den valgte metoden og begrunne de valgene som er tatt underveis i denne prosessen. Oppgavens metodiske fremgangsmåte baserer seg på tematisk analyse. Analysen er både teori-og datadrevet, som innebærer at teori har blitt hentet inn der det passer med empirien, og omvendt. Under datamaterialet og valg av aviser vil jeg legge frem hvorfor de bestemte avisene er valgt ut, og hva som er grunnlaget for utvelgelsen av de bestemte artiklene. Jeg forklarer også hvordan jeg har kodet og kategorisert artiklene på likest mulig vis mellom norske og britiske aviser. Til slutt legger jeg frem etiske refleksjoner rundt valg av metode og oppgavens tematikk.

4.1 Valg av metode

Jeg valgte å bytte metode og problemstilling høstsemesteret 2022. Den opprinnelige metoden og problemstillingen ønsket å undersøke hvordan humanitære organisasjoner bistår ukrainske flyktninger som har opplevd seksuell vold i krig eller på flukt. Da var den tiltenkte metoden å foreta dybdeintervjuer med informanter som jobber i ulike humanitære organisasjoner. Det viste seg å være utfordrende å få tak i informanter, og en del tid hadde gått. Jeg begynte deretter å tenke på alternative metoder og beveget meg mot en annen problemstilling som kunne løses selv om tiden hadde gått. Dermed falt valget på å undersøke hvordan fenomenet blir fremstilt i norske medier, ettersom det ble publisert en del saker om voldtekt i Ukraina utover våren, sommeren og høsten 2022. For å få et større utvalg og for å få et bredere perspektiv på fremstillingen av fenomenet i mediene, valgte jeg også å se på britiske medier. Dette er også fordi Norge og Storbritannia kan ligne hverandre i kulturen, fordi menneskerettigheter er en viktig del av det statlige og folkelige engasjementet, både som FN- og NATO-land. Storbritannia er også et ledende land internasjonalt som setter temaer på dagsordenen.

Jeg var først inne på idéen om å gjøre en diskursanalyse av avisartiklene, men det passet ikke med hvordan jeg begynte å undersøke avisartiklene på, da jeg var mindre opptatt av det språklige. Jeg endte dermed opp med å bevege meg mot en overordnet tematisk analyse av mediedekningen av krigen i Ukraina, for å se på de ulike elementene mediene velger å trekke frem når de skriver om fenomenet. Videre tenkte jeg at det var verdifullt å undersøke hvordan utviklingen på området ser ut. Dermed valgte jeg å ta for meg Bosniakrigen som referansepunkt, nettopp fordi dette er en krig som satt seksuell vold i krig på dagsordenen.

4.2 Tematisk analyse

Å redegjøre for valg av metode, er viktig for å vise transparens og fleksibilitet, samtidig som det er viktig for å gi klarhet i analysen (Braun & Clarke, 2006, s. 80). Den valgte metoden for analysen i denne oppgaven er tematisk analyse. Tematisk analyse er en fleksibel metode som tar sikte på å identifisere, analysere og rapportere etter mønstre eller temaer i den valgte dataen, og som muliggjør tolkning av disse mønstrene eller temaene (Braun & Clarke, 2006, s. 79). Tematisk analyse er ikke bundet av et teoretisk rammeverk, og kan derfor brukes i de fleste analyser (Braun & Clarke, 2006, s. 81). I dette tilfellet vil analysen falle inn under det sosialkonstruktivistiske perspektivet, fordi oppgaven tar sikte på å undersøke hvordan mediene skriver om de valgte temaene, og derav konstruerer en virkelighet for leserne og former deres forståelse av seksuell vold i krig. Analysen er basert på mitt teoretiske blikk fra retts sosiologien, og er mer teori-drevet enn data-drevet, og vil derfor inneholde færre, men mer detaljerte temaer trukket ut fra dataen, som er typisk for tematisk analyse (Braun & Clarke, 2006, s. 84). Temaene som har blitt trukket ut for analysen befinner seg på et *latent* nivå, som vil si at gjennom de valgte temaene ønsker forskeren å undersøke hva som ligger *bak* det som blir sagt, skrevet om eller lagt fram i artiklene. Denne formen for analyse er også sterkt inspirert av det sosialkonstruktivistiske paradigmet (Braun & Clarke, 2006, s. 84), som fremmer en subjektivistisk forståelse av sosiale problemer og belyser hvordan sosiale fenomener oppstår gjennom sosial aktivitet. Dermed må de sosiale fenomenene forstås gjennom vår kollektive bevissthet rundt tematikken (Håkonsen, 2008, s. 27), som ofte mediene er med på å produsere.

4.3 Datamateriale: avisartikler

Grunnlaget for det empiriske datamaterialet i denne oppgaven er sekundærdata, nærmere bestemt *prosessdata*. Prosessdata er data som produseres i tilknytning til den løpende aktiviteten i samfunnet, og omfatter skriftlig eller billedlig informasjon som avisartikler, brev, TV-programmer etc. (Halvorsen, 2008, s. 114). Et kjennetegn ved prosessdata er at det er produsert uten at (i dette tilfelle) journalisten har vært bevisst på at en forsker kan forske på dataen i fremtiden (Halvorsen, 2008, s. 115). I denne sammenhengen har jeg valgt å hente ut avisartikler fra både britiske og norske aviser, for å sammenligne landenes fremstillinger av fenomenet. De fire avisene som er brukt i denne oppgaven er de norske avisene Aftenposten og VG, og de britiske avisene The Daily Mail og The Guardian. Alle artiklene er hentet fra internett, fra søkebasene Factiva, Pressreader og Retriever Atekst. Begrunnelsen for å velge avisartikler fra forskjellige tidsperioder baserer seg på antakelsen om at det kan reflektere en

viss endring i hvordan tematikken voldtekt i krig har blitt og blir skrevet om. Det er relevant å ta tidslinjen med i betraktning, spesielt på grunn av opprettelsen av resolusjon 1325 i 2000 og etter at Nobels fredspris i 2018 ble tildelt to aktører som jobber med og har vært offer for seksuell vold i krig.

4.3.1 Valg av aviser og avisartikler

Valg av aviser og avisartikler er basert på *strategisk utvalg*. Strategisk utvalg er en mye brukt metode innen kvalitativ forskning, og er gunstig hvis utvalget er lite. Metoden bidrar også med å sikre kvalitet i det utvalgte datamaterialet, og for å sikre at dataen passer til problemstillingen (Halvorsen, 2008, s. 164). Jeg valgte de fire avisene i Norge og Storbritannia som hadde størst opplagstall i 2022 (Medienorge, 2023; YouGov, 2023). Begrunnelsen for dette er fordi de største avisene trolig har størst påvirkningskraft på befolkningen, i den grad at de berører og engasjerer flest og setter sosiale utfordringer på dagsorden. Det de største avisene velger å rette søkelyset på, kan også være en refleksjon over hva befolkningen er mest opptatt av. Jeg gjorde meg også kjent med at både Aftenposten og The Guardian var de avisene som hadde de mest omfattende dekningene av Bosniakrigen innad sitt land (Olsen, 2012, s. 2; Hirschauer, 2014, s. 91). Det var også flere britiske journalister som var utstasjonert i Bosnia, og rapporterte direkte fra krigen. Flere britiske journalister ble underveis og i etterkant av krigen prisbelønte for sitt arbeid med dekningen av Bosniakrigen, bl.a. Maggie O’Kane, Roy Gutman og Ed Vulliamy som har skrevet flere av artiklene i The Guardian. I ettertid har det blitt ansett som aktivistisk arbeid fordi journalistene for første gang valgte å sette søkelys på et tema som lenge var neglisjert av verdenssamfunnet (Hirschauer, 2014, s. 97).

I begynnelsen av datainnsamlingsperioden var det utfordrende å få tilgang til britiske avisartikler fra 90-tallet. Etter å ha forhørt meg med ansatte på HumSam-biblioteket på Blindern, fikk jeg vite om søketjenesten Factiva, som har et omfattende avisarkiv med aviser og artikler fra store deler av verden. Her fikk jeg tilgang til britiske artikler fra 1992-1995, der de strategisk utvalgte artiklene er tatt med i oppgaven. Her var avisartiklene til The Daily Mail og The Guardian vist som tekstdokumenter med navn på journalistene, dato og antall ord, men uten layouten til avisene og ingen bilder. Utenom Factiva, har jeg brukt andre søketjenester som Retriever Atekst og Pressreader. Retriever ble brukt til å søke opp norske avisartikler fra 90-tallet og fra 2022. Pressreader ble brukt til å søke opp britiske avisartikler fra 2022. Inne på Factiva dukket det opp 122 artikler fra The Daily Mail og The Guardian

med søkeordet «Bosnia and rape» mellom 5. august 1992 og 31. desember 1995. På Pressreader fikk jeg opp 191 artikler mellom 1. februar og 27. november 2022 med søkeordet «Ukraine rape». I Retriever fikk jeg opp 89 treff på «Bosnia AND voldtekt» i VG og Aftenposten mellom 1992-1996. På Retriever fikk jeg opp 94 treff i VG og Aftenposten på søkeordet «Ukraina AND voldtekt». Deretter valgte jeg ut artikler som var relevante for problemstillingen, som altså direkte tematiserte voldtekt i krig og ikke bare nevnte voldtekt. Ved hjelp av strategisk utvelgelse endte jeg opp med 74 avisartikler, 36 avisartikler fra norsk dekning og 38 fra britisk dekning, som kan ses i tabellen under. På grunn av det strategiske utvalget, valgte jeg å ta med en avisartikkel fra 1996 også, fordi artikkelen var relevant for den ene analysedelen under den norske dekningen av Bosniakrigen.

Norske artikler	Bosnia	Ukraina	Britiske artikler	Bosnia	Ukraina
Aftenposten	16	9	The Guardian	17	9
VG	3	8	The Daily Mail	2	10

Som vi ser i tabellen ovenfor, er det skjevhet i dekningen av krigen i Bosnia på 90-tallet. Her er det avisene Aftenposten og The Guardian som hadde de mest relevante artiklene for problemstillingen. Dette reflekterer trolig datidens interesseområder i redaksjonene, men er uansett viktig å poengtere. Avisartiklene jeg har valgt ut inkluderer intervjuer av enten ofre, overgripere eller vitner som har erfart eller observert voldtekt i krig, statsledere eller organisasjoner som rapporterer om voldtekt og ønsker å bekjempe det, eller forskere som forklarer årsaker eller konsekvenser av voldtekt i krig. De artiklene jeg har valgt ut inkluderer altså en eller flere av disse elementene. De få artiklene som er valgt ut fra VG og The Daily Mail fra 90-tallet, var de eneste artiklene som tematiserte voldtekt i krig direkte og ikke kun nevnte voldtekt som f.eks. en del av flere krigsforbrytelser.

4.3.2 Koding og kategorisering av nyhetsartikler

Siden oppgavens analysemetode er fundert i tematisk analyse, ble dataen kodet etter gjentakende mønster og tematikk i avisartiklene. I tematisk analyse skal temaene samsvare med problemstillingen (Braun & Clarke, 2006, s. 82), som i dette tilfellet åpnet opp for å se på gjentakelser i de to tidsperiodene, men også endringer i de valgte temaene. Kodingen av nyhetsartiklene var et omfattende arbeid, som krevde en systematisk tilnærming til hvilke temaer som kunne være interessante å belyse opp mot problemstillingen, altså hva mediene tematiserer når de skriver om fenomenet. Den systematiske tilnærmingen gikk ut på å se etter

hvordan menneskene og voldtektene blir beskrevet og årsaker til voldtekt i krig. Jeg så også på den kronologiske tidslinjen, som analysen er formet etter. De første artiklene i den britiske dekningen av Bosniakrigen skriver om dokumentasjon på at voldtektene har skjedd, og hvem som har blitt voldtatt, som handler om synliggjøring og virkemidler for å synliggjøre fenomenet. Rettslig og sosial mobilisering var det første temaet som dukket opp under artiklene om Ukrainakrigen, og viser til rettsliggjøringsprosessen av fenomenet.

Jeg startet med å nærlese alle artiklene, for så å kode utsagn, ord eller setninger basert på hva som kunne være interessante temaer for analysen. I startfasen begynte jeg å lage empirinære koder, samtidig som jeg hadde teorier og perspektiver i bakhodet. Etter at jeg hadde nærlest flere av nyhetsartiklene og lest mer teori, utviklet kodene seg til å bli mer teorinære, som er en abduktiv tilnærming til koding (Tjora, 2018, s. 14). Den abduktive tilnærmingen til kodingen er altså både teori- og empiridrevet. Eksempler på de teorinære kodene er «offerkonstruksjon» og «rettslig mobilisering», som passet til teori om sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper og retts sosiologisk teori, og som kan knyttes til synliggjøringen av fenomenet. Kodingen av de forskjellige nyhetsartiklene inneholdt et stort spenn i tematikk, men jeg endte opp med å foreta valg om å plukke ut de kodene som lignet hverandre mest og som dukket opp flere ganger, for å spisse meg inn mot en retning, i stedet for flere mulige. De tre temaene jeg endte opp med er sosial og rettslig mobilisering, vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis og sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper. Eksempler på de empirinære kodene er «kvinner mobiliserer» og «internasjonalt press», som passet til temaet sosial og rettslig mobilisering, «personlig historie» og «eksplisitt beskrivelse» for temaet vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis, og «noe alle soldater gjør» og «kvinner ofrer seg» for temaet sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper.

4.3 Vitenskapelig kvalitet

I denne delen vil jeg redegjøre for ulike etiske vurderinger og refleksjoner rundt valg av metode. Jeg vil nærmere gå inn på transparens, validitet, reliabilitet og generalisering. Jeg vil også reflektere rundt min rolle som forsker på en tematikk som kan oppleves utfordrende for ofre, pårørende, journalister, avislesere og forskere selv. Denne refleksjonen går under metodiske og etiske refleksjoner.

4.3.1 Transparens, validitet og reliabilitet

Ved å redegjøre for valgene man tar gjennom metodekapittelet, vil det også innebære at man inviterer leseren til å stille seg kritisk til de valg som er foretatt, noe som sikrer transparens (Tjora, 2018, s. 81). Kvalitativ forskning er basert på den fortolkende tradisjonen, noe som kan gjøre det vanskelig å stille seg helt nøytral eller objektiv til det man forsker på (2018, s. 83). Forskerens rolle i en oppgave som springer ut av et personlig engasjement kan oppleves som støy, men også som en ressurs. Det kan brukes som en ressurs hvis forskeren er tydelig og klar i sin redegjørelse for foretatte valg underveis i prosessen, og det kan også være en ressurs med tanke på bakgrunnskunnskap (Tjora, 2018, s. 83). Denne oppgaven, som mange oppgaver forankret i den fortolkende tradisjonen, bunner i et personlig engasjement for et tema som oppleves underkommunisert i samfunnet generelt. Da jeg først begynte å lese om temaet, var det mye jeg ikke hadde kunnskap om fra før innen dette området, men jeg har alltid vært opptatt av rettferdighet og likestilling, noe som har drevet meg til å ville bryne meg på dette temaet. Et personlig engasjement for oppgavens tema kan likevel ha sine ulemper. Der mye kunnskap om emnet kan være en fordel ved valg av teori og gjennomgang av analysen, kan det også gjøre forskeren ubevisst over sine egne forutinntattheter om temaet (Tjora, 2018, s. 83). Jeg har brukt en del feministisk teori på området, samt teorier om konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper. Dette er teorier som både har formet mine antakelser om det jeg finner i mediebildet, men som også bekrefter enkelte antakelser, noe det ikke nødvendigvis gjør for alle. For å gi et bredere perspektiv på fenomenet, har jeg f.eks. valgt å inkludere forskjellige perspektiver på seksuell vold i krig.

Begrepet validitet betyr gyldighet eller relevans (Håkonsen, 2008, s. 67), og begrepet reliabilitet betyr pålitelighet (Håkonsen, 2008, s. 68). Gyldighet handler om hvorvidt forskeren svarer på de spørsmålene oppgaven stiller, og hvorvidt forskningen fører til endring eller forbedring på forskningsområdet (Tjora, 2018, s. 80). Det omhandler også i hvilken grad annen relevant forskning på området er tatt med i oppgaven, og om dette er bevisste valg som blir reflektert rundt og om det er relevant teori for problemstillingen (Tjora, 2018, s. 80). Det er også viktig at dataen som er samlet inn for å besvare problemstillingen er *relevant* for det oppgaven spør om, og relevansen sikrer igjen oppgavens reliabilitet (pålitelighet) (Håkonsen, 2008, s. 67). Derfor er de utvalgte avisartiklene basert på strategisk utvalg, som på en side gjorde at jeg endte opp med et lite utvalg fra to aviser under dekningen av Bosniakrigen, samtidig som understrekingen av dette vil bidra til å sikre gyldighet i oppgaven. I denne oppgaven er mye av teorien hentet fra ulike perspektiver på voldtekt i krig, og de forskjellige

perspektivene veies opp mot hverandre, nettopp for å sikre gyldighet og pålitelighet. Dette er fordi «den viktigste kilden til høy gyldighet har vi i forskningens posisjon innenfor rammene av faglighet, forankret i relevant annen forskning» (Tjora, 2018, s. 81).

4.3.2 Overførbarhet

Denne oppgaven ønsker å undersøke mediernes fremstillinger av seksuell vold i to ulike kriger, i to forskjellige tidsrom. Jeg har dermed sett på nyhetsartikler som tematiserer dette fenomenet innenfor spesifikke, gitte kontekster. Det jeg har trukket ut fra disse casestudiene og analysert, kan også være relevant for hvordan mediene skriver om seksuell vold i andre kriger, men det finnes også begrensninger. Det meste som blir forsket på innenfor samfunnsvitenskapen har som mål å generalisere sine funn (Tjora, 2018, s. 70). Å generalisere funn innebærer hvorvidt den valgte studiens funn kan overføres til en større kontekst, setting eller mennesker, enn det som blir studert (Maxwell & Reybold, 2015, s. 688). Men, det er forskjell på hvordan man overfører sine funn mellom kvantitativ og kvalitativ metode. Der den kvantitative metoden bruker statistisk generalisering for å undersøke hvorvidt resultatene for deres utvalg kan overføres til hele populasjonen, bruker den kvalitative metoden en annen tilnærming for å generalisere funn. Dette er fordi kvalitative forskere ser nærmere på det hen studerer og konteksten rundt: «Each person and situation is unique, and a qualitative study will address these differences and the effect that they have on the people and social groups studied» (Maxwell & Reybold, 2015, s. 686). Dette er bl.a. typisk for casestudier (Maxwell & Reybold, 2015, s. 686), som jeg har brukt i min oppgave. Det er likevel mer utfordrende å generalisere sine funn når man forsker på et fenomen som kan være typisk for én kontekst. Derfor har kvalitative forskere heller tatt i bruk begrepet overførbarhet. Begrepet overførbarhet åpner opp for at funnene kan ses i et bredere perspektiv som avhenger av konteksten funnene overføres til: «This puts the burden of determining transferability on the person making the transfer, rather than on the original researcher» (Maxwell & Reybold, 2015, s. 688). Casestudiene er spesifikke tilfeller av seksuell vold i to bestemte kriger, og det er mye som spiller inn i hvordan menneskene i krigene blir fremstilt, som kultur, politikk og språk. De kulturelle og politiske aspektene kan dermed variere i henhold til overførbarhet, hvis en skulle studert mediernes fremstilling av seksuell vold innenfor andre kriger eller kulturer.

4.3.3 Metodiske og etiske refleksjoner

I dette underkapittelet vil jeg gå gjennom metodiske og etiske refleksjoner. Dette innebærer refleksjon rundt valg av tema og metode, og begrensninger ved valg av metode.

Det er visse begrensninger ved den valgte metoden. Siden problemstillingen er bred og ønsker å undersøke hvordan mediene fremstiller temaet seksuell vold i krig gjennom to gitte tidsperioder, var det først utfordrende å vite hva jeg skulle velge ut av temaer i datasettet. Det kan hende det er flere temaer som kunne vært mer interessante å fordype seg i, eller som kunne vært tatt med i oppgaven, men oppgavens omfang begrenser dette. I denne oppgaven er det også en blandet tilnærming til hvordan temaene blir analysert. Den tematiske metoden kan altså føre til et stort spenn i temaer, som kan virke tilfeldige, som det eksempelvis er i denne oppgaven, der jeg har valgt å fokusere på tre elementer ved artiklene som gjentok seg. Datasettet ble først kodet empirinært, og etter hvert mer teorinært. De tre temaene rettslig og sosial mobilisering, vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis og sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper viser både til et fortolket, men også teoretisk tematisk oppsett av kodene. Samtidig henger alle disse temaene sammen med synliggjøring og rettsliggjøring av fenomenet.

På den andre siden er det også styrker ved den valgte metoden. Jeg sparte litt tid ved at jeg valgte å ta for meg avisartikler, fordi materialet allerede er nedskrevne tekster. Det er likevel ikke slik at jeg selv kan påvirke hva dataen sier, siden den er produsert av andreparter og for andre formål, så derfor måtte jeg være mer åpen for uforutsette vendinger i datasettet og den store variasjonen av temaer. Det kan også være en svakhet å sammenligne to tidsperioder der de to tidsperiodene har ulik lengde. Det kunne vært en idé å undersøke Bosnia som enkelttilfelle, men siden Bosniakrigen allerede er mye forsket på, og krigen i Ukraina fremdeles pågår, var det mer interessant å kombinere disse to på grunn av aktualiteten til Ukrainakrigen.

Å forske på et tema som seksuell vold i krig kan være vanskelig. Det var tidvis krevende å lese detaljerte beskrivelser av voldtekt av kvinner, jenter og barn. Det fikk meg til å reflektere over om de detaljerte beskrivelsen noen ganger stjeler fokuset fra ofrene. Noen ganger blir voldtektene beskrevet ned på detaljnivå; hvordan voldtektene foregikk, de fysiske skadene på kroppen og de psykiske belastningene i ettertid. Dette kan noen ganger heller bidra til å fremmedgjøre leseren og skape avstand til ofrene. Når forskeren tar for seg sekundærdata, kan

man kanskje tenke seg at det ikke er like nært som om en skulle snakket med en som er direkte berørt av voldtekt. Men skildringene i enkelte artikler fra 90-tallet var så virkelighetsnære og sanselige i språket, at det noen ganger ble vanskelig å ikke ta inntrykkene inn over seg. De mest eksplisitte beskrivelsene av voldtektene finner vi i de britiske artiklene om Bosniakrigen, og kan reflektere en viss synlighetsstrategi fra den britiske pressen. Ved å synliggjøre grusomhetene i form av beskrivelsene, begynte resten av verdenssamfunnet å ta fenomenet på alvor. Det som før var neglisjert problem for kvinner i krig, ble nå ansett som viktig å sette søkelys på.

Feltet om seksuell vold i krig har fått økt oppmerksomhet, spesielt de siste tjue-tretti årene. Feltet er politisk, og har vært drevet frem av kvinneverettighetsforkjempere i flere tiår. En av grunnene til at feltet har fått mye oppmerksomhet, kan være at feltet blant flere anses som «spektakulært»:

Its position as a “hot topic,” prioritized by funding agents, media, policymakers, prosecutors, and researchers makes conflict-related sexual violence a particularly attractive thematic to invest in, accessible to those so positioned. It also promotes certain framings—a certain language that feeds this overall interest (Houge, 2022, s. 7).

Det er derfor viktig at forskeren som skal ta fatt på denne tematikken, er klar over hvilke signaler man sender ut i de valgene man foretar seg. Et av valgene er gjengivelser av beskrivelser av voldtekter. Da jeg valgte å ta for meg temaet seksuell vold visste jeg at det kom til å bli utfordrende å lese de beskrivende delene om voldtektene. Det er utfordrende fordi det fremkaller følelser som ubehag og vemmelse, noe det er vanskelig å komme utenom fordi tekstene jeg leser er hentet fra virkeligheten. Det fikk meg også til å reflektere rundt pressens etiske rolle, og min egen, i å gjenfortelle disse historiene som for mange kan være ubehagelige å lese. Jeg mener likevel det er flere grunner til at historiene er viktige å lese og få frem, fordi det lenge har vært et neglisjert tema, og som borger av et land som aktivt deltar i krig er det viktig å få innsikt i hvordan vår deltakelse er med på å forme siviles liv. En annen grunn er at vi også trenger mer praktisk kunnskap om hvordan man kan håndtere eller bistå når seksuell vold skjer, og i prosesser rundt forebygging, fordi temaet er omfattende og komplekst. Jeg syntes også det var interessant å undersøke hvordan mediene former vår bevissthet rundt temaet, om det er med på å forebygge overgrep og på hvilken måte det kommer til uttrykk på.

Houge (2022) reflekterer rundt egen forskerrolle i sitt arbeid med å forske på seksuell vold, og trekker frem hvordan beskrivelsene av voldtektene ikke nødvendigvis er relevant å trekke inn i en masteroppgave for å forstå kontekst og innhold. Hennes egen veileder poengterte utfordringen ved å skrive om et fenomen som mange velger å ikke lese om, ofte på grunn av de eksplisitte beskrivelsene, fordi beskrivelsene vekker ubehag (Houge, 2022, s. 11). Beskrivelsene av voldtektsofre og deres gjenfortelling kan føre til fremmedgjøring og dehumanisere ofre, i stedet for det som er tiltenkt, som jo er mer kunnskap, mindre stigmatisering og større åpenhet (Houge, 2022, s. 11). Den motsatte effekten kan i enkelte tilfeller bidra til å lage sensasjon over et tema som i virkeligheten erfares av mennesker daglig, over hele verden (Houge, 2022, s. 2). Det er derfor viktig å reflektere over hva man som forsker velger å gjengi, og i hvor stor grad man velger å gjengi ordrett hva en avis har formidlet. Gjengivelser av ofres opplevelser med voldtekt vil aldri være det samme som å få høre det direkte fra personen(e) som er involvert, og må derfor tas med i betraktning som fortolkende arbeid utført av forskeren: «Life as lived and life as told are different lives altogether, these sizes are not interchangeable» (Houge, 2022, s. 6).

I enkelte tilfeller har forskningen på seksuell vold i krig bidratt til å produsere konstruksjoner av «det ideelle offer». Dette kan også tillegges hvordan journalistisk arbeid rundt kriminalsaker kan være med på å bidra til å fremme syn på hva det ideelle offeret innebærer å være, hvilke karakteristikk offeret innehar etc.:

For conflict-related sexual violence, the combined framing of this violence as “a weapon of war” and of victims as helpless and broken gave the research topic political currency, media interest, and funding attention, and thus overshadowed alternate approaches and understandings for years (Houge, 2022, s. 7).

Dersom dyrkingen av «det ideelle offeret» eller politiske ordvalg som «rape as a weapon of war» er med på å skyggelegge bedre løsninger og tilnærminger til problemet, vil det derav igjen ha noe for seg å nettopp gå inn på hvilke underliggende idéer som holder oppe forestillingen om det ideelle offer, den ideelle forbryter og ideer om seksuell vold generelt. Det er derfor interessant å se på hvordan mediens fremstilling av voldtekt, offer og overgriper kan tolkes, som jeg vil gå nærmere inn på under analysen.

5 Analyse

Dette er de følgende temaene som går igjen i datamaterialet til begge tidsperiodene, og som jeg ønsker å undersøke kontinuitet og endring i: vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis, sosial og rettslig mobilisering og sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper. Analysen er delt inn i fire deler, og følger tidslinjen fra 90-tallet til 2022. Begrunnelsen for at den britiske dekningen blir den første delen av analysen, er fordi den britiske pressen var tidligst ute med å rapportere om voldtektene. Den britiske pressen stod for den mest omfattende dekningen av voldtektene i Bosnia, noe som bl.a. gir uttrykk i at de første britiske artiklene om voldtektene i Bosnia er egenproduserte og ikke hentet fra eksterne nyhetsbyrå som NTB, AP og AFP.

5.1 Analyse av britiske avisers dekning av krigen i Bosnia

Det var flere likheter i teamene mellom den britiske og norske dekningen av Bosniakrigen, men vinklingene av temaene skiller seg fra hverandre i enkelte tilfeller. De fleste avisartiklene i denne delen er hentet fra The Guardian. Dette er fordi de var først ute med å rapportere om voldtektene i Bosnia. Som nevnt i metodekapittelet var det flere britiske journalister fra The Guardian som var utstasjonert i området og som senere ble prisbelønt for sitt arbeid med dekningen (Maggie O’Kane, Roy Gutman og Ed Vulliamy).

5.1.1 Vitnesbyrd og dokumentasjon

Det er flere nivåer av vitnesbyrd og dokumentasjon av voldtektene i den britiske dekningen. I august 1992 har Bosniakrigen pågått i fem måneder, og en britisk journalist rapporterer om at en voldtekt av en bosnisk tenåring trolig er et av flere tusen tilfeller av voldtekt og overgrep mot muslimske og kroatisk kvinner i serbiske fangeleirer nord i Bosnia (Gutman, 1992). I denne artikkelen blir journalisten en av de første som vitner om voldtektene, og viser hvordan journalistene synliggjør fenomenet med å være i direkte kontakt med mennesker som befinner seg på bakkenivå. Gutman i The Guardian rapporterer om at voldtekt er utbredt i flere av leirene som bosniere har blitt plassert i av serbiske styrker, og får dette bekreftet av bosniske ledere (Gutman, 1992). I artikkelen diskuterer bosniske ledere om hvorvidt voldtektene er systematisk brukt som middel fra serbisk side:

Reports of rape have been so extensive that some analysts think it may be systematic. Ševko Omerbašić, the leader of the Muslim community in Croatia and Slovenia, who is in touch with hundreds of refugees, has reached that conclusion. "There is more and more evidence that all the young women have been raped," he said in a recent interview (Gutman, 1992).

Personen som forteller om at voldtektene er «typiske» hendelser som foregår i leirene, blir betegnet som et vitne. Det at vitner kaller voldtekt i leirene for typiske, insinuerer at

voldtektene har pågått over lengre tid, og har etter hvert blitt en vanlig del av krigen. Men for mediene og verdenssamfunnet er det et nytt område å bevege seg inn i. For å få grep om omfanget publiserer avisene artikler fortløpende utover høsten 1992 som setter tall på hvor mange kvinner som har blitt voldtatt. The Guardian intervjuer 20 kvinner som forteller om massevoldtektene som angivelig skal ha foregått i 17 forskjellige «rape camps» (Tran & O’Kane, 1992). Senere samme året stadfestes det mer tydelig at voldtektene er en del av serbernes taktikk i krigen:

The United Nations Security Council yesterday unanimously condemned mass rapes of Muslim women in Bosnia-Herzegovina and requested the UN to provide armed escorts for European human rights officials who will monitor camps to forestall further atrocities. The move follows growing evidence that Serbian forces, who have taken over 70 per cent of Bosnia, have pursued a policy of mass rape against Muslim women (Tran & O’Kane, 1992).

Etter hvert publiserer mediene personlige beretninger fra de voldtatte kvinnene, som inneholder beskrivelser av fysiske skader og psykiske belastninger i etterkant av overgrepene. De mange nivåene av vitnesbyrd er delt mellom personlige historier fra kvinnene selv, andre vitner som har sett voldtektene skje og har blitt intervjuet av journalister i ettertid, og journalistene selv. Det er vanlig at journalistene beskriver kroppslige skader etter voldtektene og selve voldtektene i detalj, som blir bevis og kan dokumenteres som voldtekt. I to ulike artikler skrevet av Maggie O’Kane, tar nettopp journalisten i bruk disse virkemidlene: «Purple puncture marks on [offerets navn] breast where, she says she was bitten as she was raped». I samme artikkel nevner journalisten at soldatene også skal ha forgrepet seg på datteren til offeret (O’Kane, 1993). I en annen artikkel skriver hun også navnet på offeret, i tillegg til utseendemessige karakteristikk. Journalisten forklarer i detalj hva som har ledet opp til voldtektene:

[Offerets navn] has long blonde hair and waves her hands as she speaks in an agitated, urgent tone. "The soldiers came in at about 10, after the electricity had been switched off, and shone the torches in the girls' faces to find the ones they wanted. Then they took them out. Nobody resisted or struggled, as they told us they would put a bullet in our head (O’Kane, 1992).

De eksplisitte beskrivelsene av voldtekt av kvinner og barn, kan i ettertid ses på som lite sensitivt journalistisk arbeid, spesielt når journalistene nevner navn. Samtidig tas de sterke virkemidlene i bruk av journalistene på grunn av effekten det skaper: det fungerer som et rop om hjelp og er en del av det aktivistiske arbeidet for å synliggjøre voldtektene. Å dokumentere i detalj de fysiske skadene og truslene fra de serbiske soldatene er dermed et aktivt grep journalistene velger å ta. Å dokumentere fysiske tegn på en voldtekt kan være med på å gi ofrene troverdighet (Corrigan, 2018). Det kan også være idéen til journalistene: å skrive ut de fysiske bevisene i detalj, styrker ofrenes troverdighet overfor verdenssamfunnet,

og journalistene viser at dette er et tema som mediene nå velger å ta på alvor, siden retten og samfunnet ikke gjør det (enda).

Samtidig blir de eksplisitte beskrivelsene og intervjuene med voldtektsofrene utsatt for kritikk. Utover året i 1993 blir mediernes dekning av voldtektene kritisert for å være sensasjonell journalistikk:

The media was desperate for rape babies. Rape in Bosnia was the hottest story of the new year. The city was teeming with foreign journalists, scouring refugee camps with a revival of that familiar wartime phrase: "Anyone here been raped and speak English?" (Grant, 1993).

Kritikken rettes også mot at britiske ministre har kommet med unøyaktige tall på antall voldtekter, og lovord om at britiske par får adoptere barn fra krigsområdet, når oppmerksomheten, ifølge journalisten, burde rettes mot hvordan man kan bistå kvinnene i ettertid (Grant, 1993). Dette vitner om et fenomen som er mer kompleks enn det mediene kan ha en tendens til å fremstille det som. Det kan også vitne om at fenomenet er nytt å forholde seg til, for pressen og verdenssamfunnet, og derfor er det vanskelig å vite hvor man skal rette søkelyset. Dette er et godt eksempel på hvordan mediene har en tendens til å forenkle nyhetsstoff om utenrikspolitikk (Mathiesen, 2010, s. 136). For å holde på leserne og publikum, må mediene spille på følelser og moral, som artiklene med de personlige beretningene er et eksempel på (van Wijk, 2013, s. 171). Dette fører ofte til at mediene presenterer forenklede bilder av «den gode og den onde siden» i en konflikt eller krig, som under dekningen er delt mellom de bosniske kvinnene og serberne. Denne inndelingen kan gå på bekostning av ofrene for krigen. Kritikken i artikkelen går også ut på at fenomenet har vært neglisjert altfor lenge, og at det medieskapte fiendebildet av serbere som overgripere tar plassen til voldtatte serbiske kvinner:

If rape became an international issue in Bosnia, it is because it is the first war that has been monitored by a well-organised, modern women's movement, which has survived the disintegration of the Yugoslavian state and maintained links with feminist groups in Europe. There have been similar claims by Serbian feminists of rape by Bosnian Muslims which have never been properly investigated by the foreign press (Grant, 1993).

De serbiske kvinnene får trolig ikke like mye oppmerksomhet i mediene, fordi de assosieres med fienden og er dermed ikke «underdogs» (van Wijk, 2013, s. 163). Kritikken som denne artikkelen rettes mot er et eksempel på hvordan veien mot synliggjøringen av fenomenet er preget av lite kunnskap på området. Derfor ser også dekningen uoversiktlig og kaotisk ut. For første gang beveger journalister seg ut på et område som tidligere har vært dysset ned, og mangler dermed kunnskap om hvordan man fremstiller temaet og ivaretar vitner og ofre. Vi

blir vitne til en brytningstid mellom et tabubelagt område, som journalister, forskere, statsledere og borgere har vansker med å håndtere og finne språk til.

5.1.2 Sosial og rettslig mobilisering

Etter at avisene har rapportert om flere saker som omhandler kvinnes personlige beretninger om å overleve voldtektene, artikler om antall voldtekts ofre og konsekvensene av voldtektene, bestemmer FN at voldtekt blir innlemmet som en del av krigsforbrytelsene (Tran & O'Kane, 1992). Dette kommer av den hyppige mediedekningen, ifølge journalistene selv:

Reports of systematic rape have been confirmed by the Guardian in interviews with more than 20 women who describe mass rapes in concentration camps and villages overrun by Serb forces, and by the United Nations High Commissioner for Refugees which says rape is part of the policy of "ethnic cleansing" (Tran & O'Kane, 1992).

En annen artikkel som også belyser at voldtekt innlemmes som en del av krigsforbrytelsene, vinkler krigsforbrytelsen i overskriften slik: «Sex assaults a 'war crime'» (Foreign staff, 1992). Her er spesielt hermetegnene på ordet *war crime* verdt å kommentere. I selve artikkelen brukes ordet *rape*, og ikke *sex assault*, når det kommer frem at forbrytelsen nå anerkjennes av jurister som en krigsforbrytelse: «The systematic, repeated rape of women prisoners in former Yugoslavia is a war crime, a leading international jurist advising the United Nations Security Council said this week» (Foreign staff, 1992). Den rettslige argumentasjonen kan tolkes som en form for legalstrategi (Mathiesen, 2011, s. 192), og støtten fra juristene veier tungt og bidrar til at voldtekt snart anerkjennes som en ekte forbrytelse. Hermetegnene rundt «war crime» kan muligens vitne om en usikkerhet rundt hvordan man skal formidle fenomenet i krig, fordi det oppleves nytt for både lesere og pressen. Selv om voldtekt i krig er på vei til å bli rettsliggjort, blir det fremdeles oppfattet som en *annerledes* forbrytelse som kanskje ikke passer inn som en del av de øvrige krigsforbrytelsene, noe tittelen insinuerer ved å bruke hermetegn over «war crime». Hermetegnene kan også være et virkemiddel for å understreke at fenomenet *må* bli en krigsforbrytelse, siden det ikke er det enda.

Som nevnt tidligere, belyser journalistene selv at jobben de gjør med å fortelle kvinnes historier bidrar til å sette søkelys på problematikken med voldtekt i krig. Artikkelen «Women – writing wrongs – female war reporters» (Saunders, 1993) handler om hvordan de kvinnelige journalistene innehar en viktig rolle i å formidle de voldtatte kvinnes opplevelser, og hvordan det «kvinnelige» blikket på krig bidrar til å få frem historier om voldtekt fordi det er noe som påvirker kvinner mest: «I'm not interested in guns. I'm interested in people, how

they manage to survive.' By bringing home the human story, women in Bosnia are changing the face of war reporting». Siden det ofte er kvinner som er ofre for seksuell vold i krig, virker det som at de kvinnelige journalistene føler på et ansvar for å formidle ofrenes historier, fordi seksuell vold også i fredstid er noe mange kvinner har erfaring med (Kreft, 2018). Dermed er de kvinnelige journalistene og media med på å mobilisere rundt en annen oppfattelse av hvordan krig påvirker sivile, og spesielt kvinner: «At the same time, there is a perceptible shift in the news agenda of this conflict, a sense that journalists are sending home a different war» (Saunders, 1993). Der Bosniakrigen blir karakterisert som *a different war* på grunn av den omfattende dekningen av voldtekten, er det også tydelig at krigen befinner seg i et paradigmeskifte, eller fremprovoserer et paradigmeskifte, på grunn av innlemmingen av voldtekt som en krigsforbrytelse.

Innlemmingen er et resultat av de sjokkerende funnene journalistene har gjort mens de har rapportert fra krigsområdene: «Evidence of the magnitude of the abuse was so shocking that it persuaded the United Nations to include systematic rape among the war crimes to be tried by the international community» (Simons, 1994). De språklige virkemidlene, som bruk av sterke uttrykk, går igjen i den øvrige dekningen av straffeforfølgelsen av serberne. Dette etterfølges også på grunn av kritikken som går mot vestlige allierte, fra ofrene selv (Borger & Traynor, 1995). Flere bosniere uttrykker skuffelse over mangelen på hjelp og bistand under krigen; og spesielt under det som senere har blitt omtalt som folkemordet i Srebrenica, der 8000 menn og gutter skal ha blitt massakrert (Borger & Traynor, 1995). Tittelen «Arrest them for genocide» (Doughty, 1995) får allerede frem et sterkt budskap som tilsier at *noen* må straffeforfølges og dømmes. Bruken av ordet «genocide», på norsk «folkemord», er et sterkt ordvalg som vekker oppsikt og følelser hos leseren. Ingressen lyder som følgende: «THE two most notorious butchers of Bosnia were charged with genocide and a catalogue of war crimes yesterday by a UN tribunal» (Doughty, 1995). Bruken av ordet «butcher» (slakter), er også et sterkt virkemiddel fordi metaforen vekker assosiasjoner til at overgriperen behandler og/eller dreper ofrene som dyr. «Arrest them» viser til at ved hjelp av etterforskning og politiets arbeid vil vi få bukt med krigshandlingene eller straffe de skyldige. Altså kommer kampen mot straffefrihet og et rettsoptimistisk syn godt til uttrykk i denne artikkelen, ved hjelp av sterke språklige virkemidler som spiller på overbevisningen om at forbrytelsene er så alvorlige at bare retten kan løse dem (Mathiesen, 2011, s. 179-78).

En gjennomgående problemstilling som britiske medier belyser under dekningen, er hvordan man skal løse utfordringene med barna som blir født ut av voldtektene. Dette fremstår også som en vanskelig problemstilling og noe nytt å forholde seg til, grunnet manglende kunnskap og kompetanse på området. Artikkene om krigsbarna vinkler flere mulige utfordringer samfunnet og enkeltindivider vil møte på, når de nå må håndtere konsekvensene av voldtektene. Den britiske regjeringen ønsker å adoptere barna til Storbritannia på grunn av sannsynligheten for at de vil bli forlatt av mødre sine, men også fordi landet har lang erfaring med adopsjon:

The decision to streamline the international adoption procedures in this case has been taken by junior health minister, Tim Yeo, who said yesterday he had been horrified by reports of the systematic rape of hundreds of Muslim women in Bosnia and Serbia. "We are talking about babies not yet born," said Mr Yeo. He added: "I do not know whether they will be rejected by their mothers or communities. But if they are, it is right that we, with our considerable experience of adoption, should ensure there are no bureaucratic obstacles in coming to this country" (Travis, 1993).

Samtidig blir det poengtert at de muslimske mødre i større eller mindre grad ikke ønsker at barna blir adoptert av kristne familier, og at det kan være krevende å adoptere barn med denne typen traumer (Johnson, 1993). Dette temaet viser hvordan mediene mobiliserer sosialt for å synliggjøre et underkommunisert område innenfor voldtekt i krig, men temaer viser også til mediens fremstillinger av fiendebilder. Håndtering av krigsbarn er noe som fremdeles er utfordrende, fordi disse barna historisk sett har manglet rettigheter og vern, fordi foreldrene deres har blitt utsatt for stigmatisering og dårlig behandling – både rettslig og sosialt. At mediene velger å adressere adopsjonsspørsmålet kan også tolkes som et ledd i den aktivistiske synliggjøringen av voldtekt i krig. Når mediene først har begynt å rapportere om voldtektene, innser både journalistene, leserne og verdenssamfunnet hvor omfattende problemet er, og hvor mange mennesker som faktisk blir påvirket av det – ikke bare kvinnene, men også resultatet av voldtektene: barna. Samtidig kan mediens adressering av adopsjon tolkes som at journalistene er kritiske til at noen profitterer på voldtektene, og det blir et spørsmål om hvem som er alliert og ikke.

5.1.3 Sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper

For å få respons på de personlige beretningene til kvinnene, i form av sosial og rettslig mobilisering, bruker mediene flere virkemidler som tegner et bilde av kvinnene, så vel som av overgriperne. De gjennomgående, typiske skildringene spiller på kjønnsstereotyper og framstillinger av ofre og overgripere i krig.

Flere av artiklene skildrer mødre og døtre som har blitt voldtatt, enten samtidig eller i nærheten av hverandre. Mediene spiller på mor og datter-relasjonen og beskriver ofte mødrene som mennesker som ofrer seg for enten barna eller den større sak: som innebærer å dele opplevelsen av voldtekt til mediene. Det er også flere reportasjer som omhandler spesifikke personers opplevelser. Betydningsfulle relasjoner blir spesielt trukket frem, slik som her:

[Offerets navn] was one who returned. The first time they came for her, her mother-in-law begged them not to take her. So they took the 55-year-old woman instead. When she crawled back into the room three hours later, she told them six men had "turned on her". She said Pero kept 17 girls in his house, and returning soldiers chose the one they wanted and took her upstairs (O'Kane, 1992).

Artikkelen beskriver i detalj tiden før voldtektene, hvordan voldtektene har blitt utført, og ettervirkningene av hendelsen. Historien er preget av følelseladet språkbruk og vektlegging av «de uskyldige» og «de skyldige», og er et godt eksempel på mediens bruk av kontraster og konstruksjoner av offer og overgriper. Det er flere artikler som fremstiller kvinnene som sårbare, men også som «moderne kvinner», som i denne artikkelen: «West Mostar is no place for a young, secular, cosmopolitan Muslim like [Offerets navn]» (Traynor, 1994). Hun klarte å flykte fra hjembyen sin, etter å ha fått beskjed fra kroatisk soldater om at «we need muslim women to rape» (Traynor, 1994). Her kommer motsetningsforholdet mellom moderne/konservativ eller tradisjonell til uttrykk, der de unge kvinnene blir satt søkelys på også fordi de er *som oss*, sett fra journalistens ståsted. Overgriperne blir fremstilt som å tilhøre en konservativ fortid, som ikke er sekulær eller moderne som oss (leserne) og resten av Vest-Europa.

Kvinnene blir i andre tilfeller tildelt rollen som «terapeut» for andre voldtatte kvinner: «They are their own best therapists» (Horwell, 1993). Kvinnene finner støtte i hverandre, som viser til en sosial forestilling om at kvinner fra naturens side er omsorgsfulle og innehar sosiale egenskaper som empati, og derav naturligvis vil ta på seg omsorgsrollen (Ellis, 2016, s. 19). Dermed forventer vi også at kvinnene er i stand til å hjelpe hverandre på egenhånd gjennom traumene. At kvinnene klarer seg på egenhånd eller i fellesskap sammen med andre kvinner er en gjentakende fremstilling i avisartiklene. Dette viser seg også i en artikkel som handler om kvinnesentrene i Bosnia, som trekker frem betydningen av kvinnelige fellesskap:

The centres can offer no material help. But they provide coffee, warmth and a chat, or more structured help, such as psychological counselling, offered in the belief that giving women back the will to live is as important as the means (Wallis, 1995).

At journalistene velger å bruke fremstillinger av kjønn og kvinnelige fellesskap i det aktivistiske arbeidet, er kanskje fordi det opptar folk, spesielt kvinner, og fordi skildringene av de sårbare kvinnene ofte spiller på gjenkjennelsesfaktorer. Gjenkjennelsesfaktorene er bl.a. å inkludere kvinnes personlige liv i artiklene, som familierelasjoner, samt andre beskrivelser av kvinnene som omsorgsfulle mødre, eller sterke overlevende kvinner som på tross av traumer klarer seg. Gjenkjennelsesfaktoren bunner ut i sårbare skildringer av mennesker som er «helt vanlige», men som opplever noe ekstraordinært. Dette er et bevisst grep journalister tar i bruk for å fange lesere (Humphries, 2009, s. 49). Soldatene blir på den andre siden fremstilt som mekaniske og følelseskalde, og i noen tilfeller aktive deltakere av voldtektene:

There were five but only one, Pero Elez, spoke. "You, you and you," he said. They pointed their guns into the group of 38 women and children they had brought from the forest village of Jelasi early that morning. The mothers had cut their daughters' hair to make them look like boys or wrapped headscarfs around them to make them seem older, but it didn't work (O'Kane, 1992).

Soldatene blir fremstilt som nådeløse, de angriper barn, yngre og eldre, og truer med våpen for å demonstrere makt ovenfor kvinnene (O'Kane, 1992). Enkelt personer som den bosnisk-serbisk politiker Dusan Tadić, som senere ble dømt for krigsforbrytelser, blir beskrevet som «butcher», et ordvalg som går igjen i flere artikler (The Daily Mail, 1995). Når journalistene avdekker at også FNs egne styrker angivelig skal ha voldtatt sivile bosniere og brukt barn som minesveipere, er tonen fra journalistene annerledes:

Those who criticize the behaviour of our blue helmets in Bosnia must first explain the difficult circumstances they are operating in. First, failed politics has saddled the UN troops with an impossible task. There are too few of them and the orders from New York headquarters are often contradictory and unenforceable (van den Heuvel, 1995).

I beskrivelsene av kvinnene, soldatene og Tadić kommer idéen om den ideelle forbryter og det ideelle offer frem: soldatene er enten ukjente, farlige menn med truende atferd, eller groteske monstre, og kvinnene er i fangenskap, ofrer seg for hverandre og hjelper hverandre i form av å gi hverandre terapi. Det er spesielt interessant å se hvordan FN-styrkenes overgrep blir forstått på en annen måte, enn det serbernes overgrep blir. Overgrepene blir dysset ned, og journalisten ønsker å gi inntrykk av at FN-styrkene ikke er ansvarlige for overgrepene de har utført, og legger heller ansvaret på den øvrige ledelsen. Dette uttrykker vanskelighetene med å rapportere og fremstille krig i mediene, og bryter med den tradisjonelle måten å forenkles krig på gjennom mediene (Mathiesen, 2010, s. 136). Den forenklete svart-hvitt-fremstillingen går i oppløsning, når det viser seg at også de som skal beskytte «de uskyldige», viser seg å ikke være uskyldige selv, men en del av problemet.

Det er også ulike problemstillinger knyttet til hvordan man skal håndtere konsekvensene av det faktum at flere kvinner har blitt voldtatt i løpet av Bosniakrigen, som vi tidligere så ved adopsjonsspørsmålet. En av artiklene som skiller seg ut er en artikkel som tar for seg pavens utspill som gjelder voldtektene, publisert i *The Guardian* 1. mars 1993: «Pope warns raped women on abortion» (Vulliamy, 1993). Flertallet av kvinnene som ble voldtatt er bosniske muslimer, men det er også katolske, kristne og serbiske kvinner blant voldtektsofrene. Paven ber kvinnene «accept the enemy into them», og ønsker med det at kvinnene skal føde barna, fordi krigsbarna ikke er skyld i volden som er påført kvinnene. Reaksjonene på pavens utsagn blir beskrevet på en nøktern måte:

The Pope's remarks provoked an immediate but careful rebuke from the conservative Islamic Centre in Zagreb. Its chief imam, Slijo Malik, said in a statement that the Pope was free to make his views public. "But whether he is right or not is quite another question. We need to change our mentality when confronted by these women and cannot consider them in the light of our ancient customs. They are the innocent victims of war" (Vulliamy, 1993).

Pavens utsagn bidrar til å ytterligere stigmatisere en allerede undertrykt gruppe, ved å ikke ta kvinnenes side når han ber dem akseptere voldtektene. Kvinnene opplever å bli dobbelt undertrykt når en aktør i en særskilt mektig posisjon velger å ytre seg om deres valg, også fordi dette omfatter mennesker som tilhører religiøse samfunn, der voldtekt er tabubelagt og skamfullt for kvinner å oppleve og snakke om. Samtidig kan det redaksjonelle valget om å publisere artikkelen bidra til å stigmatisere voldtektsofrene ytterligere og bidrar til å konstruere abortsaken til et problem i seg selv, når det allerede var tillatt i både Bosnia og Kroatia med abort fram til uke 10 og 12, og flere av artiklene nevner voldtatte muslimske kvinner som har tatt abort etter voldtektene (Grant, 1993). Da virker det på en side som om det redaksjonelle valget om å publisere artikkelen, heller har blitt gjort for å konstruere et bilde av paven og kvinnene som aktører på hver sin side, der paven konstruerer kvinnene som aktører med makt over egen situasjon, når de i realiteten ikke er ansvarlige for voldtektene som er begått mot dem. Det er uansett et gjentakende tema i artiklene: nettopp hva kvinnene velger å gjøre etter de har blitt voldtatt, eller de kollektive konsekvensene av voldtektene.

En av de overordnede, kollektive konsekvensene av systematisk voldtekt i krig, er hvordan voldtektene påvirker kvinner i ettertid av krigen. Mot slutten av Bosniakrigen diskuteres det om det vil oppstå en «baby boom», nå som freden begynner å legge seg over landet. Begrepet «baby boom» er en referanse til andre verdenskrig, der fødselstallene steg raskt og hyppig i årene etter 1945 på grunn av bedre tider etter krigens slutt. Det vil trolig ikke skje etter

Bosniakrigen, hevder en doktor i neste siterte artikkel. Intervjuobjektet hevder at voldtektene har skylda i de lave fødselstallene, som mest sannsynlig ikke vil muliggjøre en ny baby boom:

The number of new births has collapsed during the war to just over half the rate in 1991, says Dr Admila Filipović, head of the city's public health institute. In government-held Bosnia overall, she says, the birth rate has gone from 14.1 per 1,000 in 1991 to 8.5 now. In 1992 and 1993 it was even lower. Asked whether she expects the peace to bring a baby boom, she says that the use of rape as an instrument of terror in the conflict will hugely complicate and inhibit procreation (Traynor, 1995).

At journalisten spør om det vil oppstå en baby boom, vitner på en side om mangel på forståelse for kvinnenenes situasjon og opplevelser under krigen. Når denne artikkelen blir publisert, er massevoldtektene blitt et kjent fenomen, og de personlige beretningene fra kvinnene har tydeliggjort hvor stor skade det har påført dem. Ved å spørre om det vil oppstå en baby boom, konstrueres kvinnene til passive aktører, som tilsynelatende skal ha «glemt» voldtektene så fort krigen er slutt, fordi spørsmålet insinuerer en forventning om at kvinnene ønsker å være intime med menn og føde barn like fort. Selv om det i ettertid har blitt skrevet om voldtekter under og etter andre verdenskrig, da spesielt av de 2 millioner tyske kvinnene som ble voldtatt av Den røde armé, kan vi se en endring i diskursen som angår hvordan krig påvirker kvinner. Selv om spørsmålet kan tolkes som å minimere kvinnenenes vonde opplevelser, kan det også tolkes som et retorisk spørsmål som tydeliggjør at «baby boom» også er et konstruert bilde av hvordan hverdagen ser ut etter at krigen er slutt. Det blir ikke lenger sett på som «fred» etter krigens slutt i Bosniakrigen, fordi kvinnene som har blitt voldtatt må leve med de fysiske og psykiske konsekvensene av overgrepene også etter krigens slutt. Der kvinnene under og etter andre verdenskrig også måtte leve med konsekvensene av å bli voldtatt under og etter krigen, er det mye som har endret seg etter 1945 både sosialt og rettslig, som rettsliggjøring av voldtekt i ekteskapet, og senere voldtekt i krig – men også kampen om å synliggjøre voldtekt i krig for verdenssamfunnet.

5.2 Analyse av norske avisers dekning av krigen i Bosnia

I denne delen vil jeg gå gjennom den norske dekningen av krigen i Bosnia. Som med den britiske dekningen, er det én avis som dominerer dekningen av voldtektene i Bosniakrigen, som i det norske tilfelle er Aftenposten. Aftenposten hadde to utsendte korrespondenter på Balkan fra 1992-1995, Aasmund Willersrud og Ulf Andenæs (Olsen, 2012). Temaene er de samme som i forrige analysekapittel, men her er kilder og vinklinger litt annerledes enn i den britiske dekningen.

5.2.1 Vitnesbyrd og dokumentasjon

De norske avisene gjengir informasjon om dokumentasjon på fysiske skader eller omfang av voldtektene, samt personlige beretninger om de voldtatte kvinnene fra andre utenlandske mediebyrå, i den tidlige dekningen av Bosniakrigen høsten 1992 (Reuter, 1992; NTB/Reuter, 1992). Dokumenteringen spenner fra presisering av antall kvinner og jenter som har blitt voldtatt, til vitnesbyrd og personlige beretninger fra kvinnene selv. Å vise til dokumentasjon er også en viktig del av mobiliseringen for å synliggjøre voldtektene, blant medier og organisasjoner:

Ifølge organisasjonen International Society for Human Rights synes det som om den "etniske opprenskningen" spres seg over Balkan, med forferdelige konsekvenser. Rapporten gjengir meldinger om daglige henrettelser i de serbiskkontrollerte fangeleirene i Bosnia, voldtekt av tenåringsjenter og forsøk på steriliseringer (Reuter, 1992).

Rundt samme tid advarer Røde Kors om «systematiske overgrep» mot bosniske kvinner, og rapporterer om flere brudd på Genèvekonvensjonene som omhandler hvordan stater skal utøve human behandling av sivile i krig. Visepresidenten i Bosnia-Hercegovina, Ejup Ganić, hevder også at det foregår voldtekt og massehenrettelser i 100 konsentrasjonsleirer i Bosnia: «- De serbiske styrkene er ansvarlig for voldtekt og massehenrettelser» (NTB/Reuter, 1992). Som vi ser i sitatet, blir det tidlig hevdet at serberne alene er ansvarlige for krigsforbrytelsene. Dette er startskuddet for den videre mediedekningen av voldtektene som finner sted under krigen, og mediene tegner opp et tydelig fiendebilde av serberne som ansvarlige, for å illustrere alvorligheten i voldtektsproblematikken. Utover året blir det kjent at voldtekt er en del av de hyppigste krigsforbrytelsene under krigen, og det blir etter hvert skrevet om konsekvensene av det.

Aftenpostens korrespondent i Wien henviser til Kirkenes Verdensråds rapport som konkluderer med at voldtektene er en del av serbernes strategiske plan for å ta kontroll over det bosniske territoriet og utøve etnisk rensning av bosniske muslimer (Willersrud, 1992).

Kvinnene som har arbeidet med rapporten forklarte også arbeidet med å sikre bevis for voldtektene, der dokumenteringen tilsier «dokumentasjon av tid, sted og omstendigheter omkring hver voldtekt» (Willersrud, 1992). Et av de tydeligste bevisene på voldtektene, er at kvinner har begynt å føde de første barna som ble unnfanget under voldtekt:

Massevoldtektene av muslimske kvinner under krigen er forlenget blitt dokumentert og fordømt av det internasjonale samfunn. Nå er det imidlertid ni måneder siden krigshandlingene startet i Bosnia, og de første barna som er resultat av voldtektene fødes i disse dager. Det innebærer etter alt å dømme at en ny, omfattende tragedie er underveis (Willersrud, 1992).

Voldtektene blir også synliggjort gjennom samtaler med ofre og vitner. Det at ofrenes historier ligner hverandres, styrker også deres troverdighet som voldtekts ofre, men også tanken om at voldtekt blir brukt systematisk i krigen:

Det skal være stort sammenfall i ofrenes beretninger. Ikke bare serberne har gjort seg skyld i voldtekt under denne krigen. Vitnesbyrdene som kvinnedelegasjonen hørte, stadfester at alle parter i krigen har gjort seg skyldig i denne forbrytelse. Imidlertid var det intet som tyder på at andre enn serbiske styrker har begått systematiske voldtekter, ifølge Brenda Fitzpatrick, som var talskvinne i gruppen (Willersrud, 1992).

Det er tidligere forsket på at fragmentert hukommelse, eller endrede forklaringer under etterforskning av voldtekt svekker troverdigheten til ofre (Henry, 2010, s. 1102). Derfor er sammenfallet i ofrenes beretninger en viktig del av bevissikringen av voldtektene utført av de serbiske styrkene. Dokumentasjon er i tillegg viktig for å kunne straffeforfølge eventuelle overgripere, så vel som å sikre rettferdighet og hjelp til de overlevende, samt barna som er født ut av voldtektene:

-Det er viktig å dokumentere hva som foregår og i hvilket omfang, sier Skatvedt. Det materiale delegasjonen kommer hjem med, skal danne grunnlaget for en vurdering av hvordan vi best hjelper ofrene, om det er med rådgivning, eller med medisinsk / gynekologisk bistand, sier Skatvedt (Helle, 1993).

Det er færre direkte vitnesbyrd i Aftenpostens dekning av Bosniakrigen, men et av de blir publisert i januar 1993, nesten et år etter at krigen brøt ut (Helle, 1993). Reportasjen til Helle er omfattende, og innebærer bl.a. intervju med en Balkanekspert ved Universitetet i Oslo, utdrag fra rapporter som har foretatt intervjuer med vitner og ofre, og intervjuer fra pressekonferanser med statsledere. Helle understreker i reportasjen at voldtekt i krig er et område som tidligere har fått lite oppmerksomhet. Denne reportasjen er den første i Aftenposten som forteller en ung kvinnes personlige beretninger om å oppleve å bli voldtatt av en serbisk soldat: «"Jeg har fortalt dette frivillig og uten å være under press, og med min underskrift bekrefter jeg at det som her står skrevet, er sant", avslutter hun» (Helle, 1993). Publiseringsen av kvinnens personlige beretning kan ses på en forlengelse av vestlige mediers

synliggjøring av temaet, som Helle selv presiserer i reportasjen: «De første artiklene som omtalte slike grusomheter, sto på trykk i vestlig presse på sensommeren i fjor. I denne ukens utgave er voldteksproblematikken hovedoppslag i det amerikanske nyhetsmagasinet Newsweek» (Helle, 1993). I 1995 er det blitt enda mer tydelig at voldtektene er omfattende, spesielt under deknningen av serbernes erobring av Srebrenica (AP, 1995). I to artikler i Aftenposten publisert mellom desember 1995 og juni 1996, kommer det frem vanskeligheter med å være offer og vitne for krigsforbrytelsene voldtekt (Leander, Pedersen & Fosser, 1995; Nordstrøm, 1996). Her kommer det frem at flere av de bosniske muslimske kvinnene som ble voldtatt, først ønsket å vitne, men senere trakk seg på grunn av mangel på sikkerhet. Dette er noe som ofte blir problematisert ved å skulle vitne for krigsforbrytelser, nemlig redselen for trussel fra overgripere eller mistenkeliggjøring av lokalsamfunnet (Henry, 2010, s. 1101). Bevisene og vitnesbyrdene fører videre til sosial og rettslig mobilisering, der hovedbudskapet er å bistå kvinnene og straffe overgriperne.

5.2.2 Sosial og rettslig mobilisering

Samtidig som vitnesbyrdene og bevisene blir synliggjort i mediene, begynner sakte men sikkert organisasjoner å mobilisere seg rundt voldtektene i Bosnia. I august 1992, fire måneder inn i krigen, rapporterer Aftenposten om «etnisk rensning», tortur og «voldtekt av tenåringsjenter» utført av serbere (Reuter, 1992). Kilden er den britiske menneskerettighetsorganisasjon International Society for Human Rights som ønsker at vesten deltar med væpnet intervensjon for å bistå den humanitære krisen. FNs medlemsland er usikre på hvor raskt de skal handle og foreslår heller å åpne opp for væpnet intervensjon for å bringe forsyninger inn i Bosnia, men bare hvis det er nødvendig. I desember 1992 spres mediens rapportering om voldtekter av bosniske kvinner ut til verdenssamfunnet, og den rettslige og sosiale mobiliseringen rundt kvinnene blir tydelig.

Ni måneder etter at krigen bryter ut, skriver Aftenposten i artikkelen «Massevoldtektene synliggjøres» at det allerede er godt dokumentert at bosniske kvinner blir voldtatt i krigen av serbere (Willersrud, 1992). Tidligere familieminister i Østerrike, Maria Rauch-Kallat, la frem dokumentasjonene i Wien samme uka, og foreslo deretter et «Nürnbergtribunal» for å dømme de serbiske voldtektsforbryterne. Valg av ordet «synliggjøres» speiler også hvordan voldtekt i krig er i ferd med å bli tatt alvorlig og satt på dagsorden. Den sosiale og rettslige mobiliseringen sørger nettopp for at det skjer. Her kommer ønsket om rettslig mobilisering fra en autoritær aktør i en maktposisjon, og bidrar dermed til å legge ytterligere press på de

involverte parter i å dømme krigsforbrytelsene. Referansen til Nürnbergtribunalet, som ble opprettet for å straffe de tyske nazistene og nazisympatisørene etter andre verdenskrig, fungerer som et retorisk virkemiddel der målet er å vekke engasjementet blant lesere og andre statsledere.

På nyåret i 1993 mobiliserer norske kvinner som jobber på krisesentre for å ta imot voldtekts ofre fra Bosnia: «Krisesenteret i Indre Østfold er villig til å ta imot to bosniske voldtekts ofre, og oppfordrer krisesentre i hele landet til å gjøre det samme. Stortingskvinnene starter fredag innsamling for ofrene i samarbeid med Norsk Folkehjelp» (Helle, 1993). Det blir også poengtert i artikkelen at vitnesbyrdene fra ofre og andre vitner er grunnen til mobiliseringen. Dette kan ses på som et eksempel på sosial mobilisering, mer spesifikt er det *kvinner som mobiliserer rundt kvinner*. Feminister har vært de største pådriverne for å bistå og hjelpe kvinner i nød, på flukt og i krig. Dette kan være fordi vold mot kvinner er en universell erfaring for kvinner, og at det dermed forener kvinner: «I theorize that women mobilize in response to the collective threat that sexual violence poses to them as women» (Kreft, 2019, s. 220). Samtidig som de norske kvinnene tar ansvar for å hjelpe og bistå de bosniske kvinnene, ytrer den serbiske presidenten Slobodan Milošević lovord om å straffeforfølge serbiske voldtektsforbrytere til daværende utenriksminister fra Arbeiderpartiet, Thorvald Stoltenberg, som har vært i samtale med presidenten om nettopp voldtektene av de bosniske kvinnene (Willersrud, 1993). Milošević oppfordrer også internasjonale observatører å reise til Beograd for å snakke med de serbiske kvinnene som har blitt voldtatt av bosniere i konflikten, og ytrer samtidig samme anklage mot muslimer som tidligere har blitt rettet mot serberne: «At voldtekt brukes som våpen i krigen» (Willersrud, 1993). I denne gjengivelsen ser vi hvordan synliggjøringen av voldtekt i krig resulterer i første instans til sosial mobilisering for ofrene, og deretter rettslig mobilisering i form av bekjempelse av straffefrihet. At daværende utenriksminister Thorvald Stoltenberg setter søkelys på voldtekt av kvinner i krig, viser til datidens press på området. At Milošević ønsker å straffe sine egne er oppsiktsvekkende, men hensikten bak ønsket kan være å rette opp i det opptegnede «fiendebilde» mediene er med på å skape av serberne. Milošević innrømmelse om at voldtekt brukes som våpen i krigen av serberne kan også tolkes som et ønske om å ruste ned krigføringen, på grunn av egne interesser, blant annet på grunn av redsel for sanksjoner fra verdenssamfunnet.

Den rettslige og sosiale mobiliseringen for å straffeforfølge voldtektsforbrytere og å bistå kvinnene, resulterer etter hvert i innrømmelser om at voldtektene har blitt oversett over lengre tid av EFs og FNs personell i Bosnia:

Observatørene brydde seg ikke med å rapportere overgrepene, konkluderer EFs egen undersøkelsesgruppe etter et fem dagers besøk i det tidligere Jugoslavia. I en foreløpig rapport heter det at EF-observatørene ikke fikk noe pålegg om å undersøke massevoldtektene, og heller ikke gjorde noe på eget initiativ (NTB/AP, 1993).

Begrunnelsen for å overse voldtektene var at «Dette er noe alle soldater gjør» (NTB/AP, 1993). Dette vitner om at det er mediene og journalistene som har synliggjort voldtektene for verdenssamfunnet, grunnet den systematiske rapporteringen. Aktører som EF og FN har ikke klart det samme, selv om det er deres oppgave å forebygge, avdekke overgrep og stoppe krig. Tanken om at voldtekt er «noe alle soldater gjør», vitner om at man alltid har vært klar over at voldtekt skjer i krig, men det har ikke blitt sett på som en krigshandling før nå.

Journalistenes sosiale mobilisering gjennom mediene, blir brukt som et pressmiddel for å ansvarliggjøre myndigheter og stater i kampen for å straffeforfølge overgriperne.

Pressmiddelet blir brukt bevisst av grupper eller individer som ønsker å mobilisere rundt sosiale problemer for å bistå eller hjelpe. Et eksempel på dette finner vi i artikkelen «Muslimer samler seg om Bosnia», skrevet av Aftenpostens korrespondent på stedet, som omhandler en demonstrasjon i Washington D.C. Intervjuobjektet er en muslimsk mann, og han trekker frem ulike grunner til demonstrasjonene:

Vi må fortsette å markere oss, vi må skaffe oss innflytelse, fremholder han. Han understreker også at det muslimske samfunnet i Detroitområdet har gjort sitt beste for å hjelpe sine trosfrender i Bosnia-Hercegovina ved å samle inn penger, sende mat og medisiner, øve press gjennom massemediene og ved å samarbeide med andre trossamfunn - både kristne og jøder» (Christiansen, 1993).

Vi finner også et eksempel på hvordan menneskerettighetsorganisasjoner som Amnesty International presser FN til å gripe mer inn i menneskerettighetsbrudd, bl.a. på grunn av massevoldtektene som er avdekket under Bosniakrigen. Amnesty ønsker derfor å opprette en egen høykommissær-stilling i FN som skal ta for seg brudd på menneskerettigheter i krig og konfliktfylte stater (Engesland, 1993). Denne stillingen blir senere opprettet i 1994. Ettersom den sosiale og rettslige mobiliseringen øker presset på stater og organisasjoner, begynner straffeforfølgelsen av gjerningspersoner, samt «kampen mot straffefrihet». Beskjeden om å straffeforfølge overgripere kommer fra øvrige hold som statsoverhoder og aktører i organisasjoner som besitter makt. Straffeforfølgelsen oppfordres også fra begge hold, som vi så et eksempel på med den serbiske presidenten. Denne viljen til å straffeforfølge fra også serbisk side kan tolkes som en forsvarsstrategi, for å få mildere sanksjoner internasjonalt, og

for å nyansere fiendebildene. I 1994 nedsetter FN en særdomstol for krigsforbrytelsene som har blitt begått i Bosnia: «I alt er over tusen etterforskere i sving med avhør av Bosnia-flyktninger på alle kanter av kloden, og over 55 000 dokumenter ligger klar. Problemet blir å få utlevert de personer som anklages for krigsforbrytelser» (Christensen, 1994). Artikkelen henviser også til problemer som kan oppstå med å straffeforfølge. Det kan være at menneskene det gjelder ikke blir utlevert, eller at de straffeforfølgte truer ofre til taushet: «Voldsmenn fra den organiserte kriminalitet i Europa ser ut til å ha vært systematisk benyttet som en slags stormtropper i terroren i Bosnia. Trusler mot vitner og etterforskere bare forsterker dette inntrykket» (Christensen, 1994).

5.2.3 Sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper

En tematisk gjenganger i datamaterialet er konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper. Det som ofte kommer til uttrykk også i den norske dekingen, er motsetningsforholdet mellom de uskyldige og de skyldige i krigen, og det er derfor interessant å undersøke mediernes fremstilling av disse grupperingene. De som faller inn under kategorien «de uskyldige» er bosniske voldtektsofre, og «de skyldige» er de serbiske soldatene og politikerne, som i den britiske dekingen. Mediene trekker også frem ulike perspektiver på voldtekt i krig, som også bidrar til å sette søkelys på flere forskjellige innfallsvinkler til hvorfor fenomenet skjer og de bakenforliggende forklaringene.

Etter hvert som avdekkingen av massevoldtektene spres i mediene, kommer det frem personlige og detaljerte historier fra de kvinnelige ofrene. I samme artikkel som omhandler mobilisering av norske krisesentre, skisseres historier om hvordan bosniske kvinner blir voldtatt. Journalistene omtaler voldtekt som «et instrument i krigen» (Helle, 1993). En av de personlige beretningene kommer fra en 16 år gammel muslimsk jente fra Bosnia:

Et uønsket barn, unnfanget i hat. Han er ett av krigens uønskede barn. Født av en 16 år gammel muslimsk pike fra Bosnia, unnfanget ved voldtekt. Faren er serbisk soldat.
To måneder gammel er han nå etterlatt på Petrovasykehuset i Zagreb, den kroatisk hovedstaden.
Moren satte ham til verden. Så forsvant hun. Hun kunne ikke bære skammen.
Men før hun forsvant; ja, mens hun ennå bare var halvveis i svangerskapet, fortalte hun sin historie (Helle, 1993).

Her forteller jenta om hvordan jenter og kvinner mellom 12 og 25 år ble fraktet bort fra andre eldre, kvinnelige fanger for å bli voldtatt. Hun gjengir også hva gjerningspersonen skal ha sagt: «- Nå skal du sette til verden et serbisk barn. Vi gjør dette for å hevne oss, sa tsjetnikene til meg» (Helle, 1993). Videre i artikkelen kommer det frem at jenta frivillig har gått med på å fortelle om hendelsen, og at hun i tillegg har gitt samtykkende underskrift for å støtte opp

under det. I denne gjengivelsen ser vi hvordan mediene konstruerer ofre og overgripere. Offeret er en ung kvinne som skammer seg over å ha bli voldtatt og må derfor forlate barnet, men vil også advare og støtte andre kvinner ved å bruke stemmen sin for å synliggjøre voldtektene. Overgriperen er en ukjent serbisk soldat, og når soldatens ytrer ønske om å sette et serbisk barn til verden, impliserer det etnisk rensning. Disse konstruksjonene passer inn under «det ideelle offer» og «den ideelle forbryter». Dette er fordi offeret i denne situasjonen er uskyldig, og hun ønsker å fortelle sin historie for å hjelpe andre kvinner, selv om det er stigmatiserende. Hun er også et ideelt offer fordi overgriperen er en ukjent mann, som bruker fysisk og psykisk makt for å overvinne offeret (Christie, 1986, s. 19).

Artikkelen «Bar et serbisk barn hun hatet» skisserer en historie om en bosnisk trebarnsmor som ble utsatt for massevoldtekt av serbiske soldater da hun var fire måneder gravid. Til tross for at hun var fire måneder inn i svangerskapet, fikk hun ta abort ved Sveti Duh-sykehuset i Zagreb i Kroatia (Harbo, 1993). Artikkelforfatteren bemerker at det å gjenfortelle historien er vanskelig og sårt for kvinnen, men hun gjør det av en grunn:

- Jeg ber dere fortelle at vi voldtatte kvinner ikke har noen skyld, selv om jeg ikke klarer å bli kvitt skyldfølelsen. Jeg ber dere fortelle at kvinnene aldri er dem som starter kriger, selv om det er vi som må betale med vårt blod og vår ære for dem. Den eneste grunn til at jeg orker å fortelle dere min historie, er at verden skal få vite og at dette aldri skal skje igjen (Harbo, 1993).

Her får vi inntrykk av at kvinnen har et motiv bak hvorfor hun står fram med voldtekten; det er for å forhindre at det skal skje i fremtiden. Kvinnen fremstår bevisst at mediene har et ansvar og innehar makt ved å formidle siviles opplevelser av krigen. Kvinnen kan også tolkes som et bilde på «det ideelle offer», fordi hun, som voldtatt, selv føler på skyld for at voldtekten skjedde – i tillegg til at hun «ofrer» seg og sin historie ved å fortelle om den, for den større saken. Det er også interessant at denne artikkelen er en av flere artikler som nevner kvinner som tar abort, og kan tolkes på flere forskjellige måter. Kampen om retten til selvbestemt abort har lenge vært en av kvinnesakens kjernekamper, og den kvinnelige journalisten som formidler kvinnens historie, gjør det trolig som et ledd i å synliggjøre konsekvensene kvinner må leve med i krig. Det er også et omstridt tema, som trolig engasjerer norske lesere på 90-tallet. Abort ble i stor grad debattert på 90-tallet, der aktører i det kristne miljøet uttrykte sterk misnøye mot abortloven og avholdt demonstrasjoner (Olsen, 2020, s. 70). Selv om voldtektsofrene er ofre i ordets rette forstand, blir de også konstruert som aktører som tar aktive valg i etterkant av overgrepene. At journalisten velger å skrive om aborten kan tolkes som en strategi for å avstigmatisere og for å utbrodere ytterligere hvilke

konsekvenser voldtektene har. Når kvinnen i tillegg får innvilget lov til å ta abort i fjerde måned, når grensen er satt på 3 måneder i Kroatia og 2,5 måneder i Bosnia, vitner det også om at lokalbefolkningen slår ring rundt kvinnene; samtidig som tillatelsen også kanskje har blitt innvilget i disse tilfellene fordi lokalbefolkningen og kvinnene selv ikke ønsker å føde de såkalte «uønskede barna».

Etter hvert som historiene om de voldtatte kvinnene har blitt kjent, dukker det opp saker som belyser de skyldige, og *hvorfor* soldatene voldtar i krig: «Menn som har deltatt i harde kamper og drept både en og flere mennesker, tyr ofte til voldtekt for å avregere og bli med i aggresjonen, men også for å oppildne seg til nye kamper og blodige innsatser» (Sunnanå, 1994). Videre legges det ut om de forskjellige stadiene i en krig, der soldater først skjuler identiteten sin med tildekkende klesplagg for å voldta – i motsetning til utover i krigen der voldtekter skjer åpent foran andre, og gjerne mer aggressivt (Sunnanå, 1994). Dette er en velkjent forestilling som blir brukt for å forklare årsaker til hvorfor soldater voldtar i krig, sett fra et psykologisk perspektiv, men også konstruksjonen rundt maskulinitet og maskulin dominans (Ellis, 2016). Her blir menn beskrevet som voldelige av natur, og det er nærmest bestemt på forhånd at mannlige soldater kommer til å voldta i krig, fordi det er en del av krigens logikk så vel som av menns natur. Enkelte overgripere forteller at de fikk beskjed om å voldta fra øvrige hold, og var dermed «nødt til å voldta» ellers ville de bli drept selv (NTB/Reuter/AFP, 1993; Andenæs, 1995). I en annen artikkel blir soldatenes bruk av voldtekt i krig beskrevet som systematisk og «som et ledd i å ydmyke fienden» (Nordstrøm, 1993). Dette passer inn under Houges forklaringsmodeller som skisserer årsaker til hvorfor soldater voldtar i krig, der den ene forklaringsmodellen omhandler konstruksjonen om den ideelle soldat. Den ideelle soldat følger ordre og oppfører seg på gitte måter sett ut fra miljøet soldaten læres opp i, som i denne sammenhengen tilsier at soldater voldtar fordi det er normalisert i krigssonen, og fordi andre soldater gjør det (Houge, 2015, s. 6). Dette passer også inn under forklaringsmodellen *konformitet*, som handler om at soldater voldtar fordi de blir bedt om det fra øvrige hold, og dermed ikke tør stå imot presset på grunn av redsel for straff (Houge, 2015, s. 6). Konstruksjonen om den ideelle soldat kommer også til uttrykk i andre artikler som formidler at voldtekt lenge har vært et neglisjert fenomen for verdenssamfunnet, og det er på bakgrunn av forestillingen om at voldtekt «er noe alle soldater gjør» (NTB/AP, 1993).

Ettersom historiene om først voldtektene, ofrene og soldatene kommer frem, publiserer avisene saker som handler om enkeltpersoner og lederskikkelser som er ansvarlig for forbrytelsene. Den første mannen som ble dømt for forbrytelser mot menneskeheten av Den internasjonale straffedomstolen i Haag var Dusan Tadić, en bosnisk-serbisk politiker som ledet en konsentrasjonsleir i Omarska i Bosnia. I 1994 publiserer VG en forsak om Tadić, som snart skal stilles for retten i Haag, og beskriver Tadić' overgrep mot sine ofre som «så grove at det aldri har vært omtalt lignende i en rettsal» (Røhne & Hansen, 1994). Senere publiserer VG en hel sak viet til gjerningsmannen som de titulerer «Dødens hersker»: «For mindre enn tre år siden hersket serberen Dusan Tadić over liv og død i konsentrasjonsleiren Omarska i Øst-Bosnia» (Røhne, 1995). Journalisten skriver også at Tadić «skriver historie», som den første personen noensinne som er stilt for Den internasjonale straffedomstolen i Haag. Artikkelen inneholder flere beskrivende detaljer om Tadić' kriminelle handlinger mot ofrene, men også mer inngående beskrivelser av hans personlighet og tidligere liv. Han har tidligere jobbet på kafé og vært karateinstruktør; altså er han egentlig en helt vanlig person, men som under krigsomstendighetene ble forvandlet til en «dødens hersker».

Beskrivelsen av Tadić som en «hersker over liv og død», fremstiller han som en farlig og sensasjonell karakter, på et vis «den ideelle forbryter». Journalistens fremstilling av Tadić bygger på konstruksjoner om maskulinitet og vold, fordi han konstruerer Tadić til en maskulin, aktiv aktør, som bruker vold for å utøve en form for maktdemonstrasjon ovenfor sine ofre (Ellis, 2016, s. 23). Journalisten maler opp et bilde av en enkeltperson, som er hevet over orden og moral, ene og alene. Fremstillingen av Tadić som noe sensasjonelt, belyser også motsetningsforholdet mellom passive soldater og aktive enkeltpersoner. Soldatene i artiklene får i noen tilfeller karakteristikk som passiviserer dem, mens lederskikkelser som Tadić får karakteristikk som ansvarliggjør dem for krigsforbrytelsene. Dette kan tolkes som en måte mediene velger å forenkle artikler om utenrikspolitikk på, og særlig saker som er intrikate og utfordrende for folk å forstå (Mathiesen, 2010, s. 153). Siden avisartikler om utenrikspolitikk må utformes lettfattelig for leserne, velger journalistene i tilfeller som dette å bruke konstruksjoner av maskulinitet og vold for å enkelt fremstille hvem som er «gode og onde» for leserne.

5.3 Analyse av norske avisers dekning av krigen i Ukraina

Kort tid etter at Russland invaderer Ukraina 24. februar 2022, flykter ukrainske kvinner til andre europeiske land, mens ukrainske menn må bli i Ukraina for å kjempe mot russerne. Norge tar imot ukrainske flyktninger, og norske medier rapporterer om det som møter de kvinnelige flyktingene her i Norge, før vi får lese om forholdene til de sivile i Ukraina. På grunn av hendelsene i Norge, har jeg valgt å starte analysen av Ukrainakrigen med den norske mediedekningen. Denne analysedelen har også en annerledes strukturering av temaene, fordi det passet bedre å begynne med sosial og rettslig mobilisering, da det var dette temaet som dukket opp tidlig i dekingen. Endring i rekkefølgen vitner om endring i medienes søkelys på tematikken: fenomenet er synliggjort, og temaet vitnesbyrd/bevis henger mer sammen med rettsforfølgelse og rettsliggjøring av fenomenet.

5.3.1 Sosial og rettslig mobilisering

Tidlig i krigsforløpet, allerede i mars, rapporterer norske medier om økende bekymring blant hjelpeorganisasjoner for at ukrainske flyktninger kan bli ofre for menneskehandel (NTB/AP, 2022). Avisene er også tidlig ute med å nevne at kvinner blir voldtatt på flukt eller i mottaksland, der blant annet en ukrainsk flyktning har blitt voldtatt på grensen til Polen, av en polsk mann som gjennom sosiale medier lovet jenta husly (NTB/AP, 2022). Den rettslige mobiliseringen i Norge finner sted da en ukrainsk flyktning blir voldtatt i Tromsø i april 2022. I denne saken hadde også den fornærmede og siktede hatt kontakt på sosiale medier. Samme dag voldtekten skjer, pågriper politiet i Tromsø den siktede (Elgaaen & Skog, 2022). Dette tyder på en endring mellom krigene og effekten av rettsliggjøringen av seksuell vold i krig (og i fredstid). Nå er målet å straffeforfølge mer, og å følge opp dette. Dette er også noe politiet uttrykker, der de tidlig i forløpet formidler engasjement for å avdekke og forebygge seksuell utnyttelse av de ukrainske flyktingene (Bjørnholt, 2022). Den rettslige og sosiale mobiliseringen skjer dermed raskt. Sakene som belyser voldtekt utenfor krigssonen, skiller seg fra dekingen av krigen i Bosnia. Det som er annerledes, er at journalistene er til stede fra begynnelsen. Før man vet noe om omfanget av voldtektene i selve krigslandet, er journalistene på vakt.

Pressens bevissthet om at voldtekt er et utbredt fenomen i krig og i samfunnet ellers, og bevisstheten om hvordan journalister har vært viktige aktører i å synliggjøre fenomenet tidligere, fører til aktiv og tidlig rapportering av omfanget i Norge, på flukt eller i Ukraina. Journalistene er aktører som aktivt skaper og konstruerer hvor stor utbredelsen av fenomenet

er. Dermed blir det publisert saker om voldtekt i mottaksland eller på flukt, for å vise at det er noe både pressen og folk har fått økende bevissthet og mer kunnskap om, kanskje spesielt etter at Nobelprisen i 2018 gikk til bekjempelsen mot og synliggjøringen av seksuell vold i krig. Den raske rettslige mobiliseringen i Tromsø, vitner også om styrkede rettigheter for kvinner på flukt, som følge av resolusjonene som har kommet etter FNs resolusjon 1325. Disse resolusjonene fastslår viktigheten av å bevare kvinners rettigheter på flukt og i krig, og anerkjenner og ønsker å arbeide mot kjønnsbasert vold mot kvinner i krig og konflikt. Resolusjonene tydeliggjør også viktigheten av at kvinner er aktive aktører i forebyggingsarbeid og deltar i politiske beslutninger, eller i organisasjonsarbeid (Utenriksdepartementet, 2012).

Fire dager inn i krigen, begynner ICC å etterforske om Russland begår krigsforbrytelser i Ukraina (Wikan, 2022). Og utover våren blir det publisert flere artikler om voldtekter av sivile i Ukraina, eller på flukt. Enkelte hendelser vekker sterke reaksjoner blant politikere og statsledere, noe som fungerer som en pådriver for den rettslige mobiliseringen. Den mye omtalte hendelsen der det ble funnet massegraver i Butsja, skaper stort engasjement: «Tysklands utenriksminister Annalena Baerbock kaller bildene utålelige og krever at de ansvarlige stilles for retten for krigsforbrytelser. Det samme krever Frankrikes president Emmanuel Macron» (NTB/AFP, 2022). Der statslederne tidlig uttrykker ønsker om å ansvarliggjøre overgriperne ved å stille de for retten, ønsker bl.a. lederen av den britiske menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch i Europa og Sentral-Asia, Hugh Williamson, å etterforske forbrytelsene i første omgang, og velger dermed en mer nøktern fremtoning i språket og til problematikken: «– Voldtekt, drap og andre voldshandlinger mot mennesker som er i de russiske styrkenes varetekt, bør etterforskes som krigsforbrytelser». Williamsons mer nøkterne tilnærming til problematikken, og statsledernes mer aggressive tilnærming, kan henge sammen med hvordan aktører som Williamson har et annet forhold til problematikken enn statslederne. Aktører i menneskerettighetsorganisasjoner befinner seg på et annet nivå, nærmere bestemt *bakkenivå*, der de selv møter og snakker med vitner og ofre for krigsforbrytelser, i krigssonene. Statsledernes mer aggressive og bastante fremtoning kan henge sammen med deres forhold til fenomenet; de er på et høyere plan som toppolitikere og må bruke sterke virkemidler for å nå frem til befolkningen. De har heller ikke den samme nærheten til fenomenet, der de ofte ikke befinner seg i de samme situasjonene som dem på bakkenivå; de snakker heller *om* menneskene som jobber på bakkenivå, og som igjen rapporterer til politikerne.

Det kan være flere grunner til at statsledere og mediene mener det er viktig å jobbe med problematikken. Statsledernes engasjement for å straffeforfølge gjerningspersonene, kan tolkes som et uttrykk for hvordan fenomenet seksuell vold i krig har fått en opphøyet status innen sikkerhetspolitikk som følge av FNs resolusjoner på området. Dette har ført til at området nå blir ansett som «high politics» (Meger, 2016a), og som medlemmer av FN er landene pliktige til å følge opp dette området. Mediernes forhold til fenomenet kan på den andre siden være todelt: fenomenet vekker følelser og engasjement hos lesere fordi mediene også fremstiller voldtekt i krig som noe sensasjonelt. Men det kan også vitne om et engasjement for et fenomen som lenge ikke ble ansett som alvorlig, og som dermed gis ekstra mye oppmerksomhet nå. I samme sak som Tysklands utenriksminister og Frankrikes president fordømmer krigsforbrytelsene, kan man som leser også få inntrykk av at voldtekt er noe som har blitt en normal del i krigens hverdag, på grunn av vinklingen i artikkelen. Voldtektene blir nevnt nederst i artikkelen om massegravene i Butsjja: «Én kvinne fortalte til Human Rights Watch at hun gjentatte ganger ble voldtatt av en russisk soldat på en skole der hun og familien hadde søkt dekning» (NTB/AFP, 2022). Voldtekt er en del av krigsforbrytelsene som verdenssamfunnet uansett uttrykker ønsker om å slå ned på, og som mobiliseres mot. Den tydelige og raske mobiliseringen viser seg også i hvordan menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch har et eget team med eksperter på konflikt, vold og kvinners rettigheter på bakken i Ukraina (Nave, 2022). Bevisstheten om at seksuell vold er en normal del av krigsbildet kan altså føre til at organisasjoner er mer proaktive enn tidligere.

Tendensen som viser til at voldtekt blir ansett som en vanlig del av krig, finner vi flere eksempler på under Ukraina-dekningen. Blant annet kommer det til uttrykk gjennom bevisstheten om fenomenet, nærmere bestemt rettsliggjøringen av voldtekt, og vitner om samfunnets rettsbevissthet (Marshall, 2003). En britisk påvirker deler informasjon på sosiale medier-plattformen Tiktok om utbredelsen av voldtekt i krigen og på flukt, og oppfordrer sine følgere til å donere penger for å hjelpe de ukrainske kvinnene slik at de kan ta abort (Dahl, 2022). Ukrainske kvinner mobiliserer for å dele tips og informasjon om hvordan man skal beskytte seg selv mot voldtekt:

Informasjon, tips og råd om hvordan man kan beskytte seg selv mot voldtekt, og hva man kan gjøre dersom det skjer, deles nå hyppig på sosiale medier blant ukrainske kvinner. «Tenk på hva du gjør hvis du blir angrepet. Ta med deg en saks for å forsvare deg», skriver en ukrainsk fødselslege og gynekolog på Instagram (Nave, 2022).

Den økende mobiliseringen på sosiale medier kan ses i forlengelse av hvordan #metoo og sosiale medier har gitt kvinner plass til å dele erfaringer rundt seksuelle overgrep (Armstrong & Mahome, 2021). Kvinnene er i dette tilfelle også proaktive, som menneskerettighetsorganisasjonene. Artikkelen omtaler også hvordan russiske styrker bruker voldtekt som en strategisk måte å utøve krig på. Allerede i slutten av mars blir det igangsatt en etterforskning mot en russisk soldat som er mistenkt for å ha voldtatt en kvinne i Ukraina (Sveen, 2022). Samtidig som det virker som om voldtekt blir ansett som en fundamental del av krigsforbrytelsene i dag basert på enkelte artikler, blir det utover våren 2022 satt mer søkelys på selve fenomenet, og ikke bare nevnt sammen med andre krigsforbrytelser.

Utover våren kommer det også frem hvordan kvinner i andre land mobiliserer rundt ukrainske kvinner på flukt eller i krig. Mobiliseringen skjer gjennom at kvinner som jobber i helsevesenet og andre sender nødprevensjon til ukrainske kvinnelige flyktninger. De fleste tilfeller er i Polen, et land som i tillegg har svært strenge abortlover (Nissen, 2022). Dette viser også at kvinner mobiliserer for hverandre, fordi de samles om noe som er felles for alle kvinner: det å være kvinne i fredstid er sårbart, og enda mer i krig (Kreft, 2018). At man sender ut nødprevensjon vitner også om at man er proaktiv; på bakgrunn av kunnskapen om og erfaringer fra tidligere kriger, at voldtekt er et utbredt fenomen i krig. Senere i juni signerer Norges utenriksminister Anniken Huitfeldt en avtale med FNs befolkningsfond om å gi 232 millioner kroner i støtte til å bekjempe seksuell og kjønnsbasert vold i humanitære kriser (Ridar, 2022). Avtalen blir signert på bakgrunn av at 90% av de ukrainske flyktingene er kvinner, noe som mest sannsynlig vil innebære flere voldtekter, og at barn vil bli født som følge av voldtektene: «Vi må sikre at de blir ivaretatt, sier [Dr. Natalia] Kanem» (leder av FNs befolkningsfond) (Ridar, 2022). Den sosiale og rettslige mobiliseringen viser til en sterk vilje for å hjelpe kvinnene (gjennom sosiale medier eller ved å sende nødprevensjon), til å straffeforfølge overgriperne (som statsledere og politikere ytrer ønsker om), og gjennom å bidra i form av pengestøtte.

5.3.2 Vitnesbyrd og bevis

Bevisene på at voldtektene har funnet sted under krigen og fortsetter å skje underveis, avdekkes i form av vitner og personlige historier fra kvinner som har overlevd voldtektene, samt medisinske obduksjoner av avdøde ofre. Det er spesielt etter den mye omtalte hendelsen i Butsjja, at voldtekt blir nevnt som en del av krigsforbrytelsene i Ukraina, og at mediene

publiserer flere historier om voldtekter av de ukrainske kvinnene (Drabløs, 2022). Her blir det fortalt at organisasjonen Human Rights Watch (HRW) har intervjuet ti ofre, øyevitner og innbyggere i russisk-okkuperte områder i Ukraina. Vitnene forteller om voldtekter og henrettelser av sivile:

- De tilfellene vi dokumenterer, utgjør ubeskrivelig, bevisst grusomhet og vold mot sivile ukrainere, sier Hugh Williamson, som leder HRWs virksomhet i Europa og Sentral-Asia.
- Voldtekt, drap og andre voldshandlinger mot mennesker som er i de russiske styrkenes varetekt, bør etterforskes som krigsforbrytelser, sier han (NTB/AFP, 2022).

Bevisene om voldtektene kommer i form av vitnesbyrd fra andre som har vært til stede der voldtekten har blitt utført: «Et annet vitne forteller gråtende om at russiske soldater voldtok en 15 år gammel jente» (Drabløs, 2022). Vitnesbyrdene kommer fra mennesker som oppholder seg i Ukraina, og menneskene selv er dermed bevis på krigsforbrytelsene som finner sted. Artikkelen avslutter med å fastslå at historiene ikke er verifisert av uavhengige kilder (Drabløs, 2022). Andre avisartikler stadfester at voldtektene har funnet sted, og bevisgrunnlaget baserer seg på at de russiske styrkenes tilbaketrekning fra åstedene synliggjør voldtektene. Bevisene vises på bilder av sivile med skader på kroppen som tyder på voldtekt og overgrep: «I takt med tilbaketrekkingen av russiske styrker i nord, har det kommet flere rystende beskrivelser av voldtekter, gjengvoldtekter og overgrep som skal ha blitt begått av russiske soldater» (Nave, 2022). I samme artikkel kommer det frem av en aktør i HRW at å dokumentere voldtekt i krig er svært vanskelig, på grunn av mangel på informasjon fra ofre:

- Ofre vil ikke alltid stå frem, som kan være på grunn av tabu eller skam. Det er et vanskelig tema å snakke om, sier han og legger til: - Samtidig er det dessverre svært utbredt i konfliktområder. Dette er åpenbare krigsforbrytelser, som må etterforskes og straffeforfølges. Men da må også tilfellene dokumenteres (Nave, 2022).

Dette sitatet får frem paradokset ved å være et offer og vitne for krigsforbrytelser. På en side ønsker ikke ofrene å stå frem med sin historie og opplevelse i frykt for represalier, samtidig behøver aktører som HRW at ofre står frem, for å avdekke krigsforbrytelser og senere kunne legge press på at stater straffeforfølger overgriperne (Henry, 2010). Senere på våren sender kvinner fra øvrige europeiske land nødprevensjon til ukrainske kvinner, der nødvendigheten av nødprevensjon på en side kan tolkes et «bevis» for voldtektene som finner sted i Ukraina eller på flukt (Nissen, 2022). Under Ukrainadekningen synliggjøres også voldtekt av mannlige ofre:

- Siden Russland invaderte Ukraina i februar, har historier om seksuell vold floreret. De fleste ofrene har vært kvinner. Nå dukker det også opp rapporter om voldtekt av gutter og menn. Et dusin tilfeller er under etterforskning av FN og ukrainske myndigheter. Trolig er det kun “toppen av isfjellet”, advarer FNs spesialutsending (Nissen, 2022).

Her blir det rapportert om at gutter og menn også blir voldtatt av russiske soldater, som viser til endring fra Bosniadekningen der det utelukkende ble rapportert om kvinnelige ofre.

Bevisene for voldtektene blir raskt hentet inn av påtalemyndigheter og etterforskere, noe som igjen reflekterer den raske mobiliseringen vi har vært vitne til tidligere i første delkapittel. Det som er annerledes i denne artikkelen, er at bevisene ikke bare kommer fra vitner eller ofre, men fra obduksjonsrapporter utført av rettsmedisinere: «Rettsmedisinere har utført obduksjonsundersøkelser av kvinner begravet i massegraver. Flere har funnet bevis på at noen ble voldtatt før de ble drept av russiske soldater» (Nissen, 2022). Dette er en tydelig vending fra tidligere saker der vitner forteller om historier om voldtatte kvinner. Ekspertene, som i dette tilfellet er rettsmedisinerne, kommer på banen for å styrke antakelsen om at de døde ofrene har blitt voldtatt, og dermed legitimerer de påstandene om voldtekt. Dette er også fordi kroppslige bevis, som DNA, tillegges stor vekt i bevisførselen i voldtektssaker, fordi det kan bidra til å styrke bildet av at voldtekt blir brukt bevisst som en strategi i krigføringen (Morse, 2014). Her kan også rettsmedisinerne som vitner, bli tillagt en mer troverdig rolle som vitne, fordi de er eksperter. Disse elementene er med på å styrke bildet av at voldtekt er en omfattende trussel for de ukrainske kvinnene (og i noen tilfeller mennene).

Bevisene som legges frem fører til at avisene publiserer flere artikler som omhandler voldtekt som en militær strategi og voldtekt som våpen i krig. Flere artikler utover sommeren og høsten 2022 omhandler hvordan voldtekt er en vanlig del av krigsbildet, og refererer til tidligere kriger som vitner om dette, da spesielt Bosniakrigen på 90-tallet (Mikalsen, 2022). FN konkluderer med at det foregår tortur og voldtekt av barn og kvinner i Ukraina, som de selv har dokumentert (Elgaaen, 2022), og FNs spesialutsending for seksuell vold i krig, Pramila Patten, forteller at voldtekt er en bevisst militær taktikk som russiske offiserer og soldater tar i bruk:

- Når kvinner blir holdt fanget i dagevis og voldtatt, når du begynner å voldta små gutter og menn, når du ser en rekke kjønnslemlestelser, når du hører kvinner vitne om russiske soldater utstyrt med Viagra, da er det helt klart en militær strategi, understreker hun i et intervju med nyhetsbyrået AFP (NTB, 2022).

Viagraen kan også tolkes som et bevis på at voldtekt blir brukt som et krigsvåpen. Patten sammenligner soldatenes kjønnsorgan med militært, materielt utstyr, når hun velger å bruke ordet «utstyrt», som i «utstyrt med Viagra». Soldatenes kjønnsorgan blir ansett som fysiske våpen i seg selv. Denne fremstillingen av soldatene faller inn under teorien om den ideelle

soldat som tar imot ordre fra øvrige ledere, og tar i bruk seksuell vold som et middel for å nå målet; som her er et politisk mål om å ta over store deler av Ukraina (Houge, 2015).

5.3.3 Sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper

Under dekningen av Ukrainakrigen ser vi flere eksempler på offer- og overgriperkonstruksjoner, samt konstruksjoner av kjønn. Det er en del av fremstillingene som vitner om en ny forståelse av kjønn og offer/overgriper-konstruksjonene, selv om mye også minner om fremstillingene vi finner fra Bosniakrigen. Her er spesielt bildet av «de uskyldige»; ofrene og kvinnene endret.

Noe av det som skiller seg fra dekningen av krigen i Bosnia, er hvordan historiene fra sivile og ofre foregår andre steder enn i krigslandet. Norsk presse dekker flere saker som angår ukrainske flyktninger som har vært utsatt for voldtekt av norske menn, og de første sakene om voldtekt under Ukrainakrigen med spesifikke personlige beretninger finner altså sted i Norge. I april 2022 blir det kjent at en 20 år gammel mann er siktet for voldtekt av en ukrainsk, mindreårig flyktning i Tromsø (Elgaaen & Skog, 2022). Det er den siktede som får sin historie skrevet ut i artikkelen, ikke voldtektsofferet. Her får vi vite at den siktede bl.a. er en «kjønning» av politiet som har vært siktet for flere seksuallovbrudd tidligere. I tillegg ventet den siktede på å møte opp i retten senere samme måned for de nevnte lovbruddene. Sakene som belyser hvordan flyktninger blir utnyttet, gjør at politiet intensiverer sitt sikkerhetsarbeid knyttet til flyktningenes situasjon i Norge. Dette skjer også fordi det blir kjent at flere menn blir observert rundt flyktningmottak i deler av Norge, som tar imot de ukrainske flyktningene. Bekymringen bunner i fare for menneskehandel og overgrep av mennesker i en sårbar situasjon (Sæther, 2022). Det at artiklene velger å tematisere overgriperne, i stedet for ofrene, er en interessant vending fra dekningen av krigen i Bosnia. Dette viser en endring i hva mediene velger å skrive om på bakgrunn av hva som har nyhetsverdi, og kan henge sammen med diskursendringen etter #metoo-kampanjen i 2017, der en stor del av bevegelsen handlet om å plassere ansvaret for overgrep på den som er skyldig; overgriperen og personer i maktposisjoner. Fremstillinger av ofre og overgripere har på en måte skiftet fokus, fra hvordan mediene fremstiller sårbare ofre, ofte kvinner, til å heller publisere fremstillinger av overgripere. Overgriperne synliggjøres, noe som kan tyde på at ansvaret i større grad plasseres på overgriperne. På den andre siden blir også de kvinnelige voldtektsofrene fremstilt på visse måter innenfor gitte rammer.

Bildet av kvinnelige ofre som uskyldige og sårbare blir byttet ut med forestillinger om kvinnene som kampklare «*survivors*», som er forberedt på at de selv må kjempe imot den seksuelle volden. Konstruksjonen av kvinnene går fra passive til aktive ofre. Senere utover april kommer det flere historier om ukrainske kvinner fra det krigsherjede landet som har blitt voldtatt, eller som «gjør seg klar» for å kjempe imot voldtektene. Kvinner deler sine personlige opplevelser om voldtektene og hvordan beskytte seg mot det, og tar dermed makten i egne hender: «Nå bruker ukrainske kvinner og organisasjoner sosiale medier til å gi hverandre råd om voldtekt. Historiene er mange. Og de er rystende. Voldtekter og seksualisert vold som skal ha blitt begått av russiske soldater. Mot kvinner. Foran barn» (Pettrém, 2022). Rådene spenner fra hvilke våpen kvinnene burde utstyre seg selv med, og hvordan man kan unngå uønsket graviditet: «Å få profesjonell hjelp i Ukraina er ikke så lett akkurat nå» (Pettrém, 2022). Dette kan ses på som en form for individualisering, der ansvaret ligger på kvinnene selv. Kvinnene anses ikke lenger i like stor grad som «uskyldige», fordi de har tilgang på informasjon som skal gjøre dem forberedt. De forventes ikke lenger å være passive, men aktive. At det ikke er lett å få profesjonell hjelp, vitner om at fenomenet i realiteten er nedprioritert. Kvinnene blir gjort ansvarlige for voldtektene, fordi samfunnet ikke har ressurser til å håndtere det. Dermed må kvinnene også bruke hverandre som terapeuter, som også er en parallell til krigen i Bosnia, der kvinnene i den britiske dekningen av Bosniakrigen blir beskrevet som «hverandres beste terapeuter» (Horwell, 1993). På den andre siden vitner dette om solidaritet mellom kvinnene, og at de samler seg i fellesskapet som oppstår i det flere kvinner opplever overgrep. Kvinner mobiliserer for hverandre. Det oppstår et «kvinnefellesskap» basert på erfaringer og opplevelser av seksuell vold, fordi det er noe først og fremst kvinner erfarer i krig (Kreft, 2019, s. 220).

Det er også andre fremstillinger som kan minne om Bosniakrigen. Spesielt gjelder dette hva overgriperne skal ha sagt til ofrene. I en artikkel som omhandler hvordan 25 jenter og kvinner ble voldtatt i en kjeller i Butsjja, kommer det frem trusler fra de russiske soldatene som minner om de serbiske soldatenes trusler mot bosniske kvinner under den etniske rensningen i Bosnia: «- Russiske soldater sa til dem at de skulle voldta dem så grundig at de aldri igjen ville ønske å ha seksuell kontakt med noen menn, for å forhindre dem i å få ukrainske barn, fortsetter ombudet» (Matre, 2022). Retorikken spiller på idéen om at ved å voldta fiendens kvinner, og ved å tvinge kvinnene til å føde andres barn, vil det bidra til å bryte ned fienden. Dette utsagnet har klare linjer til det de serbiske soldatene uttrykte til de bosniske muslimske kvinnene, og voldtektene under Bosniakrigen ble senere omtalt som etnisk rensning. Dette

virker også som en tillært eller innøvd krigsretorikk, fordi utsagnet blir reproduisert 30 år etter den etniske rensningen i Bosnia. At soldatene reproducerer eldre og kjent krigsretorikk om etnisk rensning, kan også tolkes som at soldatene har blitt lært opp i å bruke voldtekt som en krigsstrategi, også fordi det fungerer som en maktdemonstrasjon.

Overgriperne, de russiske soldatene, blir fremstilt som både aktive utøvere av voldtektene, men også passive. En gjenganger er at de russiske soldatene blir beskrevet som «fulle/alkoholiserte» når de voldtar: «Avisen The Times har snakket med en 33 år gammel kvinne fra en annen landsby nær Kyiv. Hun forteller at hun ble voldtatt flere ganger av to “fulle soldater”» (Matre, 2022). Andre forteller historier om hvordan soldatene voldtar kvinner, hvis kvinnene nekter å utføre seksuelle handlinger de blir bedt om (Matre, 2022). At noen soldater er berusede under voldtektene, vitner kanskje om at voldtektene er noe soldatene blir bedt om å gjøre, og at beordringen kommer fra øvrige hold. Derav kan voldtektene tolkes som systematiske. Men, det kan også tolkes som en måte å normalisere hendelsene på, fordi det spiller på idéen om at alkoholpåvirkning fraskriver folks ansvar om å opptre på respektfulle måter. At journalisten velger å poengtere at soldatene var fulle, kan også være fordi det har nyhetsverdi og oppleves som noe sensasjonelt eller tabloid (Humphries, 2009, s. 31). Når journalister skriver nyhetsartikler om kriminalstoff, er artikkelens innhold ofte basert på velkjente og godt brukte klisjéer (Humphries, 2009, s. 30). Historiene om kvinner som deler råd om hvordan man unngår å bli voldtatt, og historier om fulle og hevngjerrige soldater, spiller på idéer om «det ideelle offeret» (å være proaktiv) (Christie, 1986, s. 18), og konstruksjoner av overgripere og soldater (Turchik, Hebenstreit & Judson, 2016, s. 133). Det blir også publisert artikler med ekspertkilder som ønsker å formidle hvorfor soldater voldtar, og disse artiklene gir uttrykk for å være mer balansert i fremstillingen av overgriperne (Nissen, 2022). Ekspertkilden i denne artikkelen hevder at de russiske soldatene voldtar fordi de er unge, uvitende og umotiverte. Forskeren hevder også at voldtekt ikke har en militær funksjon, men fungerer heller som en skremselstaktikk i den gitte konteksten. Dette vitner om en endring i mediens fremstilling av årsaker til hvorfor soldater voldtar.

5.4 Analyse av britiske avisers dekning av krigen i Ukraina

Denne analysedelen følger samme struktur som den norske dekningen av Ukrainakrigen. Den britiske dekningen begynner raskt å henvise til tidligere kriger som også har vært preget av utstrakt bruk av seksuell vold. Videre publiserer avisene saker om statsledere og politikere som fordømmer krigsforbrytelsene. Generelt blir det publisert en rekke saker som angår russiske krigsforbrytelser mot den ukrainske sivilbefolkningen tidlig i forløpet. Etter hvert rapporterer avisene om personlige historier fra de berørte kvinnene og overgriperne.

5.4.1 Sosial og rettslig mobilisering

Den britiske pressen begynner én måned inn i krigen å rapportere om voldtekt av ukrainske kvinner i Ukraina. The Daily Mail rapporterer om hvordan «Despicable Russian troops using rape as ‘instrument of war’» og omtaler videre i artikkelen voldtekt for «sex attacks» der artikkelforfatteren tegner et bilde av at russiske soldater «stormer» hjemmene til ukrainere for å voldta (Keogh, 2022). Bruken av begrepet «sex attacks» kan tolkes som en måte å trekke lesere på, der språkbruken forbindes med krigsretorikk og hva som utspiller seg under krig: uforutsigbare hendelser og angrep som dukker opp fra intet. I første avsnitt refererer journalisten til andre verdenskrig og da Den Røde Armé voldtok tyske kvinner i Berlin etter krigens slutt. Den Røde Armé var Sovjetunionens hær under andre verdenskrig, og referansen til den tidligere hæren gir leseren inntrykk av at voldtekt er noe russerne vanligvis gjør, og som de har brukt som militært middel i utstrakt form før. Sammenligningen mellom Den Røde Armes bruk av voldtekt under andre verdenskrig, og russernes bruk av seksuell vold i Ukraina blir også utdypet i artikkelen «Return of the red terror» (Driscoll, 2022). Referansen til andre verdenskrig kan tolkes som et journalistisk grep, for å få britiske lesere engasjert i tematikken. Storbritannia var i lederskapet på de alliertes side under andre verdenskrig, og er noe som preger nasjonens stolthet. Sammenligningen av seksuell vold i Ukrainakrigen og voldtektene utført av Den Røde Armé fungerer som et blikkfang på grunn gjenkjennelseeffekten (Humphries, 2009, s. 29). Det fungerer som et retorisk virkemiddel som vekker følelser i leseren, og som setter startskuddet for den videre dekningen av voldtektene.

Videre i samme artikkel blir det forklart at Ukrainas statsadvokat, Iryna Venediktova, har åpnet landets første voldtektsetterforskning etter at en russisk, full, soldat skal ha brutt seg inn hos et par, drept mannen og voldtatt kvinnen: «Mrs Venediktova said prosecutors would ‘find every villain’ and make them face the full ‘severity of the law’» (Keogh, 2022). Dette sitatet

vitner om en stor vilje etter å straffeforfølge tidlig i løpet. Artikkelen spiller også på flere komponenter som bestemmer hva som utgjør en «god» kriminalreportasje (Humphries, 2009, s. 30). Referansen til Den Røde Armé viser at journalisten velger å ta i bruk retoriske uttrykk for å få frem alvoret i situasjonen og for å kontekstualisere seksuell vold i krig.

Begrepsbruken og referansen gir også uttrykk for et engasjement for å synliggjøre og håndtere voldtektene fortløpende.

Den britiske pressen rapporterer tidlig at ukrainske aktører i maktposisjoner poengterer at voldtekt er en del av krigsforbrytelsene utført av russerne som har funnet sted i Ukraina, og som vil bli tatt på alvor: «A Ukrainian MP has raised the alarm about Russian soldiers raping and sexually assaulting women and said Ukraine would “not be silent” about the crimes» (Taylor, 2022). Voldtektene er forventet å skje, og derfor ønsker politikere og organisasjoner å jobbe fortløpende med utfordringene som snart kommer til å dukke opp:

“There are many more victims rather than just this one case” she said. “And of course, we are expecting many more of them, which will be public once victims will be ready to talk about that.” She added: “We will definitely not be silent” (Taylor, 2022).

Det blir også forespurt hjelp fra britisk ekspertise på voldtekt for å bistå ofre. Bevisstheten om at voldtekt er en integrert del av krigsbildet fungerer som en pådriver for å jobbe rettslig med utfordringene, og de politiske aktørene fremstilles derav som proaktive. Ekspertgjøringen og bevisstheten vitner om at fenomenet har fått en opphøyd status i den politiske sfæren.

Utsagnet om at «vi ikke skal være stille» henviser også til at voldtekt lenge har vært et tabubelagt og stigmatisert område, men som ved hjelp av synliggjøringen nå tas på alvor.

Senere i april får vi også lese om hvor raskt etterforskningen er i gang:

After the withdrawal of Russian troops from towns and suburbs around the capital, dozens of women have told police, the media and human rights organisations about atrocities they say they suffered at the hands of Russian soldiers. Investigators have heard testimony of gang rapes, assaults at gunpoint and rapes committed in front of children (Tondo & Koshiw, 2022).

Dette er mye grunnet hvordan kvinner i Ukraina og andre europeiske land mobiliserer for å synliggjøre voldtektene, men også fordi de ukrainske kvinnene ønsker å bli hørt og er proaktive. Den raske mobiliseringen kommer også til uttrykk i hvordan kvinner fra andre europeiske land sender nødprensjon til ukrainske kvinner, som også den norske dekningen har skrevet om (Strzyżyńska & Koshiw, 2022).

Den 12. mai 2022, tre måneder inn i krigen, publiserer The Guardian en artikkel om den første voldtektsforbryteren som skal stilles for retten: «Russian troops accused of killing

civilians are first to face war crimes trials» (Boffey & Sauer, 2022). Dette er i motsetning til straffeforfølgelsen i Bosnia, nesten et år tidligere enn den første straffeforfølgelsen for krigsforbrytelsene i Bosnia. Det vitner om at den økte bekjempelsen av krigsforbrytelser som inkluderer voldtekt mens krigen pågår, har en effekt:

More than 10,700 crimes have been registered in the war by the office of Ukraine's prosecutor general, led by Iryna Venediktova, and a handful of cases have now been filed or are ready to be submitted in a watershed moment two months into the war (Boffey & Sauer, 2022).

Den første høringen begynner i juni, og blir omtalt som den første av «what could be dozens of such cases» (Sauer, 2022). Den tidlige straffeforfølgningen og etterforskningen gir uttrykk for en ny norm, økt rettsbevissthet og en ny måte å håndtere problematikken på.

Synliggjøringen og senere rettsliggjøringen av seksuell vold i krig preger håndteringen av seksuell vold i krig og konflikt på generell basis. Når den første saken om voldtekt stilles for retten nesten et år tidligere enn den første forbryteren under Bosniakrigen ble, viser det at rettsliggjøringen har hatt en effekt på området, og at saker som dette blir prioritert av retten. Holdninger endres over tid, og det skjer på bakgrunn av vekselvirkninger mellom rett, samfunn (og i dette tilfellet) mediene (Mathiesen, 2011, s. 134-135). Den nye normen viser på en måte til nye holdninger i alt fra rettssystemet, blant politikere og journalister. Når rettsliggjøringen av seksuell vold i krig får effekt, er det på grunn av den lange kampen for å synliggjøre fenomenet, men også for å få bukt med straffefrihet; en idé som lenge har preget feltet (Houge & Lohne, 2017, s. 758).

Den britiske pressen bruker ekspertkilder i flere av artiklene for å presisere alvoret i situasjonen: «Russia is guilty of inciting genocide and having the intent to commit genocide in Ukraine, legally obliging other countries to stop it, according to a new report by more than 30 internationally recognised legal scholars and experts» (Borger, 2022). Bruk av ekspertkilder i artiklene om voldtekt i krig er en del av rettsliggjøringen og kan ses på som en strategi tatt i bruk for å mobilisere sosialt og rettslig; som vi ser i denne artikkelen, der journalisten refererer til juridiske forskere og eksperter. Resolusjon 1325, samt de påfølgende resolusjonene på området, og betydningen av å være medlem av FN, gjør også at stater er rettslig bundet til å stoppe krigsforbrytelsene. Registrering og rapportering av bevis, tidlig straffeforfølgelse og bruk av ekspertkilder, viser til rettsliggjøringsprosessen som seksuell vold i krig har vært gjenstand for siden opprettelsen av *ad hoc* domstolene under Bosniakrigen, samt implementeringen av resolusjon 1325 i 2000. Bruken av ekspertkilder kan også vitne om at fenomenet er *viktig*, noe som viser seg i referanser til juridiske forskere og

lignende. Dette er et eksempel på rettsbevissthet fordi «alle» forstår at dette er et rettslig problem som skal løses av retten, og viser hvordan fenomenet har fått tildelt en verdi i å være rettsliggjort i seg selv.

5.4.2 Vitnesbyrd og bevis

Den rettslige og sosiale mobiliseringen skjer i forkant av, men også underveis i avdekkingen av bevis på at voldtektene har skjedd og fortsetter å skje. En endring har skjedd siden dekningen av Bosniakrigen, der vitner og ofre fikk fortelle sine historier før eventuelle eksperter kom på banen. Under Ukrainakrigen blir ekspertkilder brukt hyppig, samtidig som menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch informerer om at de har foretatt intervjuer med vitner og ofre som beviser krigsforbrytelsene (Jehring & Nicol, 2022).

I en tidlig sak som omhandler mennesker funnet i en massegrav nord for Kyiv, henviser artikkelforfatterne til en rettsmedisiner for å fastslå bevis på at de avdøde ofrene kan ha blitt utsatt for voldtekt før de ble drept:

We already have a few cases which suggest that these women had been raped before being shot to death,” said Vladyslav Perovskiy, a Ukrainian forensic doctor who with a team of coroners has carried out dozens of postmortems on residents of Bucha, Irpin and Borodianka who died during Russia’s month-long occupation of the area (Tondo & Koshiw, 2022).

For leseren, konstruerer journalistene i denne saken rettsmedisineren til første vitne for krigsforbrytelsene. Men, her vitner også de avdøde, ved hjelp av rettsmedisinerne, om grusomhetene som er begått. De døde kan ikke vitne selv, men på grunn av deres stillhet kan de likevel anses som å være de mest troverdige vitnene for krigsforbrytelsene (Henry, 2010, s. 1100). Bruken av ekspertkilder tidlig i dekningen får fram hvordan området har blitt et felt preget av eksperter. Der området tidligere var preget av feministiske aktivister, er feltet nå en integrert del av det etablerte sikkerhetspolitiske området i FN. De døde ofrene anses også som det mest troverdige beviset og vitner om at krigsforbrytelsene er reelle.

Troverdigheten, men også legitimeringen av kroppslige bevis innhentet av rettsmedisinere, kan ses i kontrast til hvordan andre ofre og deres vitnesbyrd blir håndtert. I The Daily Mail står det i en notis at 400 personer i Storbritannia har ringt inn til en hjelpetjeneste for ukrainske voldtektsofre:

The Ombudsman for Human Rights in Ukraine, Lyudmyla Denisova, said the line is so overwhelmed that the five psychologists who operate it ‘cannot cope with the load’. Victims include adults and children, both male and female, with some attacked while terrified relatives were forced to watch (The Daily Mail, 2022).

Her er både leseren, avisen og psykologene vitner til antallet som har blitt voldtatt under krigen i Ukraina. Det gir også uttrykk for manglende ekspertise på feltet som skal bistå ofrene, siden antallet mennesker som ringer inn er «overveldende» og psykologene er få. På en side er aktører mer proaktive i 2022 i hvordan man skal håndtere problematikken, i den måte at statsledere ønsker å straffeforfølge overgriperne. Samtidig har andre måter å bistå på blitt nedprioritert. På den måten kan det se ut som at området har blitt distansert fra menneskene det gjelder, fordi det har blitt overlatt til internasjonale aktører, i stedet for at man arbeider med problematikken lokalt. Når området blir overlatt til aktører preget av høy status med mye midler på det internasjonale, sikkerhetspolitiske plan, vil ikke det nødvendigvis gagne ofrene (Meger, 2016a).

Vitnesbyrd utbroderes utover dekningen av Ukrainakrigen, etter den sosiale og rettslige mobiliseringen, og avdekkingen av utbredelsen av voldtektene. Vitnesbyrdene forteller om at Ukraina har blitt et «åsted» for krigsforbrytelser (Sandbrook, 2022a). Det ene voldtektsofferet som får sin historie skissert ut i denne artikkelen, forteller om hvordan hun hang et hvitt flagg utenfor huset for å symbolisere nøytralitet/fred overfor russerne, men som likevel endte opp med å bli voldtatt, samtidig som mannen og hunden hennes ble skutt og drept av russerne. Offerets historie blir brukt for å vise hvor utbredt og normalisert denne typen hendelse har blitt under Ukrainakrigen: «Sources in the country have reported dozens of women being gang-raped by Russian soldiers, from young girls to pensioners. Some have allegedly been executed afterwards; others have taken their lives» (Sandbrook, 2022a). Pressens dekning av vitner som har opplevd krigsforbrytelser i krig, har blitt kritisert for å lage sensasjonell journalistikk om temaer som er vanskelige og stigmatiserende. Men synliggjøringen og det å vie plass til vitnesbyrd i avisene kan også være positive for både ofre og lesere (Tait, 2011, s. 1225). Det kan bl.a. bidra til at samfunnet får økt kunnskap og informasjon om temaer de ellers ikke ville hatt tilgang til, eller hatt bevissthet om.

Utover høsten stadfester FNs etterforskere at de har bevis på krigsforbrytelsene, deriblant voldtekt av kvinner, menn og barn (Tondo, 2022). Basert på 150 vitner har etterforskerne også konkludert med at overgriperne i de fleste tilfeller er russiske soldater, og at ofrenes alder er mellom 4-82 år gamle. Etter hvert som mediene publiserer artiklene som konkluderer med utstrakt bruk av seksuell vold og andre krigsforbrytelser, publiserer The Daily Mail en artikkel om grusomhetene, samtidig som journalisten advarer verdenssamfunnet om «Ukraine

fatigue» (Birrell, 2022). «Ukraine fatigue» kan sammenlignes med begrepet som ble brukt under Bosniakrigen, «Bosnia fatigue», og refererer til en form for utmattelse verdenssamfunnet føler på, ettersom mediene publiserer flere og flere saker som handler om vold, krig og grusomheter (van Wijk, 2013, s. 170). Det oppstår et paradoks ved bruk av dette begrepet; på en side er det ofte en tendens som viser til at de som konsumerer nyhetsjournalistikk, etter hvert vil føle på trøtthet eller likegyldighet til de krigene og konfliktene mediene dekker. Samtidig vil det være uheldig for ofrene, og igjen de som i realiteten kjenner på konsekvensene av krigen. For å holde på lesernes oppmerksomhet, må journalistene bruke andre og sterkere virkemidler, som å spille på individers erfaringer med krig, og konstruksjoner av ofre og overgripere for seksuell vold.

5.4.3 Sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper

Gjennomgående for dekingen av Ukrainakrigen, er bildene som tegnes opp av Russland som krigsnasjon, de russiske soldatene og de ukrainske kvinnene. Her finner vi motsetningsparet «de skyldige» og «de uskyldige». Den gjentakende fortellingen om de russiske soldatene og den russiske nasjonen, spiller ofte på referanser til Den Røde Armé. Det som er interessant med presentasjonen av fortellingene i dekingen av Ukrainakrigen, er at det er større representasjon av overgriperne («de skyldige») enn ofrene («de uskyldige»). I tillegg blir «de uskyldige», som her er de ukrainske kvinnene som har blitt voldtatt, tillagt en aktiv rolle. Den aktive rollen kommer til uttrykk gjennom at kvinnene blir presentert som å være proaktive og at de beskytter seg med gjenstander som etterligner våpen.

Som vi så med den sosiale mobiliseringen der kvinner hjelper andre kvinner, der de blir ansett som aktive aktører som bekjemper seksuell vold i krig, males det opp bilder av kvinner som noe annet enn hjelpeløse ofre. I en tidlig artikkel publisert i The Guardian blir kvinners personlige beretninger skrevet ut, og et av narrativene omhandler hvordan kvinner bevisst beskytter seg mot voldtekt i krig (McKernan, 2022). Her er offeret en ung kvinne i 30-årene, som forteller om hvordan hun har vært proaktiv:

Antonina Medvedchuk, 31, said that on the day the war broke out, the first thing she grabbed before leaving Kyiv were condoms and scissors to use as a weapon to protect herself. “Every break between curfew and bombing I was looking for emergency contraception instead of a basic first aid kit,” she said. “My mother tried to reassure me: ‘This is not a war like that, they don’t exist any more, they are from old movies.’ I have been a feminist for eight years, and I cried in silence, because all wars are like this” (McKernan, 2022).

Narrativet får frem hvordan bevisstheten om at voldtekt er en mye brukt krigsstrategi, fører til at kvinner aktivt går inn for å handle og beskytte seg selv for å være proaktive. Medienes

fremstilling og gjengivelse av offerkonstruksjoner har på den måten endret seg. Samtidig får vi de mer typiske fremstillingene av voldtektsofre, der kroppen er i fokus. Det ukrainske parlamentsmedlemmet Lesia Vasylenko delte et bilde på Twitter av en død kvinne med en svastika brent inn i magen (Sandbrook, 2022b). At den voldsutsatte kvinnekroppen blir satt i fokus gjennom et bilde, er en velkjent måte mediene fremstiller kvinner og vold på. Å plassere kroppen i sentrum, er et bilde på hvordan kvinner ofte blir assosiert med kropp, og hvordan mediene kapitaliserer på kvinnekroppen (Humphries, 2009). Det er altså et retorisk grep, som uttrykker hvordan kvinnekroppen blir brukt som «slagmark» i krigen, samtidig som bilder av vold mot kvinner er et sensasjonelt grep tatt i bruk av bl.a. journalister (Henry, 2014, s. 93). I intervjuet med parlamentsmedlemmet uttrykker Vasylenko sinne over de mannlige russiske soldatene, og retter delvis skyld på mødrene deres: «Russian soldiers loot, rape, and kill», saying: ‘Women with swastikashaped burns. Russia. Russian men did this. And Russian mothers raised them. A nation of immoral criminals» (Sandbrook, 2022b). Her blir også ansvaret for voldtektene på en indirekte måte tillagt mødrene til soldatene, og ikke soldatene selv. Dette gir uttrykk for en passivisering av soldatene, som er en gjentakende tendens, samtidig som det plasserer skylden på kvinnene. Plasseringen av skyld på kvinnene kan også tolkes som utbredt i den generelle deknningen av voldtektene under Ukrainakrigen; også gjennom hvordan kvinnene blir gitt en aktiv rolle i å forebygge og beskytte seg selv mot voldtektene. Tildelingen av rollen som aktive aktører som selv kan forebygge overgrep, er fundert på konstruksjoner om voldtekt og hva et ideelt offer er. Her kan det tolkes som at voldtektsofrene får skylden selv for å ha forårsaket voldtekt, hvis de ikke tar imot tips eller informasjon om hvordan man kan beskytte seg eller forebygge. Ansvaret er plassert på individet: kvinner. Her konstrueres altså kvinnene til aktive aktører, mens mennene konstrueres til passive soldater som gjør det de blir bedt om og som er bundet av psykologiske, biologiske eller sosiale faktorer.

De russiske styrkenes bruk av voldtekt blir ofte sammenlignet med da Den Røde Armé voldtok tyske kvinner mot slutten av andre verdenskrig i flere artikler:

MOSCOW was accused of genocide last night after retreating Russian forces left behind horrific evidence of rapes, civilian executions and mass graves. The barbarity of Vladimir Putin’s soldiers was compared to the atrocities of the Nazis and Stalin’s Great Terror as the horrors of the Second World War returned to Europe (Jehring & Nicol, 2022).

I andre artikler blir det også trukket linjer mellom hvordan den russiske hæren voldtår ukrainske kvinner til krigen i Bosnia, Den islamske stats krigføring i 2014 (Sandbrook, 5.

april 2022a) og Den andre Tsjetsjenia-krigen mellom 1999 og 2009 (Keogh, 2022). Å trekke linjer til tidligere kriger der det ble avdekket utbredelse av seksuell vold, gir sakene om Ukraina nyhetsverdi, fordi det skaper nærhet og vekker oppsikt (van Wijk, 2013, s. 169). I de samme artiklene blir det også diskutert årsaker til hvorfor soldater voldtar i krig. Det tyder på at voldtekt i krig er et område som både er oppsiktsvekkende og sensasjonelt – fordi det på en side fremstilles som et nytt fenomen. Interessen for å forstå hvorfor det skjer, kommer også fra økende oppmerksomhet på fenomenet: «Where does violence like this come from? Is it an inevitable part of war? Or does it reflect something deeper, more primal, some terrible evolutionary impulse?» (Sandbrook, 2022a). Artikkelforfatteren utbroderer at det finnes tre mulige årsaksforklaringer: «Wartime rape is a form of male bonding, (...) rape is basically political – a deliberate, coldblooded policy of breaking the enemy’s morale, (...) And the third – and perhaps most disturbing – is that rape is rooted in masculinity itself» (Sandbrook, 2022a). Med artiklene som prøver å forstå hvorfor soldater voldtar, har vi på den andre siden flere saker som utbroderer mennenes bakgrunn, hvem de er og deres personlige historier. På den måten menneskeliggjør mediene overgriperne. Soldatene som har voldtatt får karakteristikk som «so drunk they could barely stand» (Sandbrook, 2022a), «Putin’s band of thugs» (Newman, 2022a; Newman, 2022b), voldelige, store og tatoverte (Boffey & Sauer, 2022) og fedre (Jehring, 2022). Det blir også beskrevet som spesielt stigmatiserende i situasjoner der menn ikke er overgriperne, men voldtekts ofre (Graham-Harrison, 2022).

De ulike årsaksforklaringene kan ses i lys av tidligere forskning på hvorfor soldater voldtar i krig, der en del av teoriene går ut på at militærets miljø og krigens natur fungerer som en pådriver for voldtekt (Houge, 2015). Det kommer sjelden fram andre perspektiver på hvorfor soldater voldtar i krig, som f.eks. tilsier at seksuell vold i krig henger sammen med strukturell og kjønnsbasert vold i fredstid (Alexandre & Mutondo, 2021). Hvorfor det siste perspektivet sjelden kommer til uttrykk i mediene, kan være fordi det enten er mindre oppsiktsvekkende for folk enn det bilde av seksuell vold i krig gir uttrykk for å være, eller fordi det både kan oppleves konfronterende og distanserende å få inntrykk av at satte kjønnsroller i fredstid kan være problematiske for kvinner og gi uttrykk i en så ekstrem form for vold i krigstid. Det kan kanskje være enklere å tillegge krig skylden for oppførsel man ikke vil vedkjenne seg at også skjer mot kvinner i fredstid.

Voldtekt blir ofte omtalt som stigmatiserende og tabubelagt i den britiske dekningen, samtidig som det er tydelig at vitner og journalister ønsker å synliggjøre tematikken. En av de mindre

synlige delene er menn og gutter som blir voldtatt i krig, og dette synliggjøres i den britiske dekningen (Graham-Harrison, 2022). Denne artikkelen skiller seg ut fra de øvrige, spesielt artiklene publisert under Bosniakrigen, fordi den inkluderer at også menn og gutter, og ikke bare kvinner og jenter, blir voldtatt under krigen.

[Pramila] Patten added that it could be particularly challenging for male rape survivors to report the crime. “It’s hard for women and girls to report [rape] because of stigma among other reasons, but it’s often even harder for men and boys ... we have to create that safe space for all victims to report cases of sexual violence”» (Graham-Harrison, 2022).

I teksten er det også gjennomgående at bruken av ordet «sexual violence» i stedet for «rape» er hyppigere brukt. En av grunnene kan være stigmaet knyttet til ordet «rape». Den økende interessen for å synliggjøre voldtekt av gutter og menn vitner også om en bevissthet over at temaet er tabubelagt og stigmatiserende for menn og mannlige voldtektsofre generelt. Ifølge Meger (2016b) er det også en del av årsaken til hvorfor menn blir voldtatt i krig. Det er for å *feminisere*, ødelegge den reproduktive helsen og true ofrene til taushet nettopp fordi det oppleves «ekstra» belastende for menn (Meger, 2016b). I flere kulturer er bl.a. seksuell omgang mellom menn ansett som svært tabubelagt, stigmatiserende eller ulovlig, som dermed gjør bruken av det til et effektivt middel for å kue ofrene.

6 Diskusjon

I denne delen vil jeg først redegjøre for kontinuitet og endring i de to dekningsperiodene, og mellom de ulike landene. Deretter vil jeg diskutere hvordan fremstillingen(e) av seksuell vold i krig bidrar til å synliggjøre fenomenet og hvordan mektige aktører og stater jobber med problematikken.

6.1 Om utviklingen fra 90-tallet til 2022: kontinuitet og endring

Kontinuiteten i mediedekningen fra 90-tallet til 2022 viser seg på flere forskjellige måter. De fleste artiklene setter søkelys på kvinner som har blitt voldtatt av motparten (serbere og russere), og motpartene i disse sammenhengene blir ofte fremstilt gjennom opptegnede fiendebilder. Synliggjøringen av de voldtatte kvinnene på 90-tallet, og et økt søkelys på likestilling, har ført til en ny form for synliggjøring i 2022: her nevnes det i noen artikler at ofrene også er menn eller gutter. Medienes måte å synliggjøre voldtektene på spiller ofte på konstruksjoner om det ideelle offer og ideelle forbryter, der disse begrepene ifølge van Wijk også kan overføres til ofre og forbrytere i krig og konflikter (2013, s. 174). Begge krigene kan falle inn under van Wijks kategorisering av hva det ideelle offer og forbryter i krig innebærer; krigene fremstilles med to motparter (og deres støttespillere) og oppfattes derav relativt forståelig for publikum. Krigene blir fremstilt som oppsiktsvekkende (massevoldtektene og folkemord i Bosnia og Russlands 'overraskende' invadering av Ukraina), og klarer dermed å fange publikum. I tillegg kan krigene kategoriseres som «well-‘timed’» (van Wijk, 2013, s. 174), der dekningen av Bosniakrigen var preget av en modernisert nyhetsdekning under 90-tallet, som muliggjorde publisering av nyheter døgnet rundt. Dekningen av Ukrainakrigen overlappet med dekningen av avslutningen på koronapandemien, og kan også kategoriseres som «well-‘timed’», da nyhetsbildet umiddelbart ble preget av en ny og faretruende hendelse som tok all oppmerksomhet.

Samtidig som disse komponentene kan være avgjørende for hvem som blir oppfattet som ideelle ofre og forbrytere, spiller også medienes opptegning av fiendebilder og «underdogs» inn. Fremstillingene av de bosniske kvinnene som har opplevd voldtektene, og de ukrainske kvinnene som har blitt voldtatt på flukt, i mottaksland og i hjemlandet, bygger opp under forestillingen om «underdogs», og som resulterer i engasjement fra publikum. Fremstillingene av serberne, bakmenn, russerne, Putin og voldtektsmennene skaper fiendebilder. Fiendebildene er ofte forenklete fremstillinger, som engasjerer og forener mottakerne, og som dermed gir dem egenskaper som passer til «den ideelle forbryter». Det er først når

medienes publikum er enige om at en eller flere personer som tar del i krigsforbrytelser er onde, at de blir ansett som ideelle forbryter(e). Et interessant moment i den britiske dekningen viser at de opptegnede fiendebildene fort kan rakne, når det viser seg at «de skyldige» kan være «en av oss», der FN-styrkene også ble anklaget for å voldta (van den Heuvel, 1995). Dette momentet gjentar seg i den norske dekningen, der en norsk mann blir anklaget for å ha voldtatt en ukrainsk flyktning på norsk jord (NTB/AP, 2022). Her er forskjellen at den norske mannen blir pågrepet tidlig, og at politiet følger opp problematikken. Dette vitner om ringvirkninger og endring gjennom rettsliggjøringen av voldtekt i krig.

Likhetene mellom britisk og norsk presse finner man mest av under dekningen av Ukrainakrigen, der likhetene for det meste viser seg i dekningen av den rettslige mobiliseringen fra statsledere og andre politiske parter. Det er også likheter i hvordan de ukrainske kvinnene blir fremstilt, der både norsk og britisk presse fremstiller dem som proaktive aktører som mobiliserer for å hjelpe andre kvinner. Vi finner også en viss kontinuitet i mediedekningen av Bosniakrigen og Ukrainakrigen i form av fremstillingene av vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis. Fremstillingene av vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis viser hvordan menneskerettighetsorganisasjoner dokumenterer omfanget av voldtektene, antall mennesker som er berørt, i tillegg til at ofre intervjues. Overgangen fra dokumentasjon til bevis gir uttrykk for hvordan fenomenet først var preget av aktivisme, der dokumentasjon gjennom mediene synliggjorde voldtektene. Når fenomenet i 2022 er synliggjort, er det ikke lenger aktivister som dokumenterer og rapporterer om voldtektene, men heller rettsmedisinere som samler inn bevis, der bevisene er knyttet til rettsforfølgelse.

Å oppnå offerstatus i krig, gir ofre muligheter til å forbedre sin situasjon på ulike vis (van Wijk, 2013, s. 17). Når ofre får muligheten til å fortelle sine personlige opplevelser av krigsforbrytelsene, bidrar det til å synliggjøre omfanget av overgrepene. Stater og organisasjoner er i begge tidsperioder opptatt av å straffeforfølge overgriperne, som på sikt kan bedre ofrenes situasjon ved å gi dem rettferdighet og anerkjennelse for sine opplevelser. Det store flertallet av ofrene i begge krigene er bosniske og ukrainske kvinner, men under Bosniakrigen blir det også poengtert at kroatisk og serbiske kvinner blir voldtatt. Under dekningen av Ukraina, blir det omtrent bare skrevet om ukrainske voldtektsofre, selv om flere som er bosatt øst i Ukraina er russere og trolig kan medregnes som ofre. Konstruksjoner av offer, overgriper og kjønn opprettholdes fra 90-tallet til 2022, selv om vi finner enkelte endringer som spesielt omhandler de kvinnelige ofrene. De kvinnelige ofrene i 2022

fremstilles som proaktive, på grunn av bevisstheten om at voldtekt i krig er en normal del av krigen. Mediene tildeler overgriperne på 90-tallet og i 2022 sensasjonelle karakteristikk, og ansvaret blir oftest plassert hos dem og ikke ofrene. Under dekningen av Ukrainakrigen er det likevel enkelte fremstillinger av kvinnene som konstruerer de til ansvarlige aktører i det de også er proaktive. Fremstillingen av ofrene som sårbare og uskyldige, og i dag proaktive, gjør ofrene til ideelle ofre for volden de påføres, som også vekker sympati fra leserne. Dette kan ses på som en bevisst strategi fra medienes side. Medienes fremstillinger av årsaker til voldtekt i krig er gjentakende fra 90-tallet til 2022. Det er spesielt forestillingene om hvorfor soldater voldtar som fremdeles lever videre, da sett fra et biologisk/psykologisk perspektiv. Det er få artikler som belyser andre årsaksforklaringer for hvorfor soldater voldtar, som f.eks. perspektiver på hvordan voldtekt i krig kan reflektere voldtekt i fredstid, men dette er et perspektiv som krever at man undersøker fenomenet ut fra kontekst. Krig er også en kompleks unntakssituasjon, og krever at journalister og medier forenkler bilder slik at det er forståelig for mottakerne. Dette perspektivet kan være utfordrende å formidle lettfattelig, og krever at journalister har kunnskap om bakenforliggende årsaker til fenomenet, som f.eks. sosioøkonomisk status blant kjønnene i de bestemte statene. Dette kan være krevende å formidle på en leservennlig måte gjennom mediene, og kan være en av grunnene til at det ikke blir problematisert.

En av de største endringene rent innholdsmessig, er hvor mange flere artikler som har blitt publisert om seksuell vold i krigen i Ukraina på under et år i 2022, enn det ble til sammen i årene 1992-1995 under Bosniakrigen. Dette vitner om økt bevissthet om teamet, men også endringer i mediebransjen på grunn av digitaliseringen og krav om jevnlig oppdateringer. Sosiale medier spiller trolig en stor rolle i 2022, der kunnskap om fenomenet sprer seg raskere enn det gjorde på 90-tallet. Den økte bevisstheten gjør at fenomenet ikke lenger er like sensasjonspreget i mediene som på 90-tallet. Men, fremdeles blir seksuell vold omtalt på spesifikke måter, spesielt i britisk presse, og ofre og overgripere blir tildelt gitte karakteristikk. Fenomenet blir også mer inngående diskutert i seg selv, framfor sine ofre. I 2022 er det mye oppmerksomhet på hvorfor voldtekt i krig skjer, mens på 90-tallet blir det omtalt som systematisk eller strategisk. De gitte karakteristikkene på voldtektsforbryterne kan på en måte være en bevisst strategi for å engasjere lesere inn i et tema som kan være utfordrende å lese om, men samtidig kan det bidra til å produsere ensidige eller forenklete forståelser av fenomenet; som at soldater voldtar fordi «det er det soldater gjør». Denne fremstillingen av soldaters motivasjon for å voldta, har på en måte endret seg med en

forståelse av psykologiske bakenforliggende forklaringer. Dette henger igjen sammen med konstruksjoner av maskulinitet, som i enkelte tilfeller begrunner vold med biologiske årsaksforklaringer (Ellis, 2016).

Andre endringer i mediedekningen viser seg i hvordan journalister var de første vitnene for forbrytelsene under Bosniakrigen; under Ukrainadekningen er journalistikken preget av rapportering og færre personlige historier med journalister som fysiske vitner. Under Ukrainakrigen med de jevnlige oppdateringene blir også publikum et umiddelbart vitne til det som foregår i Ukraina, på flukt og i mottaksland. En av de større forskjellene mellom landene finner vi under dekningen av Bosniakrigen, der de norske artiklene er preget av rapportering fra eksterne mediebyrå og færre personlige intervjuer med de utsatte kvinnene. Den britiske pressen er på den andre siden mer individ-fokusert. Dette henger sammen med at det var flere britiske journalister utstasjonert i Bosnia enn det var norske, men det viser også hvordan den aktivistiske journalistikken aktivt spilte på personlige historier for å synliggjøre fenomenet.

Den økte bevisstheten i 2022 fører til at kvinner, organisasjoner, statlige aktører og aktivister mobiliserer raskere sosialt og rettslig. I 2022 mobiliserer ukrainske kvinner gjennom sosiale medier for å gi andre kvinner råd og hjelp i forkant eller etterkant av overgrep; f.eks. der kvinner fra øvrige europeiske land sender nødprevensjon til de ukrainske kvinnene. De er dermed proaktive, på grunn av bevissthet om utbredelsen av voldtekt i krig, og en idé om at det er uunngåelig. Sosiale medier blir også et problem, der kvinner som blir lovet hjelp av menn gjennom ulike kanaler på sosiale medier blir voldtatt av de samme mennene (NTB/AP, 2022). Det solidariske med massemediene der ønsket var å synliggjøre og hjelpe kvinnene, har på en side blitt erstattet av individualiserende sosiale medier, som gir konsekvenser for ofre der de må klare seg på egen hånd. Når kvinnene må klare seg på egen hånd, oppstår det likevel kvinnefelleskap i det kvinner deler informasjon på sosiale medier og sender nødprevensjon til andre kvinner. Kvinnefelleskapet blir dermed politisk, som en reaksjon på individualiseringen og det avpolitiserte fenomenet.

I 2022 mobiliserer organisasjoner og statlige aktører raskere for å innhente bevis fra ofre og vitner og å straffeforfølge forbrytere, og kan også tolkes som å være proaktive. På 90-tallet er det kvinnene og journalistene selv som blir til vitnesbyrd, vitner og dokumentasjon/bevis for voldtektene, og de fysiske bevisene og de psykiske påkjenningene blir nevnt og beskrives av og til. I 2022 inkluderes rettsmedisinere i granskingsarbeid som gjelder etterforskning av

voldtekt, på avdøde ofre. Det er ikke lenger journalistene som dokumenterer omfanget av voldtektene, som de gjorde på 90-tallet. Her har journalistenes rolle endret seg fra å rapportere om kvinnenens personlige beretninger, til å rapportere om organisasjoners dokumentering av voldtektene, samt til å rapportere om straffeprosessene. I 2022 er det også flere ekspertkilder som uttaler seg i mediene om fenomenet voldtekt i krig; hva seksuell vold er og hvorfor det skjer, sammenlignet med 90-tallet. Dette vitner om ekspertgjøring som følger med rettsliggjøringen av voldtekt i nyere tid. Disse endringene kan være med på å endre vår felles oppfattelse av voldtekt i krig, ettersom mediene har stor innflytelse på andre samfunnsforhold, samtidig som det ofte er gjennom mediene folk henter informasjon om sosiale fenomener og rettslig kunnskap. Når fenomenet blir fremstilt *på avstand* gjennom rapportering av andre aktørers dokumentering, kan det kanskje bidra til å neglisjere ofrene på nytt.

Det mest tydelige trekket som viser endring i hvordan mediene fremstiller fenomenet voldtekt i krig, viser seg i hvordan mediene har gått fra en individualdramatisk fremstilling av voldtekt i krig, til en mer kollektivistisk fremstilling av voldtekt i krig (Mathiesen, 2010, s. 169). Journalistenes og medienes rolle har endret seg fra å fortelle historier om kvinnene som opplevde voldtektene under Bosniakrigen på 90-tallet, til å bli mer rapporterende og nøktern i fremstillingene, bl.a. ved bruk av ekspertkilder. Medienes fremstilling av fenomenet har gått fra å være preget av aktivistisk journalistikk, til å bli overlatt til ekspertene, der objektivitet er mer viktig. Mediene presenterer fremdeles personlige beretninger fra kvinner som opplever voldtekt under Ukrainakrigen, på flukt og i mottaksland, men de får ikke like stor plass som på 90-tallet; det er mer oppramsende, og mediene gjengir ikke i like stor grad eksplisitte skildringer av hvordan voldtektene har blitt utført, men det finnes unntak. Ordlyden i avisene har endret seg til en bevissthet rundt voldtekt som strategi, som verdenssamfunnet kun kan stoppe ved hjelp av straffeforfølgning, snarere enn å synliggjøre problemet, ved hjelp av skildringer av hvordan ofrene har opplevd voldtektene. Mediene er i stor grad med på å forme vår forståelse av virkeligheten (Blyth, Burr & Farrand, 2008), og produserer sannheter som i dette tilfellet er basert på kunnskap produsert av mektige aktører som FN og ICC, og i noen tilfeller eksperter på seksuell vold i krig og konflikt. Selv om rettsliggjøring av voldtekt i krig kan ses på som en seier for kvinner og feministiske aktivister, som nettopp kjempet for å synliggjøre problemet, kan også oppmerksomheten mot å straffeforfølge forbryterne ta fokuset vekk fra dem som blir berørt. Når mediene produserer ensidig kunnskap om et fenomen, kan det også påvirke hvilke løsninger man tar i bruk for å jobbe med problematikken, som både kan få negative og positive følger.

6.2 Synliggjøring, rettsliggjøring og kampen mot straffefrihet

Det er ofte gjennom mediene folk henter kunnskap om lover og rettslige regler (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 117). Medienes tillit til rettssystemet virker å være stor, men den rettslige kunnskapen om voldtekt i krig, viser seg å være delt mellom ensidig informering av perspektiver på fenomenet og oppmerksomhet rettet mot straffeforfølgelse av overgriperne. Mediene viser også lite kunnskap om rettens utilsiktede konsekvenser for voldtektsofre, der møtet med straffeapparatet kan være en tung belastning for ofre fordi ofrene kan bli utsatt for tøff behandling av rettens aktører, samt oppleves ofte den rettslige prosessen som langvarig og krevende (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 115). Enkelte artikler gjengir også denne typen forklaring på hvorfor fenomenet er vanskelig å håndtere, men det er ytterst få. Kunnskap hentes inn fra ekspertkilder, men det er ofte de samme synspunktene og perspektivene som kommer til uttrykk, som vi ser i spørsmålet om hvorfor soldater voldtar og viktigheten av kampen mot straffefrihet. Det kan tolkes slik at pressen fremmer et rettsoptimistisk syn, som går ut på at straffeforfølgelse av overgripere i krig vil få slutt på voldtekt i krig. Dette er også fordi mediene fremmer få andre strategier som belyser hvordan man kan arbeide med problematikken. Samtidig kan medienes oppmerksomhet mot det rettslige være et uttrykk for å unngå at lesere blir passive vitner (Tait, 2011, s. 1225). På grunn av den langvarige krigen og medienes fokus på grusomhetene, opplevde verdenssamfunnet «Bosnia fatigue» på 90-tallet. Medienes mer mekaniske vinkling på Ukrainakrigen kan kanskje føre til at folk utenfor krigen ikke opplever samme form for kollektiv utmattelse. Det kan også føre til at folk engasjerer seg mer i andre aspekter ved det rettslige på grunn av økt kunnskap og informasjon om disse elementene gjennom mediene (Tait, 2011, s. 1225).

En viktig del av synliggjøringsarbeidet til pressen på 90-tallet, var å gjenfortelle kvinnenes historier til verdenssamfunnet: for at kvinnene skulle bli hørt, for å bryte stigmaet rundt voldtekt, for å plassere skyld, og for at temaet skulle få oppmerksomhet blant flere enn de som blir påvirket av det i krig. Den internasjonale straffedomstolens innlemming av voldtekt som en del av krigsforbrytelsene under Bosniakrigen og krigen i Rwanda, samt opprettelsen av resolusjon 1325 i 2000 og de påfølgende resolusjonene utover 2000-tallet, vitner om at fenomenet har blitt anerkjent som et sikkerhetsproblem i krig og konflikt, og at det er spesielt viktig å beskytte kvinner i disse sonene. Dette har bl.a. blitt realisert gjennom etableringen av rollen til FNs generalsekretærs spesialrepresentant for seksualisert vold i krig og konflikt, og

hvordan menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch har et eget team med eksperter på konflikt, vold og kvinners rettigheter på bakken i Ukraina (Nave, 2022).

Hvorfor pressen velger å gjenfortelle historier til kvinner, barn og menn som har blitt voldtatt i krig kan ses på fra flere sider. Det handler om alt fra synliggjøring, lesertall, nyhetsverdi og økonomi. Under dekningen av Bosniakrigen er de eksplisitte skildringene spesielt gjentakende, noe som ble kritisert i sin tid for å handle om sensasjon og tok fokuset vekk fra hvordan man kan bistå de utsatte kvinnene (Grant, 1993). I ettertid kan det tolkes som en taktikk journalistene brukte for å synliggjøre hvor omfattende og utbredt voldtekt i krig er, og ikke minst hvor mange det påvirker og hva slags ettervirkninger det har, ved å ta i bruk sterke virkemidler. Samtidig kan det oppfattes som en måte å dehumanisere ofrene på, fordi de eksplisitte beskrivelsene oppfattes som spektakulære, noe som kan få uheldige konsekvenser (Houge, 2022). Det kan føre til at man fremmedgjør leserne fra ofrenes opplevelser, fordi man leser beskrivelser som virker fjerne fra virkeligheten, og ofre blir «bare» ofre og ikke personer. Artikler om sensasjonelle kriminalsaker tiltrekker lesere på grunn av sakens nyhetsverdi og bruk av oppsiktsvekkende virkemidler (Humphries, 2009, s. 29). Men, det kan også handle om avisers økonomi, og medieindustrien har lenge blitt kritisert for å fikse på salg snarere enn på gravende og dyptpløyende journalistikk (Mathiesen, 2010, s. 99). Om avisene aktivt velger å kapitalisere på vold, og nærmere bestemt seksuell vold i krig, er det også et problematisk aspekt ved gjengivelsene. Samtidig vil noen hevde at viktigheten av at seksuell vold i krig blir diskutert, omtalt og skrevet om er viktigere enn inntjeningene. Dette virker å ha endret seg i noen grad, der artiklene publisert i 2022 ikke inneholder de samme beskrivende og sterke inntrykkene, med unntak av noen få artikler publisert i den britiske pressen. Nå er heller søkelyset satt på overgriperne, hvem soldatene er, og deres bakgrunnshistorie. Først og fremst setter mediene søkelys på straffeforfølgelse av overgriperne, som vitner om at fenomenet har blitt rettsliggjort.

Som nevnt, reproducerer mediene kunnskap om voldtekt i krig fra mektige aktører som FN, Nobelsenteret, Universitetet eller Den internasjonale straffedomstolen. Men fremstillingene er ofte ensidige, der oppmerksomheten rettes mot å straffeforfølge overgripere. Statsledere og FN-utsendinger oppfordrer til å straffeforfølge hyppigere i 2022, enn før opprettelsen av resolusjon 1325 og ICCs krigstribunaler på 90-tallet. Dette vitner om et rettsoptimistisk syn blant aktørene, og rettsliggjøring av fenomenet. Spesielt i 2022 velger mediene å bruke politiske ord som «voldtekt som våpen i krig» for å skape oppmerksomhet rundt temaet, og

journalister snakker med ekspertkilder som forsker på fenomenet for å forklare hvorfor soldater voldtar, og hvorfor dette er «naturlig» å gjøre i krig. Veldig få saker belyser andre innfallsvinkler til voldtekt i krig, som samfunnsstrukturer som opprettholder skjev maktbalanse mellom kjønnene, at voldtekt i krig er uttrykk for misogyni i fredstid, eller andre årsaksforklaringer (Alexandre & Mutondo, 2021, s. 150). Samtidig som mediene produserer mektige aktørers engasjement for å straffe overgripere, gjengir de også lite informasjon om hvordan kvinner kan bistås eller få rettferdighet selv, i forkant av eller i ettertid av overgrepene. Under Ukrainakrigen er dette noe kvinnene selv tar hånd om, trolig grunnet rettslig bevissthet om at voldtekt er en alvorlig krigsforbrytelse, der de mobiliserer på sosiale medier for å hjelpe hverandre ved å dele tips og informasjon om voldtekt (Nave, 2022). I Storbritannia rapporterer mediene om et «overveldende» antall kvinner, menn og barn som ringer inn til hjelpetelefoner for voldtektsofre, og at de ikke har kapasitet eller nok psykologer til å håndtere antallet (The Daily Mail, 2022). Dette gir uttrykk for at problemet utdeles lite midler på bakkeplan, og det gis lite midler til å bistå ofre direkte, samtidig som problemet blir tildelt midler og viet mye oppmerksomhet på det øvrige plan innen sikkerhetspolitikk, og blir derav fremstilt som et viktig område å jobbe med.

Oppfordringen om å få bukt med straffefrihet, og troen på at dette er det eneste eller beste middelet for å nå målet om å endre voldtekt i krig, vitner delvis om de problematiske sidene ved rettsliggjøringen av sosiale fenomener og de uintenderte konsekvensene av rettsliggjøring. Det vitner også om at vi lever i en kultur med sterk tro på rettslige løsninger (Mathiesen, 2011, s. 201). Baksiden ved rettsliggjøring av sosiale fenomener kan være at det er tidskonsumerende, fordi det overlater problemet til å håndteres av aktører som ikke befinner seg direkte i de samme sonene som ofrene og forbryterne – som jo er at ofre får hard, men rettferdig, behandling av rettsinstanser, når de heller trenger hjelp i form av medisinsk og psykologisk behandling. På en side mister man kontakt med det reelle problemet, når det overføres til rettslige instanser (Mathiesen, 2011, s. 201). Når sosiale utfordringer som voldtekt i krig blir rettsliggjort, blir de øvrige årsaksforklaringene som utfordringene egentlig handler om oversett, og problemet blir redusert til å kun handle om det som er juridisk relevant (Mathiesen, 2011, s. 202). Mange peker på at rettsliggjøring også kan være normdannende i den grad at kriminalisering av voldtekt i krig på sikt vil føre til færre voldtekter, men lite tyder på at dette speiler seg i krigssonen (enda). Krig og konflikt kan dermed anses som unntak og steder som plasserer seg utenfor rettssystemets normer og regler.

Det er tydelig at området innen mediene som på 90-tallet var preget av journalistisk aktivisme og feministiske aktivister og forskere, nå har blitt rettsliggjort og avpolitisert.

Samtidig kan lover være normdannende, og kan bidra til å skape endring i samfunnet på sikt (Mathiesen, s. 2011, s. 134-135). Dette skjer på bakgrunn av vekselvirkninger mellom retten og samfunnet, men også i stor grad på grunn av andre samfunnsforhold, som i denne sammenhengen vil si mediene. Når mediene, statsledere og andre mektige aktører anser seksuell vold i krig som et sikkerhetsproblem som truer kvinner og lokalsamfunns eksistens i krigstid, kan det også ha positive innvirkninger på hvordan problemet blir håndtert i fremtiden. Det kan også anses som en milepæl at FN opprettet stillingen Spesialrepresentant for seksuell vold i konflikt og krig (NTB, 2022) og at Human Rights Watch har et eget team med eksperter på konflikt, vold og kvinners rettigheter på bakken i Ukraina (Nave, 2022). Dette vitner om at synliggjøringen gjennom 90-tallet har hatt effekt på det rettslige og sosiale. Selv om feministene som kjempet kampen for å synliggjøre og rettsliggjøre problemet under 90-tallet, nå belyser baksidene ved å rette oppmerksomheten mot å bekjempe straffefrihet, kan også denne kritikken stjele oppmerksomheten fra dem det først og fremst gjelder; menneskene som blir utsatt for disse forbrytelsene.

7 Avslutning

Denne oppgaven har foretatt en tematisk analyse av to norske og to britiske avisers fremstilling av temaet seksuell vold under Bosniakrigen på 90-tallet og under Ukrainakrigen i 2022. Gjennom den tematiske analysen har jeg undersøkt hvordan mediene setter søkelys på og fremstiller temaene sosial og rettslig mobilisering, vitnesbyrd og dokumentasjon/bevis og sosiale konstruksjoner av kjønn, offer og overgriper, og på hvilken måte fremstillingene har endret karakter eller vist kontinuitet fra dekningen av Bosniakrigen til Ukrainakrigen. Gjennom temaene har oppgaven også undersøkt hvordan mediene formidler rettslig informasjon til samfunnet, og dermed hvordan rett og samfunn påvirker hverandre. Det er ofte gjennom mediene folk henter kunnskap om lover og rettslige regler (Dullum & Bakketeig, 2017, s. 117). Medienes tillit til rettssystemet virker å være stor, men den rettslige kunnskapen om de sosiale fenomenene, som voldtekt i krig, viser seg å være delt mellom ensidig informering av perspektiver på fenomenet og oppmerksomhet rettet mot straffeforfølgelse av overgriperne.

Mediedekningen på 90-tallet gir uttrykk for et ønske og behov for å synliggjøre et fenomen som lenge var neglisjert av verdenssamfunnet, og som ble ansett som et «biprodukt» av krig: nemlig voldtekt av sivile, og som oftest kvinner. Aktivister kjempet lenge for at fenomenet skulle bli tatt på alvor, og for at det skulle bli sett på som en forlengelse av den volden kvinner opplever i dagliglivet. I denne oppgaven kommer det frem at medienes synliggjøring av fenomenet har hatt en effekt på dette området: fenomenet blir tatt på alvor av mektige aktører gjennom rettsliggjøringen. Samtidig er de bakenforliggende årsakene til voldtekt i krig, som feministene kjempet for å synliggjøre, ikke lenger like synlig i medienes fremstillinger av fenomenet i dag. Selv om rettsliggjøring av voldtekt i krig kan ses på som en seier for kvinner og feministiske aktivister, som nettopp kjempet for å kriminalisere voldtekt i krig, kan også oppmerksomheten mot å straffeforfølge forbryterne ta fokuset vekk fra dem som blir berørt.

8 Litteraturliste

- Alexandre, A. B. & Mutondo, K. M. (2021). Behind the weapon of war: sexual violence in wartime as a reflection of social attitudes towards women in peacetime. *Journal of Sexual Aggression*, 28(2), 1-15. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.1080/13552600.2021.1949500>
- Andenæs, K. (2006). Om maktens rettsliggjøring og rettsliggjøringens maktpotensial. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(4), 587-599. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2006-04-05>
- Andenæs, U. (1995, 2. oktober). Bosnia: Serbisk krigsforbryter forteller om grove overgrep. *Aftenposten morgen*.
- Armstrong, C. L & Mahone, J. (2021). #Metoo in practice: revisiting social media's influence in individual willingness to mobilize against sexual assault, *Feminist Media Studies*, 23(1), 185-198. <https://doi.org/10.1080/14680777.2021.1944258>
- AP. (1995, 18. Juli). Serbisk voldtekt inne i flyktningsleir. *Aftenposten aften*.
- Baaz, M. E. & Stern, M. (2013). *Sexual Violence as a Weapon of War? Perceptions, Prescriptions, Problems in the Congo and Beyond*. Zed Books.
- Birrell, I. (2022, 14. november). The worst of humanity. *The Daily Mail*.
- Bjørnholt, M. (2022, 26. april). Dårlige mottaksforhold gir økt sårbarhet for seksuelle overgrep. *Aftenposten*.
- Blyth, E., Burr, V. & Farrand, A. (2008). Welfare of the child assessments in assisted conception: A social constructionist perspective. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 26(1), 31-43. <https://doi.org/10.1080/02646830701691301>
- Boffey, D. & Sauer, P. (2022, 12. mai). Russian troops accused of killing civilians are first to face war crimes trials. *The Guardian*.
- Borger, J. & Traynor, I. (1995, 14. juli). Brutality mixed with kindness produces hysteria in Srebrenica. *The Guardian*.
- Borger, J. (2022, 28. mai). Nations obliged to stop Russian "genocide", say legal expert. *The Guardian*.
- Boyle, K. (2019). What's in a Name? Theorising the interrelationships of gender and violence. *Feminist Theory*, 20(1), 19-38. <https://doi.org/10.1177/1464700118754957>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Christensen, J. (1994, 18. februar). Uredd kvinne mot krigsterror. *Verdens gang*.
- Christiansen, P. A. (1993, 26. mai). Muslimer samler seg om Bosnia. *Aftenposten morgen*.

- Christie, N. (1977). Konflikt som eiendom. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 90, 113-132.
- Christie, N. (1986). The Ideal Victim. I E. A Fattah og A. Ezzat (Red), *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*. 17-30. Macmillan.
- Cohn, C., Kinsella, H. & Gibbings, S. (2004). Women, Peace and Security Resolution 1325, *International Feminist Journal of Politics*, 6(1), 130-140.
<https://doi.org/10.1080/1461674032000165969>
- Corrigan, R. (2018). The New Trial by Ordeal: Rape Kits, Police Practices, and the Unintended Effects of Policy Innovation. *Law & Social Inquiry*, 38(4), 920-949.
<https://doi.org/10.1111/lsi.12002>
- Dahl, I. D. (2022, 17. mai). Ukrainsk tiktoker sier han betalte for aborter. *Verdens gang*.
- Doughty, S. (1995, 26. juli). Arrest them for genocide. *The Daily Mail*.
- Drabløs, Ø. T. (2022, 6. april). Henrettelser, voldtekter og trusler mange steder i Ukraina. Dette forteller øyenvitner om den russiske okkupasjonen. *Aftenposten*.
- Driscoll, M. (2022, 17. Juni). Return of the red terror. *The Daily Mail*.
- Dullum, J. & Bakketeig, E. (2017). Bruk av legalstrategi mot vold i nære relasjoner. *Tidsskrift for strafferett*, 17(2), 103-125. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2017-02-02>
- Ellis, A. (2016). *Men, Masculinities and Violence. An ethnographic study*. Routledge.
- Elgaaen, V. & Skog, H. (2022, 3. april). Siktet for voldtekt av ukrainsk flyktning. *Verdens gang*.
- Elgaaen, V. (2022, 23. September). Grusomme funn i krigsområdene i Ukraina. *Verdens gang*.
- Engesland, B. G. (1993, 11. mai). Krever bedre vern mot overgrep. *Aftenposten morgen*.
- Engle, K. (2005). Feminism and Its (Dis)Contents: Criminalizing Wartime Rape in Bosnia and Herzegovina. *The American Journal of International Law*, 99(4), 778-816.
<https://doi.org/10.2307/3396669>
- Foreign staff. (1992, 19. desember). Bosnia crisis - Sex assaults 'a war crime'. *The Guardian*.
- Friedman, L. M. (2016). *Impact: How Law Affects Behavior*. Harvard University Press.
- Graham-Harrison, E. (2022, 5. mai). War crimes: men and boys among alleged rape victims. *The Guardian*.
- Grant, L. (1993, 2. august). Anyone here been raped and speak English? *The Guardian*.
- Gutman, R. (1992, 19. august). Witnesses call teenager's rape in camp 'typical'. *The Guardian*.

- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Cappelen akademisk forlag.
- Harbo, H. (1993, 13. februar). Bar et serbisk barn hun hatet. *Aftenposten morgen*.
- Hefti, A. (2022). Femicide: Genocide by another name? I A. Hefti (Red.), *Conceptualizing Femicide as a Human Rights Violation*. Edward Elgar Publishing.
<https://doi.org/10.4337/9781803920443>
- Helle, N. C. (1993, 12. januar). Massevoldtekt av kvinner i Bosnia. De tvinges til å føde sine dødsfienders barn. *Aftenposten morgen*.
- Henry, N. (2010). The Impossibility of Bearing Witness: Wartime Rape and the Promise of Justice. *Violence Against Women*, 16(10), 1098-1119.
<https://doi.org/10.1177/1077801210382860>
- Henry, N. (2014). The fixation on wartime rape: Feminist critique and international criminal law. *Social & Legal Studies*, 23(1), 93-111.
<https://doi.org/10.1177/0964663913499061>
- Hirschauer, S. (2014). *The Securitization of Rape*. Palgrave Macmillan.
- Holm-Hansen, J. & Paulsen, M. (2023, 18. januar). Ukraina-konflikten. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Ukraina-konflikten>
- Holm-Hansen, J. (2022, 21. april). Bosniakrigen. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Bosniakrigen>
- Horwell, V. (1993, 20. oktober). Redeeming dignity. *The Guardian*.
- Houge, A. B. (2015). Sexualized war violence. Knowledge construction and knowledge gaps. *Aggression and Violent Behavior*, 25(A), 79-87.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.07.009>
- Houge, A. B. (2022). Violent re-presentations: Reflections on the ethics of re-presentation in violence research. *Qualitative Research*, 0(0), 1-17.
<https://doi.org/10.1177/14687941221079532>
- Houge, A. B. & Lohne, K. (2017). End Impunity! Reducing Conflict-Related Sexual Violence to a Problem of Law. *Law and Society Review*, 51(4), 755-789.
<https://doi.org/10.1111/lasr.12294>
- Humphries, D. (2009). *Women, violence and the media. Readings in feminist criminology*. Northeastern University Press.
- ICC. (1998). Rome Statute of the International Criminal Court. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>
- Jehring, A. & Nicol, M. (2022, 4. april). Putin's stain on humanity. *The Daily Mail*.

- Jehring, A. (2022, 31. mai). Father with two children accused of war rape. *The Daily Mail*.
- Jentoft, M., Reisjå, M. & Ottesen, O. E. (2023, 27. februar). Nato-sjefen om Putins tale: - Tydelig at han forbereder seg på mer krig. *NRK*. <https://www.nrk.no/urix/putin--vesten-er-ansvarlig-for-at-konflikten-fortsetter-1.16305819>
- Johnson, A. (1993, 8. januar). Confusion clouds Bosnia adoptions. *The Guardian*.
- Keogh, G. (2022, 24. mars). Despicable Russian troops using rape as 'instrument of war'. *The Daily Mail*.
- Kreft, A-K. (2019). Responding to sexual violence: Women's mobilization in war. *Journal of Peace Research*, 56(2), 220–233. <https://doi.org/10.1177/0022343318800361>
- Leander, S., Pedersen H. & Fosser, K. (1995, 20. desember). Kvinner fra Bosnia vil vitne om overgrep. *Aftenposten aften*.
- Marshall, A-M. (2003). Injustice Frames, Legality, and the Everyday Construction of Sexual Harassment. *Law and Social Inquiry*, 28(3), 659-689. <http://www.jstor.org/stable/1215755>
- Mathiesen, T. (2010). *Makt og medier* (5. utg.). Pax forlag.
- Mathiesen, T. (2011). *Retten i samfunnet: En innføring i retts sosiologi*. Pax Forlag
- Matre, J. (2022, 13. april). -25 jenter og kvinner voldtatt i kjeller. *Verdens gang*.
- Maxwell, J. A. & Reibold, L. E. (2015). Qualitative Research. I James D. Wright (Red.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2. Utg., s. 685-689). Elsevier.
- McKernan, B. (2022, 4. april). Rape. More evidence of atrocities as invaders retreat. *The Guardian*.
- McPhail, B. (2016). Feminist Framework Plus: Knitting Feminist Theories of Rape Etiology Into a Comprehensive Model. *Trauma, Violence, & Abuse*, 17(3), 314-329. <https://doi.org/10.1177/1524838015584367>
- Medienorge. (2023). *Ti største aviser*. Medienorge. <https://www.medienorge.uib.no/statistikk/medium/avis/353>
- Meger, S. (2016a). The Fetishization of Sexual Violence in International Security. *International Studies Quarterly*, 60(1), 149-159. <https://doi.org/10.1093/isq/sqw003>
- Meger, S. (2016b). *Rape, loot and pillage*. Oxford University Press.
- Mikalsen, H. H. (2022, 19. juli). Voldtekt: verdens eldste våpen. *Aftenposten*.

- Morse, J. (2014). Documenting Mass Rape: Medical Evidence Collection Techniques as Humanitarian Technology. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, 8(3), 63-79. <http://dx.doi.org/10.5038/1911-9933.8.3.6>
- Nave, O. B. (2022, 10. april). Ukrainsk parlamentsmedlem til VG: Seksuell vold blir brukt som våpen. *Verdens gang*.
- Newman, J. (2022a, 12. april). “Rape is a russian weapon of war” Ukraine tells UN as.. *The Daily Mail*.
- Newman, J. (2022b, 23. september). Children as young as FOUR have been raped and tortured. *The Daily Mail*.
- Nissen, S. G. (2022, 6. mai). Russiske soldater har tatt i bruk et grusomt våpen. Nå blir nødprevensjon hastet inn i landet. *Aftenposten*.
- Nordstrøm, M. (1993, 25. august). Noen må stilles til ansvar. *Aftenposten morgen*.
- Nordstrøm, M. (1996, 18. juni). Bosnia-kvinner vil ikke vitne. *Aftenposten morgen*.
- Nordås, R. (2022, 31. mars). Venter en bølge av seksuell vold i Ukraina. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/ytring/venter-en-bolge-av-seksuell-vold-i-ukraina-1.15898280>
- NTB. (2022, 14. oktober). FN-utsending: Voldtekter er en del av Russlands strategi i Ukraina. *Aftenposten*.
- NTB/AFP. (2022, 4. april). Grav med 57 funnet død i Butsjja. *Aftenposten*.
- NTB/AP. (1993, 27. januar). Overså massevoldtektene. *Aftenposten aften*.
- NTB/AP. (2022, 13. mars). Stor bekymring over at ukrainere utnyttes i menneskehandel. *Aftenposten*
- NTB/Reuter. (1992, 14. august). Røde kors: systematiske overgrep. *Aftenposten morgen*.
- NTB/Reuter/AFP. (1993, 31. mars). Funnet skyldig i ran, drap og voldtekt: serbere dømt til døden. *Aftenposten aften*.
- O’Kane, M. (1992, 19. desember). Bosnia crisis – forgotten women of Serb rape camps. *The Guardian*.
- O’Kane, M. (1993, 19. mars). The little Bosnian girl whose mistake was to be a muslim. *The Guardian*.
- Olsen, M. A. (2012). «Det kan godt være propaganda, men dette er Balkan». *Aftenpostens syn på Jugoslavias oppløsning mellom 01.03.1992 -31.05.1992 og 01.08.1995 – 31.08.1995* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv.
- Olsen, R. E. (2020). *Feministisk meningsmakt i abortdiskursen* [Masteroppgave, Universitetet i Agder].

- Omerović, A. H. (2021, 3. Mars). *Bosnian War Rape Survivors «Still Afraid to Speak Out»*. Balkan Transitional Justice. <https://balkaninsight.com/2021/03/03/bosnian-war-rape-survivors-still-afraid-to-speak-out/>
- Pettrém, Maria. (2022, 12. april). Voldtekt som våpen: historier om seksualisert vold florerer. *Aftenposten*.
- Reuter. (1992, 11. august). “Fryktelig” etnisk vold i Jugoslavia. *Aftenposten Aften*.
- Ridar, T. (2022, 3. juni). Slår alarm om Ukraina: - stor fare for trafficking og voldtekter. *Verdens gang*.
- Røhne, S. A. & Hansen, E. E. (1994, 9. november). Tvang fanger til tortur og drap. *Verdens gang*.
- Røhne, S. A. (1995, 27. april). Dødens hersker. *Verdens gang*.
- Sandbrook, D. (2022a, 5. april). Rape has always been the cruelest weapon of war. *The Daily Mail*.
- Sandbrook, D. (2022b, 5. april). Sex horror victim left with Swastika burnt on her body. *The Daily Mail*.
- Sandvik, K. B., Ikdahl, I. & Lohne, K. (2021). Rettens rolle etter 22. juli: Minnearbeid, overlevende og gjenoppbygging. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 5(3), 28–45. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2021-03-03>
- Sauer, P. (2022, 24. juni). Russian not in court as trial for rape begins. *The Guardian*.
- Saunders, L. (1993, 20. mars). Women – writing wrongs – female war reporters. *The Guardian*
- Sfrintzeris, Y. & Røyne, H. (2022, 25. mars). Regjeringen vil sette av fem milliarder til å ta imot ukrainske flyktninger. *Verdens gang*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Jxy2gR/regjeringen-vil-sette-av-fem-milliarder-til-aa-ta-i-mot-ukrainske-flyktninger>
- Simons, M. (1994, 24. desember). Horror tales lie unread at court. *The Guardian*.
- Skjelsbæk, I. (2019). Å ruste ned seksuelle overgrep i krig (Disarming conflict related sexual violence). *Nytt Norsk Tidsskrift*, 36(01), 53-63. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2019-01-06>
- Skilbrei, M-L. & Stefansen, K. (2018). *Seksuell vold. En samfunnsvitenskapelig innføring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Strzyżyńska, W. & Koshiw, I. (2022, 29. april). Rush to send emergency contraception. *The Guardian*.

- Sunnanå, U. (1994, 8. september). Gresk-dansk psykolog på kongress: voldtekt krigens bensin. *Aftenposten aften*.
- Sveen, S. L. (2022, 26. april). Professor om voldtektene i Ukraina: -veldig effektivt som våpen. *Verdens gang*.
- Sæther, A. S. (2022, 4. april). Kjent med at menn oppsøker flyktningmottak. *Verdens gang*.
- Tait, Sue. (2011). Bearing witness, journalism and moral responsibility. *Media, culture and society*, 33(8), 1220-1235. <https://doi.org/10.1177/0163443711422460>
- Taylor, H. (2022, 28. mars). 'We will not be silent' Russian troops raping women, says ukrainian MP. *The Guardian*.
- The Daily Mail. (1995, 27. april). 'Butcher of Bosnia' tried over death camp horror. *The Daily Mail*.
- The Daily Mail. (2022, 28. april). War crimes: 400 calls to rape hotline. *The Daily Mail*.
- Tjora, A. (2018). *Viten Skapt*. Cappelen Damm Akademisk.
- Tondo, L. & Koshiw, I. (2022, 26. april). War crimes: Doctor says victims may have been "raped and killed". *The Guardian*.
- Tondo, L. (2022, 24. september). War crimes: Evidence of executions, torture and rape, says UN. *The Guardian*.
- Tran, M. & O'Kane, M. (1992, 19. desember). UN Security Council condemns Serb 'policy' of rape. *The Guardian*.
- Travis, A. (1993, 4. januar). Britain will ease way for adoptions. *The Guardian*.
- Traynor, I. (1994, 5. September). Home is hundred yards away but another world for Mostars victims. *The Guardian*.
- Traynor, I. (1995, 2. oktober). Can Sarajevo survive the peace? *The Guardian*.
- Turchik, J. A., Hebenstreit, C. L. & Judson, S. S. (2016). An examination of the gender inclusiveness of current theories of sexual violence in adulthood: Recognizing male victims, female perpetrators, and same-sex violence. *Trauma, Violence, & Abuse* 17(2), 133-148. <https://doi.org/10.1177/1524838014566721>
- Tzivaras, I. P. (2018). Sexual Violence in War-Torn Ukraine: A Challenge for International Criminal Justice. I: S. Sayapin & E. Tsybulenko (Red.), *The Use of Force against Ukraine and International Law*. Asser Press. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-222-4_19
- UNSC. (2000). Resolution 1325 (2000). New York: UNSC.

- Utenriksdepartementet. (2012, 6. mars). *FNs sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet*.
https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/utviklingssamarbeid/innsiktsmappe/kvinner_likestilling/1325/id560774/
- Van den Heuvel, M. (1995, 24. mai). Dutch troops in firing line. *The Guardian*.
- Van Wijk, J. (2013). Who is the 'little old lady' of international crimes? Nils Christie's concept of the ideal victim reinterpreted. *International Review of Victimology*, 19(2), 159-179. <https://doi.org/10.1177/014303431247277>
- Velferdsforskningsinstituttet NOVA. (2022). Rettsoppfatning i Norge. Holdninger til straff og straffegjennomføring i den norske befolkningen (Rapport 9). OsloMet - Storbyuniversitetet. <https://oda.oslomet.no/oda-xmloi/bitstream/handle/11250/3051102/NOVA-Rapport-9-2022.pdf?sequence=5>
- Vulliamy, E. (1993, 1. mars). Pope warns raped women on abortion. *The Guardian*.
- Wallis, L. (1995, 20. April). A secret war. *The Guardian*.
- Walklate, S. (2017). The Metamorphosis of the Victim of Crime: From Crime to Culture and the Implications for Justice. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 5(4), 4-16. <https://doi.org/10.5204/ijcjsd.v5i4.280>
- West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), 125-151. <https://www.jstor.org/stable/189945>
- Wikan, V. S. (2022, 5. mai). Norge bidrar i en rettsprosess av historiske dimensjoner. *Aftenposten*.
- Willersrud, A. (1992, 23. desember). Massevoldtektene synliggjøres. *Aftenposten*.
- Willersrud, A. (1993, 23. januar). Serbia vil straffe voldtektsmenn. *Aftenposten morgen*.
- YouGov. (2023). *The Most Popular Newspapers (Q12023)*. YouGov. <https://yougov.co.uk/ratings/entertainment/popularity/newspaper/all>

Vedlegg

Liste over utvalgte avisartikler.

Sortert etter analysens kronologi, inkluderer land og dato.

Land og avis	Hentet fra	Navn på journalist, publiseringsdato og tittel på artikkel
Storbritannia The Guardian	Factiva	Roy Gutman, 19. August 1992: Witnesses call teenager's rape in camp 'typical'.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Mark Tran & Maggie O'Kane, 19. desember 1992: UN Security Council condemns Serb 'policy' of rape.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Maggie O'Kane, 19. desember 1992: Bosnia crisis – forgotten women of Serb rape camps.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Foreign staff, 19. desember 1992: Bosnia crisis - Sex assaults 'a war crime'.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Alan Travis, 4. januar 1993: Britain will ease way for adoptions. The Guardian.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Angella Johnson, 8. januar 1993: Confusion clouds Bosnia adoptions.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Ed Vulliamy, 1. mars 1993: Pope warns raped women on abortion.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Maggie O'Kane, 19. mars 1993: The little Bosnian girl whose mistake was to be a muslim.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Louisa Saunders, 20. mars 1993: Women – writing wrongs – female war reporters.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Linda Grant, 2. august 1993: Anyone here been raped and speak English?
Storbritannia The Guardian	Factiva	Veronica Horwell, 20. oktober 1993: Redeeming dignity.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Ian Traynor, 5. september 1994: Home is hundred yards away but another world for Mostars victims.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Marlise Simons, 24. desember 1994: Horror tales lie unread at court.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Lynne Wallis, 20. april 1995: A secret war.
Storbritannia The Daily Mail	Factiva	The Daily Mail, 27. april 1995: 'Butcher of Bosnia' tried over death camp horror.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Martin, van den Heuvel, 24. mai 1995: Dutch troops in firing line.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Julian Borger & Ian Traynor, 14. juli 1995: Brutality mixed with kindness produces hysteria in Srebrenica.
Storbritannia The Daily Mail	Factiva	Steve Doughty, 26. juli 1995: Arrest them for genocide.
Storbritannia The Guardian	Factiva	Ian Traynor, 2. oktober 1995: Can Sarajevo survive the peace?
Norge Aftenposten aften	Retriever Atekst	Reuter, 11. august 1992: "Fryktelig" etnisk vold i Jugoslavia.
Norge	Retriever Atekst	NTB/Reuter, 14. august 1992: Røde kors:

Aftenposten morgen		systematiske overgrep.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	Aasmund Willersrud, 23. desember 1992: Massevoldtektene synliggjøres.
Norge Aftenposten morgen	Retriever Atekst	Nils C. Helle, 12. januar 1993: Massevoldtekt av kvinner i Bosnia. De tvinges til å føde sine dødsfienders barn.
Norge Aftenposten morgen	Retriever Atekst	Aasmund Wilersrud, 23 januar 1993: Serbia vil straffe voldtektsmenn.
Norge Aftenposten aften	Retriever Atekst	NTB/AP, 27 januar 1993: Overså massevoldtektene.
Norge Aftenposten morgen	Retriever Atekst	Hilde Harbo, 13. februar 1993: Bar et serbisk barn hun hatet.
Norge Aftenposten aften	Retriever Atekst	NTB/Reuter/AFP, 31. mars 1993: Funnet skyldig i ran, drap og voldtekt: serbere dømt til døden.
Norge Aftenposten morgen	Retriever Atekst	Bente E. Engesland, 11 mai 1993: Krever bedre vern mot overgrep.
Norge Aftenposten morgen	Retriever Atekst	Per A. Christiansen, 26 mai 1993: Muslimer samler seg om Bosnia.
Norge Aftenposten morgen	Retriever Atekst	Mariann Nordstrøm, 25 august 1993: Noen må stilles til ansvar.
Norge VG	Retriever Atekst	Jan Christensen, 18 februar 1994: Uredd kvinne mot krigsterror.
Norge Aftenposten aften	Retriever Atekst	Unni Sunnanå, 8. september 1994: Gresk-dansk psykolog på kongress: voldtekt krigens bensin.
Norge VG	Retriever Atekst	Svein A. Røhne & Espen Egil Hansen, 9. november 1994: Tvang fanger til tortur og drap.
Norge VG	Retriever Atekst	Svein A. Røhne, 27. april 1995: Dødens hersker.
Norge Aftenposten aften	Retriever Atekst	AP, 18. juli 1995: Serbisk voldtekt inne i flyktningssleir.
Norge Aftenposten morgen	Retriever Atekst	Ulf Andenæs, 2. oktober 1995: Bosnia: Serbisk krigsforbryter forteller om grove overgrep.
Norge Aftenposten aften	Retriever Atekst	Sylvi Leander, Hege Pedersen & Kristin Fosser, 20. desember 1995: Kvinner fra Bosnia vil vitne om overgrep.
Norge Aftenposten morgen	Retriever Atekst	Mariann Nordstrøm, 18 juni 1996: Bosnia-kvinner vil ikke vitne.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	NTB/AP, 13. mars 2022: Stor bekymring over at ukrainere utnyttes i menneskehandel.
Norge VG	Retriever Atekst	Vilde Elgaaen & Helge Skog, 3. april 2022: Siktet for voldtekt av ukrainsk flyktning.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	NTB/AFP, 4. april 2022: Grav med 57 funnet død i Butsjja.
Norge VG	Retriever Atekst	Anne Stine Sæther, 4 april 2022: Kjent med at menn oppsøker flyktningmottak.

Norge Aftenposten	Retriever Atekst	Øystein Tronsli Drabløs, 6. april 2022: Henrettelser, voldtekter og trusler mange steder i Ukraina. Dette forteller øyenvitner om den russiske okkupasjonen.
Norge VG	Retriever Atekst	Oline Birgitte Nave, 10. April 2022: Ukrainsk parlamentsmedlem til VG: Seksuell vold blir brukt som våpen.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	Maria T. Pettrém, 12 april 2022: Voldtekt som våpen: Historier om seksualisert vold florerer.
Norge VG	Retriever Atekst	Jostein Matre, 13. april 2022: -25 jenter og kvinner voldtatt i kjeller.
Norge VG	Retriever Atekst	Silje Lien Sveen, 26. april 2022: Professor om voldtektene i Ukraina: - veldig effektivt som våpen.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	Margunn Bjørnholt, 26. april 2022: Dårlige mottaksforhold gir økt sårbarhet for seksuelle overgrep.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	Vilde Skorpen Wikan, 5. mai 2022: Norge bidrar i en rettsprosess av historiske dimensjoner.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	Sofie Grønntun Nissen, 6. mai 2022: Russiske soldater har tatt i bruk et grusomt våpen. Nå blir nødprevensjon hastet inn i landet.
Norge VG	Retriever Atekst	Ingvill Dybfest Dahl, 17. mai 2022: Ukrainsk tiktoker betale for aborter.
Norge VG	Retriever Atekst	Therese Ridar, 3. juni 2022: Slår alarm om Ukraina: - stor fare for trafficking og voldtekter.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	Hjørdis Halleland Mikalsen, 19. juli 2022: Voldtekt: verdens eldste våpen.
Norge VG	Retriever Atekst	Vilde Elgaen, 23. september 2022: Grusomme funn i krigsområdene i Ukraina.
Norge Aftenposten	Retriever Atekst	NTB, 14. oktober 2022: FN-utsending: Voldtekter er en del av Russlands strategi i Ukraina.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Glen Keogh, 24. mars 2022: Despicable Russian troops using rape as 'instrument of war'.
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Harry Taylor, 28. mars 2022: 'We will not be silent' Russian troops raping women, says ukrainian MP.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Andy Jehring & Mark Nicol, 4. april 2022: Putin's stain on humanity.
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Bethan McKernan, 4. april 2022: Rape. More evidence of atrocities as invaders retreat.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Dominic Sandbrook, 5. april 2022: Rape has always been the cruelest weapon of war.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Dominic Sandbrook, 5. april 2022: Sex horror victim left with Swastika burnt on her body.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Jack Newman, 12. april 2022: "Rape is a russian weapon of war" Ukraine tells UN as..
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Lorenzo Tondo & Isobel Koshiw, 26. april 2022: War crimes: doctor says victims may have been "raped and killed".

Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	The Daily Mail, 28. april 2022: 400 calls to rape hotline.
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Weronika Strzyżyńska & Isobel Koshiw, 29. april 2022: Rush to send emergency contraception.
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Emma Graham-Harrison, 5. mai 2022: War crimes: Men and boys among alleged rape victims.
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Daniel Boffey & Pjotr Sauer, 12. mai 2022: Russians troops accused of killing civilians are first to face war crimes trials.
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Julian Borger, 28. mai 2022: Nations obliged to stop Russian “genocide”, say legal expert.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Andy Jehring, 31. mai 2022: Father with two children accused of war rape.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Margarette Driscoll, 17. juni 2022: Return of the red terror.
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Pjotr Sauer, 24. juni 2022: Russian not in court as trial for rape begins.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Jack Newman, 23. september 2022: Children as young as FOUR have been raped and tortured..
Storbritannia The Guardian	Pressreader	Lorenzo Tondo, 24. september 2022: War crimes: Evidence of executions, torture and rape, says UN.
Storbritannia The Daily Mail	Pressreader	Ian Birrell, 14. november 2022: The worst of humanity.